

MASTEROPPGAVE

Emnekode: ECO5005

Navn: Cathrine Halvorsen,
Silje Hogganvik

Covid-19 – betydning for revisjonsbransjen

Dato: 25.05.21

Totalt antall sider: 102

Abstract

The purpose of our master thesis is to describe how the covid-19 pandemic has affected the amount of auditor's work, including possible consequences regarding audit quality. Covid-19 arose in the beginning of 2020 in Norway and therefore defined as a subsequent event in the financial statement of 2019. Limited information and constant change in the development of the covid-19 pandemic led to uncertainties on how to handle covid-19 in the financial statement. Our hypothesis is that the uncertainty surrounding covid-19 will lead to additional work for the auditor in order to maintain required audit quality.

Audit quality can be measured in many ways. In this thesis we have defined audit quality as giving the users of the financial statements the information they need to make well-founded economic decisions, especially regarding covid-19 and going concern. We have used our professional judgement and experience as auditors to determine whether audit quality has been sufficient.

In this thesis we have conducted a quantitative survey, asking auditors from EY, PwC, KPMG and BDO about their opinion and experience regarding the amount of work arising from covid-19 and what information should be given about this matter in the financial statement. In addition, we have also carried out a document analysis, analyzing 205 financial statements finalized after March 12th, 2020. We wanted to compare the actual information in the financial statements to the answers from the survey and evaluate whether the information is sufficient in respect to audit quality.

Our findings from the survey shows that uncertainty following covid-19 has led to more audit procedures in order to maintain required audit quality. However, findings from the document analysis shows that the audit quality is not satisfactory, as several of the financial statements lack information about covid-19 and going concern. We find a surprisingly big difference between what auditors say (survey) and what auditors does (financial statements). Our hope is that our thesis can be the basis for future research in regarding these differences, as well as how covid-19 affects the auditing industry in the longer term.

Keywords: Covid-19, big 5, audit quality, uncertainty, subsequent events, going concern, financial statement

Forord

Denne masteroppgaven er avsluttende del av vår master i regnskap og revisjon ved Nord Universitet. Oppgaven inngår under regnskap og revisjon og utgjør 30 studiepoeng.

Vi har valgt å skrive masteroppgave innenfor revisjon da vi finner faget interessant. Den senere tid har det vært økt oppmerksomhet rettet mot covid-19 og de makroøkonomiske utfordringene som næringslivet står ovenfor. Oppgaven tar for seg teoretiske aspekter knyttet til revisors rolle, og hensikten med oppgaven er å belyse hvilken betydning covid-19 har fått for revisjonsbransjen. Mer konkret om det har vært økt revisjonsomfang for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet som følge av usikkerheten covid-19 medfører.

Vi ønsker å rette en stor takk til våre veiledere, Tine Degerstrøm Stenvold ved UiT Norges arktiske universitet og Kirsti Helene Rødfjell Meidelsen ved Nord Universitet, for uvurderlig hjelp i forbindelse med hele prosessen.

Arbeidsprosessen med oppgaven har vært utfordrende og lærerik, og vi tar med oss gode kunnskaper fra masteroppgaven videre ut i arbeidslivet.

Bodø, dato

Cathrine Halvorsen

Silje Hogganvik

Sammendrag

I denne oppgaven har vi sett nærmere på hvordan covid-19 har påvirket omfanget av revisors arbeid for regnskapsåret 2019, herunder om dette har fått konsekvenser for revisjonskvaliteten. Covid-19 oppstod i starten av 2020 i Norge, og er dermed en hendelse etter balansedagen for regnskapsåret 2019. Dette skapte usikkerhet for hvordan hendelsen skulle hensyntas. I oppgaven foreslås hypoteser om at usikkerheten ville føre til økt omfang av revisjonsarbeid for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet.

Det finnes ulike måter å måle revisjonskvalitet på. I oppgaven vår har vi konsentrert oss om revisjonskvalitet knyttet til at det er gitt tilstrekkelig informasjon til brukerne av regnskapet for å kunne ta velinformerte økonomiske beslutninger. Dette gjelder særlig informasjon om covid-19 og fortsatt drift. Profesjonelt skjønn og erfaring som praktiserende revisorer er benyttet i vurderingen om revisjonskvaliteten har vært tilfredsstillende.

I denne oppgaven har vi utført en kvantitativ spørreundersøkelse hvor revisorer fra EY, PwC, KPMG og BDO ble spurt om deres meninger knyttet til eventuelt økt omfang av arbeid, samt hvilke opplysninger som er relevant å ta med i årsregnskapet som følge av covid-19 og usikkerheten rundt dette. I tillegg har vi utført et kvalitativt dokumentstudie hvor vi har kontrollert 205 årsregnskap for 2019 avlagt etter 12.mars 2020. Her har vi kontrollert om opplysninger som gis er i henhold til det revisor oppgir i spørreundersøkelsen, samt om disse opplysningene er tilstrekkelig med tanke på revisjonskvalitet.

Våre funn viser at usikkerheten som følger med covid-19, leder til økt revisjonsomfang for å sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet. Vi finner også at revisjonskvaliteten ikke er tilfredsstillende, da det i flere av de kontrollerte tilfellene ikke er gitt tilstrekkelig informasjon om covid-19 og fortsatt drift til brukerne av regnskapet. Det som imidlertid overrasker mest, er de store forskjellene mellom revisors svar på spørreundersøkelsen og de faktiske funnene i regnskapene. Vi håper at denne masteroppgave kan danne grunnlag for videre forskning knyttet til disse forskjellene, samt hvordan covid-19 påvirker revisjonsbransjen på lengre sikt.

Nøkkelord: covid-19, big 5, revisjonskvalitet, usikkerhet, hendelser etter balansedagen, fortsatt drift, årsregnskap

Innholdsfortegnelse

Abstract	i
Forord	ii
Sammendrag	iii
Innholdsfortegnelse	iv
Tabelloversikt	vii
Figuroversikt	vii
Formeloversikt	viii
Appendiksoversikt	viii
Forkortelser	viii
1.0 Innledning	1
1.1 Aktualisering	1
1.2 Uttalelser fra Den norske Revisorforeningen (DnR)	5
1.3 Problemstilling	5
1.4 Oppgavens oppbygging	7
2.0 Teoretisk rammeverk	8
2.1 Beskrivelse av forskningsmodell	8
2.2 Årsregnskapet som informasjonskilde	10
2.2.1 Regnskapsspråk – IFRS vs. NGAAP	13
2.3 Fremvekst av revisjon	14
2.4 ISA 200 Overordnet mål for revisor	15
2.4.1 Profesjonelt skjønn og profesjonell skepsis	17
2.4.2 Revisjonsrisikomodellen	18
2.5 Revisjonskvalitet	19
2.5.1 Virksomhetsforståelse	21
2.6 Revisjonskvalitet hos store revisjonsselskap	25
2.7 ISA 700 Revisjonsberetning	25
2.8 ISA 560 Hendelser etter balansedagen	27
2.9 ISA 570 Fortsatt drift	28
2.9.1 Forsvarlig egenkapital og likviditet	30
2.9.1.1 Arbeidskapital	30
2.9.1.2 Soliditet	31
2.9.1.3 Likviditetsgrad 1	32
2.9.2 Spådd konkursbølge	33

3.0 Presentasjon av forskningsspørsmål.....	34
3.1 Vurdering av covid-19 sin betydning for revisjon i regnskapsåret 2019	34
4.0 Metode.....	38
4.1 Forskningsprosessen.....	38
4.1.1 Forberedelse	38
4.1.2 Datainnsamling.....	39
4.1.2.1 Spørreundersøkelsens oppbygging.....	40
4.1.2.2 Variablenes målenivå	43
4.1.2.3 Populasjon og utvalg	44
4.1.2.4 Pilotstudie.....	45
4.1.3 Dataanalyse og rapportering.....	46
4.2 Presentasjon av analysemetoder	46
4.2.1 Multippel lineær regresjonsanalyse.....	46
4.3 Evaluering av undersøkelsens datakvalitet	48
4.3.1 Validitet og reliabilitet	48
4.4 Dokumentanalyse og forforståelse	49
4.4.1 Dokumentanalyse	49
4.4.2 Kvalitativ vs. kvantitativ tilnærming til dokumentanalyse	51
4.4.3 Forskerens forforståelse	52
4.4.4. Validitet og reliabilitet	53
4.4.5 Forklaring av utført dokumentbasert studie	53
5.0 Resultater og analyse av vår dokumentbaserte studie.....	59
5.1 Utvalg.....	59
5.2 Besvarelse av forskningsspørsmål gjennom hypoteser.....	61
5.2.1 Besvarelse av hypotese 1.....	61
5.2.2 Besvarelse av hypotese 2.....	62
5.2.3 Besvarelse av hypotese 3.....	63
6.0 Presentasjon av avhengig og uavhengig variabel i spørreundersøkelsen.....	70
6.1 Måling	70
6.1.1 Uavhengige variabler	71
6.1.1.1 Demografiske kjennetegn.....	71
6.1.1.2 Kommunikasjon og håndtering innad i revisjonsselskapet	72
6.1.2 Avhengig variabel	73
7.0 Analyse av spørreundersøkelse	75

7.1 Deskriptiv statistikk for utvalget	75
7.2 Undersøkelse av multikollinearitet.....	77
7.3 Hypotesetesting	78
7.3.1 Besvarelse av hypotese 4.....	79
7.3.2 Besvarelse av hypotese 5.....	81
7.3.3 Besvarelse av hypotese 6.....	82
7.3.4 Besvarelse av hypotese 7.....	83
7.3.5 Besvarelse av hypotese 8.....	84
7.3.6 Besvarelse av hypotese 9.....	85
7.3.7 Besvarelse av hypotese 10.....	86
7.3.8 Besvarelse av hypotese 11.....	87
7.4 Utenfor utvalget.....	89
8.0 Sammenligning av dokumentstudiet og spørreundersøkelse	91
8.1 Er opplysninger om covid-19 medtatt i regnskapet?.....	91
8.2 Hvilke opplysninger om covid-19 er medtatt i regnskapet?	93
8.3 utfordringer med tanke på fortsatt drift	94
9.0 Oppsummering og konklusjon av problemstillingen	96
9.1 Besvarelse av forskningsspørsmål 1	96
9.2 Besvarelse av forskningsspørsmål 2	97
9.3 Besvarelse av forskningsspørsmål 3	97
9.4 Besvarelse av oppgavens problemstilling	99
10.0 Oppgavens begrensninger	101
11.0 Forslag til videre forskning	102
Litteraturliste	I
Appendiks.....	VIII

Tabelloversikt

Tabell 1: Smittede i Norge pr april 2021 (FHI, 2021)	3
Tabell 2: Egen tabell. Terskelverdier ved fravalg av revisjon	15
Tabell 3: Typer modifiserte konklusjoner (ISA 705. pkt. A1).....	26
Tabell 4. Forskningsprosessen (Johannessen m.fl., 2011, s.38).....	38
Tabell 5. Egen tabell. Oversikt konsesjonshavere pr 07.05.21	44
Tabell 6. Egen tabell. Antall ansatte i de fem store revisjonsselskapene.....	45
Tabell 7: Egen tabell. Utvalg fordelt på bransje.....	60
Tabell 8: Egen tabell. Revisjonsberetninger fordelt per måned	60
Tabell 9: Egen tabell. Manglende opplysninger om covid-19 i regnskap per måned.....	61
Tabell 10: Egen tabell. Manglende opplysninger innenfor bransje per måned.....	62
Tabell 11: Egen tabell. Opplysninger om covid-19	64
Tabell 12: Egen tabell. Deskriptiv statistikk respondenter	76
Tabell 13: Egen tabell. Oversikt over uavhengige- og avhengige variabler	79
Tabell 14: Egen tabell. Regresjonsanalyse for utfordringer knyttet til fortsatt drift.....	79
Tabell 15: Egen tabell. Regresjonsanalyse for opplysninger om covid-19.....	80
Tabell 16: Egen tabell. Regresjonsanalyse for mer omfattende revisjonshandlinger grunnet covid-19.....	81
Tabell 17: Egen tabell. Regresjonsanalyse interne hjelpemidler	84
Tabell 18: Egen tabell. Områder med økt revisjonsomfang.....	85
Tabell 19: Egen tabell. Opplysninger om covid-19 i regnskap.....	86
Tabell 20: Egen tabell. Bransjer hvor covid-19 har fått størst betydning	88
Tabell 21: Egen tabell. Svar fra respondenter innenfor og utenfor utvalget	90
Tabell 22: Egen tabell. Opplysninger om covid-19 i regnskap.....	92
Tabell 23: Egen tabell. Hvilke opplysninger om covid-19 er medtatt i regnskapet.....	93

Figuroversikt

Figur 1: Egen figur. Forskningsmodell	9
Figur 2: Kvalitetskrav IFRS (Bourmistrov, 2019)	10
Figur 3: Egen figur. Interessenter av et regnskap.....	11
Figur 4: Revisjonskvalitet (DeFond & Zhang, 2014)	20
Figur 5: Egen figur. Virksomhetsforståelse	24
Figur 6. Egen figur. Spørreskjemaets oppbygging.....	40
Figur 7: Egen figur. Valgt revisor for populasjonen	54
Figur 8: Egen figur. Selskaper fordelt på ulike bransjer	55
Figur 9: Egen figur. Lineær regresjon av regnskapsopplysninger sett opp mot omsetning.....	63
Figur 10: Egen figur. Konkursåpning pr. 26.04.21	68
Figur 11: Egen figur. Avhengig og uavhengige variabler.....	70

Formeloversikt

Formel 1: Revisjonsrisikomodellen	18
Formel 2: Arbeidskapital.....	31
Formel 3: Gjeldsgrad.....	31
Formel 4: Egenkapitalandel	31
Formel 5: Likviditetsgrad 1.....	32
Formel 6: Lineær regresjon	47
Formel 7: Multipel regresjon.....	47

Appendiksoversikt

Tabell 24: Egen tabell. Kollinearitet statistikk.....	VIII
Tabell 25: Egen tabell. Multikollinearitet ved regresjonsanalyse.....	VIII
Vedlegg 1: Spørreundersøkelse.....	IX
Vedlegg 2: Utvalg dokumentbasert studie.....	X

Forkortelser

Asl. – Aksjeloven

Big 4 – De fire store revisjonsselskapene internasjonalt; EY, PwC, Deloitte og KPMG

Big 5 – De fem store revisjonsselskapene internasjonalt; EY, PwC, Deloitte, KPMG og BDO

DnR – Den norske Revisorforening

IASB – International Accounting Standards Board

IFRS – International Financial Reporting Standards

ISA – International Standards on Auditing

Jf. – Jamfør

MNOK – Million(er) norske kroner

NGAAP – Norwegian Generally Accepted Accounting Principles

Revl. – Revisorloven

Rskl. – Regnskapsloven

TNOK – Tusen norske kroner

1.0 Innledning

Med denne oppgaven ønsker vi å belyse hvilken betydning koronapandemien (covid-19) har fått for revisjonsbransjen. Covid-19 har skapt usikkerhet i markedet og konsekvensene av pandemien er betydelige. De økonomiske konsekvensene for bedriftene og hvordan revisor skal håndtere usikkerheten som følge av covid-19 i revisjonen er hyppig diskutert. Målet med oppgaven er å undersøke hvorvidt covid-19 har medført ekstra omfang av revisjonsarbeid for å sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet i regnskapsåret 2019.

1.1 Aktualisering

Foranledningen til covid-19 var SARS-epidemien som herjet i perioden 2002-2003. SARS-viruset medførte akutt luftveisinfeksjon, og er et av flere ulike virus som inngår i koronavirusfamilien. Epidemien oppstod i Sør-Kina, med spredning til blant annet Hongkong, Singapore, Taiwan og Canada. Totalt ble det rapportert om i overkant 8 096 sannsynlige tilfeller av SARS-viruset, som resulterte i 774 dødsfall fordelt på 26 ulike land (Store norske leksikon, 2020). Viruset er påvist i flere eksotiske dyrearter i Kina, og kan i sjeldne tilfeller smittes fra dyr til menneske. Det eksisterer dyrereservoar av viruset og følgelig ikke uventet at nye epidemier kunne oppstå (NHI, 2020).

I 2019 oppstod et nytt koronavirus (kalt SARS-CoV-2) som er årsaken til luftveissykdommen covid-19. Alvorlighetsgraden varierer fra milde symptomer sammenlignbar med en vanlig forkjølelse, til mer alvorlig sykdom. Majoriteten av de smittende opplever milde symptomer. Viruset kan imidlertid også medføre alvorlig sykdom, særlig hos mennesker med underliggende sykdommer som astma, autoimmun sykdom, diabetes mv. Viruset spres hovedsakelig gjennom dråpe- og kontaktsmitte, og kan smittes gjennom luft, ved direkte eller indirekte kontakt. Forskning tyder på at viruset kan overleve på kontaktflater over flere timer, eksempelvis dørhåndtak o.l. (Helse Norge, 2020). Personer som er smittet av covid-19 men tilsynelatende uten symptomer, bidrar til å forklare hyppig vekst i spredning.

Utbredelsen av covid-19 oppstod i desember 2019 og har sitt opphav fra den kinesiske storbyen Wuhan. Her knyttes de første sykdomstilfellene med lungebetennelse til dyr solgt på

Huanan sjømatmarked (NHI, 2020). I startfasen ble mennesker som arbeidet på markedet syke etter å ha vært i kontakt med dyr på markedet. Deretter spredte viruset seg videre fra menneske til menneske. Utbruddet av covid-19 var like før feiring av det kinesiske nyttår hvor det forventes flere millioner på reisefot, enten hjem til Kina for å feire med familien eller på utenlandsreise. CNN omtalte derfor virusutbruddet som "verst tenkelige tidspunkt" med tanke på potensiell smittespredning (Dagbladet, 2020). Ovennevnte reisevirksomhet bidro til at viruset spredte seg fra Kina til store deler av verden.

Covid-19 ble først identifisert av kinesiske helsemyndigheter 7. januar 2020. Begynnelsen av januar 2020 var preget av mangelfull informasjon utad og undervurdering av alvorlighetsgrad, inntil Verdens Helseorganisasjon (WHO) ble varslet og den 30. januar 2020 erklærte utbruddet som en "alvorlig hendelse av betydning for internasjonal folkehelse". Hensikten var å forhindre videre spredning av viruset (Helse Norge, 2020).

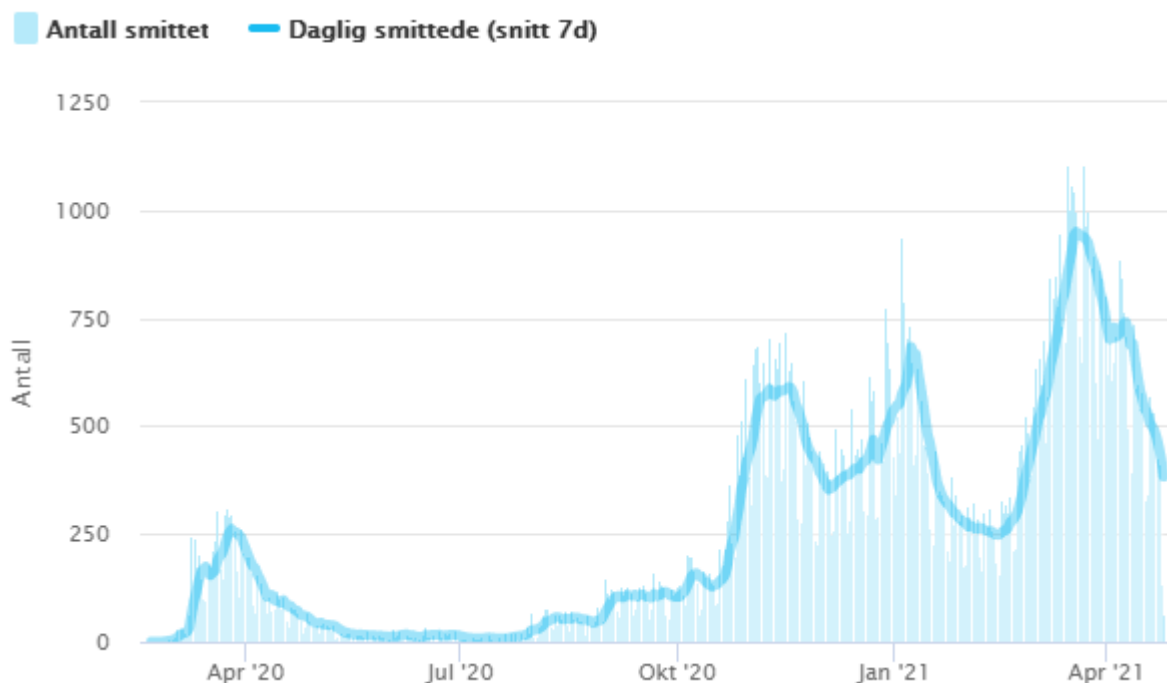
Sakte men sikkert spredte viruset seg fra Kina og til resten av verden, og det første tilfellet av covid-19 i Norge ble påvist 26. februar 2020 (Helse Norge, 2020). Ved begynnelsen av 2020 hadde alvorlighetsgraden enda ikke sunket inn i Norge, og fra sidelinjen kunne nordmenn følge med på alvorlig utvikling i antall dødsfall i andre land uten at det ble innført smittemotvirkende tiltak i Norge. Først den 11. mars 2020 erklærte WHO utbruddet for en pandemi. Etterfølgende dag fulgte den norske regjeringen opp med pressekonferanse.

"I dag kommer regjeringen med de sterkeste og mest inngripende tiltakene vi har hatt i Norge i fredstid. Tiltakene kommer til å ha stor innvirkning på vår personlige frihet", lød det fra statsminister Erna Solberg. Blant tiltakene var stenging av barnehager, treningssentre, skjenkesteder uten matsservering, pålagt karantene ved innreise fra utenlandsopphold og forbud mot kultur- og idrettsarrangementer (Aftenposten, 2020). Følgelig var covid-19 et faktum, også i Norge. Sett i sammenheng med utviklingen i andre land vil flere argumentere med at det var på høy tid at tiltak ble iverksatt for å begrense spredningen av covid-19.

Arbeidslivet fulgte like etter. En direkte konsekvens av pålagte tiltak om stans av drift i enkelte bransjer som trening- og restaurantbransjen, var permitteringer. Begrenset reisevirksomhet og kundekontakt samt investeringer som ble lagt på is, førte til at flere bedrifter så seg nødt til å permittere ansatte. Det ble lagt opp til hyppigere bruk av hjemmekontor for å hindre smittespredning, noe som medførte omstilling i arbeidsvaner for

flere. Tapte driftsinntekter medførte usikkerhet i markedet, og flere selskaper har opplevd likviditetsutfordringer. Som ytterste konsekvens vil covid-19 kunne medføre usikkerhet om forutsetningen for fortsatt drift, og det er ikke uventet at flere bedrifter vil slås konkurs i kjølvannet av covid-19. Myndighetene har iverksatt tiltak som utsettelse av frister for offentlige avgifter, reduksjon av rente og kompensasjon for faste unngåelige kostnader for å hjelpe næringslivet. Kortsiktige framtidsutsikter er vanskelig å forutse og fasiten på ringvirkningene av covid-19 vil vi måtte vente på.

Siden covid-19 fikk feste i Norge i mars 2020 har samfunnet vært nedstengt ved flere anledninger. Spesielt Oslo har vært hardt rammet av nedstengning og begrensede muligheter for sosiale sammenkomster. Andre steder i landet har det vært nedstengt i perioder med høy smitte, men ingen har hatt så strenge regler over like lang tid som Oslo. Covid-19 har tært på befolkningen, og mange sliter med ensomhet og psykisk helse. Spesielt blant ungdom og unge voksne har dårligere psykisk helse fått stor oppmerksomhet (FHI, 2020).

Tabell 1: Smittede i Norge pr april 2021 (FHI, 2021)

Tabell 1 viser hvordan smittespredningen i Norge har utviklet seg siden første tilfelle av covid-19 ble påvist i Norge. Pr 23.04.21 er over 5 millioner tester utført for å undersøke eventuell smitte av covid-19. Av disse testene har 109 581 vært positive, og totalt har 4 099

mennesker vært innlagt på sykehus siden pandemien startet. Totalt er 736 mennesker døde som følge av covid-19 i Norge.

Siden første tilfelle av covid-19 i Norge, er det påvist flere mutasjoner som er regnet for å være mer smittsomme enn den originale varianten. Dette er den britiske og den sør-afrikanske virusvarianten. Selv om disse er mer smittsomme, er det ingenting som tyder på at de gir økt risiko for alvorlig sykdom eller død. Den britiske varianten har i hovedsak herjet på Østlandet, herunder Viken og Innlandet, mens den sør-afrikanske har hatt utbrudd i Nordland og på Vestlandet. Disse virusvariantene er også oppdaget i andre europeiske land (FHI, 2021).

Pr. 24.04.21 er det utviklet vaksiner mot covid-19 og flere av disse er godkjent for bruk i Norge. Vaksine fra BioNTech og Pfizer, Moderna, AstraZeneca og Janssen er alle godkjent, men for øyeblikket brukes kun vaksinen fra Moderna og BioNTech og Pfizer i Norge (Helse Norge, 2021). Vaksineringsen startet 27.12.20 og det er den enkelte kommune som har ansvaret for å tilby vaksinasjon til befolkningen. Det vil i startfasen være personer i risikogruppen, herunder eldre og personer med underliggende sykdommer som tilbys vaksine. I tillegg er helsepersonell en prioritert gruppe. Den siste gruppen som vaksineres er friske mennesker i alderen 18-44 år. FHI har satt et nøktern estimat over når alle som ønsker har fått første dose (av to) av vaksinen, noe som foreløpig er i løpet av september 2021.

Det er viktig å påpeke at vaksinasjonen er frivillig, da bivirkninger kan medfølge (FHI, 2020). Vaksinerings oppfordres imidlertid av myndighetene. Det jobbes med å få på plass såkalte «vaksinepass» som vil gi adgang til ulike tjenester for de som har latt seg vaksinere (NRK, 2021). Dette vil kunne være positivt for gjenåpningen av samfunnet, men noe uheldig med tanke på at ulike deler av befolkningen tilbys vaksine til ulikt tidspunkt.

Vaksinen fra AstraZeneca skapte massiv oppmerksomhet da det kom meldinger om tilfeller av lave blodplater, blodpropp og blødninger fra mennesker som var vaksinert. Flere dødsfall ble mistenkt å ha direkte sammenheng med gitt vaksine fra AstraZeneca. Det medførte stans i all vaksinerings med denne vaksinen fra og med 11.mars 2021. En ekspertgruppe skal revurdere om vaksinen skal tas inn igjen i det nasjonale vaksinasjonsprogrammet innen 10. mai (FHI, 2021).

1.2 Uttalelser fra Den norske Revisorforeningen (DnR)

Den norske Revisorforening (DnR) er en interesse- og kompetanseorganisasjon for statsautoriserte revisorer i Norge. DnR har en aktiv rolle i utviklingen av revisjons- og regnskapsfaget, og kommer ofte med uttalelser knyttet til ulike temaer (Revisorforeningen, 2020). De økonomiske konsekvensene av covid-19 for selskapene er usikre, og hvordan dette skal behandles i årsregnskapet og i revisjonen har vært et diskusjonsemne. DnR var tidlig ute med uttalelser om hvordan covid-19 skulle håndteres av revisor. For regnskapsåret 2019 ble det rettet særlig fokus mot fortsatt drift-vurderingen og opplysninger om hendelser etter balansedagen.

Det følger av revl. §5-2 at revisor skal utføre revisjonen etter beste skjønn og i samsvar med god revisjonsskikk. God revisjonsskikk vil si å utføre revisjonen i samsvar med det som er alminnelig akseptert som beste praksis. Det bygger på en viss utbredelse og aksept om at kvalitetskrav er oppfylt. Siden det er en rettslig standard, vil innholdet raskt kunne endres over tid. Det kan derfor være vanskelig å vite innholdet til enhver tid, noe som særlig kan tenkes å være aktuelt ved koronasituasjonen, og tilstedeværelsen av subjektivitet er naturlig i forbindelse med en rettslig standard. DnR utarbeider rettslige standarder som regnes for å være beste definisjon på hva revisjon i samsvar med god revisjonsskikk vil si (Gulden, 2015).

1.3 Problemstilling

Det har vært enorm mediedekning knyttet til covid-19. Pandemien pågår i skrivende stund, og det hersker mye usikkerhet knyttet til pandemiens betydning. Siden temaet er såpass aktuelt eksisterer det ingen tidligere forskning om temaet i oppgaven. Vi ønsker at oppgaven skal bidra med relevant kunnskap om hvilken betydning covid-19 har fått for revisjonsbransjen. Revisor må sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet, og usikkerheten som oppstår som følge av covid-19 har trolig medført ekstra revisjonsomfang. Våre funn kan bidra til fremtidig forskning samt utvikling av klare retningslinjer for revisjonsbransjen om hvordan hendelser etter balansedagen som covid-19 skal hensyntas i fremtiden. Dette vil igjen bidra til å øke revisjonskvaliteten i fremtiden.

Med oppgaven ønsker vi å besvare følgende problemstilling:

«Hvilken betydning har usikkerhetsmomentet knyttet til covid-19 fått for omfanget av revisors arbeid, herunder sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet?»

Av problemstillingen har vi utledet følgende forskningsspørsmål:

- 1. Hvordan er den regnskapsmessige usikkerheten knyttet til covid-19 håndtert innad i de fem store revisjonsselskapene (PwC, EY, KPMG, BDO og Deloitte)?*
- 2. Har covid-19 medført ekstra revisjonsomfang? Hvilke områder er eventuelt berørt?*
- 3. Hvordan har de fem store revisjonsselskapene håndtert covid-19 i regnskapet for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet?*

Oppgaven preges av enkelte avgrensninger, både som følge av tidsaspekt men også for å unngå et overflødig blikk på oppgaven. Disse er som følger:

- Vi har fokusert på håndteringen av covid-19 hos de fem største revisjonsselskapene i undersøkelsen. Dette er basert på et ønske om å knytte dokumentbasert studie opp mot kvantitativ studie. Videre en antagelse om at størrelsen kan gjøre revisjonsselskapet mer rustet for å håndtere komplekse problemstillinger i revisjonen som gjerne har oppstått i forbindelse med covid-19.
- Undersøkelsen er avgrenset til regnskapsåret 2019. Tidsaspektet fører til at det ikke er aktuelt å studere virkningene som fremkommer av årsregnskapet for 2020 da frist for gjennomføring av revisjon er satt til 15.08.2021.
- Som mål på revisjonskvalitet og forventninger til revisors rolle i forbindelse med covid-19 har vi lagt til grunn lover og revisjonsstandarder. Det eksisterer begrenset forklaring til NGAAP, og teori i undersøkelsen bygger derfor hovedsakelig på IASB og ISA.

Problemstillingen vil bli nærmere redegjort for i kapittel 3.

1.4 Oppgavens oppbygging

Oppgavens første kapittel er aktualisering av valgt tema, presentasjon av problemstilling og avgrensninger i oppgaven. I neste kapittel presenteres sentral teori som er nødvendig for forståelse av oppgaven. Her blir det sett nærmere på fremvekst av revisjon, revisors rolle, revisjonskvalitet og relevante regnskapsstandarder. Vi presenterer også en forskningsmodell for oppgaven. I kapittel 3 presenteres forskningsspørsmålet, mens vi i kapittel 4 presenterer valgt metode for forskningen. Vi har benyttet både kvantitativ spørreundersøkelse og kvalitativ dokumentanalyse og gjennomgår begge disse. Funn fra dokumentanalysen blir redegjort for i kapittel 5. Kapittel 6 knytter seg til presentasjon av variabler fra spørreundersøkelsen, mens svarene fra spørreundersøkelsen analyseres i kapittel 7. Vi foretar en sammenligning av dokumentanalysen og spørreundersøkelsen i kapittel 8. Videre gjør vi en endelig oppsummering og konklusjon av forskningsspørsmål og problemstilling i kapittel 9, mens vi i kapittel 10 gjør rede for oppgavens begrensninger. Avslutningsvis vil vi i kapittel 11 komme med forslag til videre forskning basert på denne oppgaven.

2.0 Teoretisk rammeverk

Vi starter kapitlet med en gjennomgang av en egenkomponert forskningsmodell som danner grunnlaget for den teorien vi vil gjennomgå. Deretter vil vi gi en oversikt over hva årsregnskapet er og hva det bør inneholde, hvem som er brukere av årsregnskapet samt hva revisjon er. Videre vil vi si noe om hva som er det overordnede målet for revisor, nemlig å bekrefte om et regnskap er uten vesentlige feil eller ikke. Her kommer vi også inn på det sentrale temaet revisjonskvalitet i et eget underkapittel. Deretter ser vi på virksomhetsforståelse, som er et viktig fundament for å utføre en god revisjon og sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet.

Til slutt vil vi redegjøre for selve revisjonsberetningen, hvor konklusjonen til revisor presenteres for regnskapsbrukerne. Vi vil også ta for oss to sentrale ISA-er relevant for usikkerheten rundt covid-19, nemlig ISA 560 Hendelser etter balansedagen og ISA 570 Fortsatt drift.

2.1 Beskrivelse av forskningsmodell

Covid-19 har skapt en generell usikkerhet over hele verden. Butikker og restauranter har periodevis vært pålagt å holde stengt, ansatte permitteres og arbeidsplasser forsvinner. Ingen vet når samfunnet vil gå tilbake til normalen, og dette skaper stor usikkerhet i markedene. Mange bedrifter går derfor en svært usikker økonomisk fremtid i møte (KPMG, 2020).

Dette skaper også utfordringer for revisor. Revisor skal fungere som et bindeledd mellom eiere og ledelse, og bekrefte ovenfor eierne om regnskapet utarbeidet av ledelsen er uten vesentlige feil eller ikke. Som regel har regnskapet flere interessenter, og revisors jobb som samfunnets tillitsperson er å kvalitetssikre at regnskapet er korrekt slik at interessentene kan foreta velinformerte økonomiske beslutninger.

For å kunne ta stilling til om regnskapet er uten vesentlige feil, må revisor innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis, jf. ISA 200 pkt. 5. Dette er nødvendig for å sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet. Økt usikkerhet som følge av covid-19, kan føre til at revisor blir nødt til å innhente mer revisjonsbevis enn normalt for å sikre at revisjonskvaliteten opprettholdes.

Vårt utgangspunkt for denne oppgaven er en påstand om at covid-19 skaper usikkerhet, og at denne usikkerheten fører til at revisor må øke omfanget av revisjonshandlinger for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet. Usikkerheten kan gjøre det vanskelig for revisor å vurdere poster som verdsettelse av eiendeler og fortsatt drift, samt hva som skal opplyses om i note/årsberetning.

Covid-19 er en hendelse etter balansedagen, og vil således ikke få konsekvens for tallene i regnskapet for 2019. Brendan McSweeney skriver i sin artikkel «*Looking forward to the past*» at selv om regnskapet søker å beskrive fortiden, kan det ikke gjøres uten å ta hensyn til fremtiden. Det vil i praksis si at dersom covid-19 får konsekvenser for regnskapet for 2020, skal dette opplyses om i 2019-regnskapet. Dette for at interessentene av regnskapet skal ha tilstrekkelig informasjon for sine økonomiske disponeringer og beslutninger.

Nedenfor har vi laget en modell som beskriver de nevnte forholdene og danner grunnlaget for den videre teorien vi vil gjennomgå.

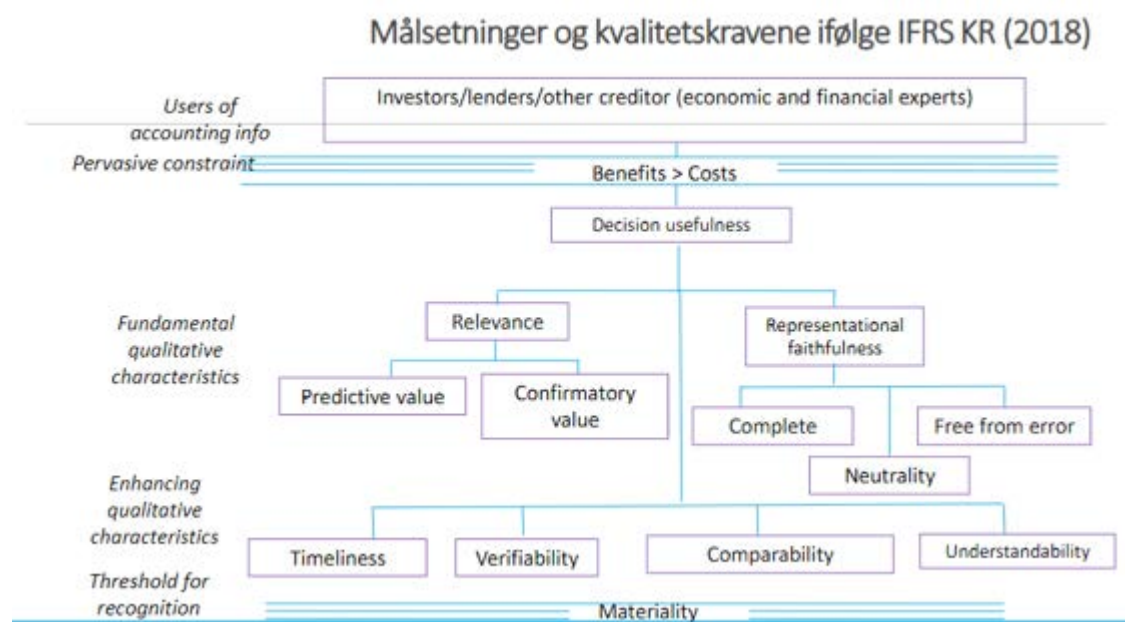
Figur 1: Egen figur. Forskningsmodell

2.2 Årsregnskapet som informasjonskilde

Årsregnskapet er en strukturert fremstilling av finansiell informasjon hvor selskapets ressurser og forpliktelser på et gitt tidspunkt fremgår, jf. ISA 200 pkt. 13 (f). Et komplett årsregnskap skal inneholde (Altinn, 2020):

- Resultatregnskap
- Balanse
- Noter
- Kontantstrømoppstilling (gjelder ikke små foretak)
- Revisjonsberetning (hvis revisjonspliktig)
- Sammenligningsinfo må gis for minst en foregående periode

Regnskapet er en viktig informasjonskilde og har to hovedfunksjoner; (i) å vise bruk av selskapets midler og (ii) å redegjøre for økonomisk status (Visma, 2020). Resultatregnskapet sier noe om selskapets inntjening i løpet av året, mens balansen viser hvordan selskapet er finansiert. Regnskapsbrukere bør kunne vurdere tidligere, nåværende og fremtidige økonomiske hendelser. Regnskapet bør tilfredsstillende enkelte kvalitetskrav for at informasjonen skal være nyttig. Slike krav fremgår ikke spesifikt av den norske regnskapslovgivningen, men av IASBs konseptuelle rammeverk. Disse vises i figur 2.

Figur 2: Kvalitetskrav IFRS (Bourmistrov, 2019)

De fundamentale kvalitetskravene under IFRS er relevans og sannferdig representasjon. Relevans betyr at informasjonen evner å danne grunnlag for beslutningstaking. Herunder følger også krav om forventningsverdi og bekreftelsesverdi, som vil si at informasjonen er relevant dersom den kan brukes til å til å danne grunnlag for fremtidige forventinger eller bekrefte tidligere evalueringer. Sannferdig representasjon ble i en tidligere utgave av rammeverket kalt for pålitelighet. Under her ligger krav om fullstendighet, nøytralitet og fri for feil (IASB, 2018).

I tillegg til de fundamentale kvalitetskravene presenterer IASB også fire forsterkede kvalitative karakteristikk; aktualitet, verifiserbarhet, sammenlignbarhet og forståelighet. Dette er krav som kommer i andre rekke, og som må tas stilling til dersom man finner at informasjonen er både relevant og gir en sannferdig representasjon.

Et regnskap kan ha flere interessenter, og disse vil ha behov for ulik informasjon i sin beslutningstaking. En idealtilstand vil være at det ikke eksisterer noen asymmetrisk informasjon, det vil si at all informasjon er tilgjengelig for alle regnskapsbrukerne til enhver tid (Stenheim, Sundkvist & Opsahl, 2017).

Figur 3: Egen figur. Interessenter av et regnskap

Typiske brukere av regnskapet er aksjeeiere, finansinstitusjoner, ansatte, potensielle investorer, myndigheter, kunder, leverandører o.l. For regnskapsbrukerne er regnskapet et viktig hjelpemiddel for å vurdere selskapets økonomiske stilling og til å foreta beslutninger. Brukerne har ingen mulighet til å bekrefte hvorvidt regnskapet er korrekt, og må ta påstandene til ledelsen for gitt. Det kan føre til at det oppstår informasjonsasymmetri. Et sentralt moment for regnskapsutarbeidelsen er at årsregnskapet gir et rettviseende bilde av selskapets finansielle stilling og resultat, jf. rskl. §3-2. Det kan innebære at ledelsen må gi tilleggsopplysninger utover de som spesifikt kreves av rammeverket for at regnskapet skal gi et rettviseende bilde, jf. ISA 200 pkt. 13 (a) (i).

Minstekrav for noteopplysninger fremgår av regnskapslovens kapittel 7. I noteopplysningene gis det informasjon om hvilke regnskapsprinsipper og målegrunnlag som er lagt til grunn, da dette har betydning for brukernes analyse av regnskapet. Ved estimeringsusikkerhet, det vil si tilfeller hvor det eksisterer betydelig risiko for vesentlig justering av balanseført verdi, må brukerne gjøres oppmerksom på de skjønsmessige vurderingene som er lagt til grunn. Informasjon er relevant dersom den er vesentlig for brukerne, det vil si at informasjonen evner å påvirke beslutningstakingen. Kvaliteten på regnskapet vil heves dersom innholdet i regnskapet skreddersys til selskapsspesifikke forhold, fremfor å utelukkende følge krav til regnskapet (Bernhoft m.fl., 2018). Overflødig informasjon kan forvirre regnskapsbrukeren mer enn å være til hjelp i beslutningstakingen.

Det er verdt å merke seg at notekravene til øvrige og store foretak er mer omfattende enn for små foretak. Det foreligger imidlertid generell opplysningsplikt, og små foretak kan være pliktig til å opplyse om forhold som ikke kreves direkte av loven. Slike tilleggsopplysninger skal gis dersom de er nødvendig for å bedømme selskapets resultat og stilling, og kan eksempelvis dreie seg om transaksjoner med nærstående eller usikre forpliktelser (Sticos, u.å.).

I tillegg til notene er årsberetningen en viktig kilde til informasjon for brukerne av regnskapet. Årsberetningen er en redegjørelse fra styret som presenterer året som har gått og eventuelle planer fremover. Krav til innholdet i årsberetningen fremgår av rskl. § 3-3a. Årsberetningen er et supplement til årsregnskapet og notene, og signeres av styret og eventuelt daglig leder. Små foretak er ikke pliktig å utarbeide årsberetning, og må derfor sørge for at all nødvendig informasjon er med i årsregnskapet med noter (Sticos, u.å.).

Alle regnskapspliktige bedrifter som omfattes av regnskapsloven plikter å utarbeide årsregnskap årlig, jf. rskl. §3-1. Som regel følger regnskapet kalenderåret, med mindre det er snakk om avvikende regnskapsår. I noen tilfeller er det behov for hyppigere rapportering enn årlig, for eksempel større selskaper som foretar kvartalsrapportering.

Det er daglig leder som står ansvarlig for å holde styret orientert om selskapets virksomhet, stilling og resultatutvikling, jf. asl. §6-15. Ved regnskapsavleggelse fremlegger ledelsen påstander om at regnskapet er korrekt. Regnskapet skal underskrives av samtlige styremedlemmer og daglig leder (dersom selskapet har dette), jf. rskl. §3-5. Styret har videre ansvar for innkalling til generalforsamling. Årsregnskapet skal behandles på generalforsamling, som er selskapets øverste myndighet og består av aksjeeiere, jf. asl. §5-1. Ordinær generalforsamling må avholdes innen seks måneder etter regnskapsårets slutt. Dato på generalforsamlingen vil være dato for fastsettelse av regnskapet.

Senest en måned etter at regnskapet er vedtatt av generalforsamlingen, skal regnskapet sendes til Brønnøysundregisteret for offentliggjøring. Årsregnskapet er offentlig informasjon og hvem som helst kan be om innsyn. For de fleste interessenter vil regnskapet være eneste form for tilgang på regnskapsinformasjon.

2.2.1 Regnskapsspråk – IFRS vs. NGAAP

IFRS og NGAAP er to ulike regnskapsspråk. Norske selskaper som er notert på børs er pliktig til å utarbeide konsernregnskap etter internasjonale regnskapsregler (IFRS), mens for unoterte norske selskaper er NGAAP hovedregelen (Fardal, 2007).

IFRS bygger på et balanseorientert syn på regnskapet, det vil si at balansen danner grunnlaget for regnskapsføringen. Det tas utgangspunkt i definisjoner av eiendeler og forpliktelser, og regnskapsposter som oppfyller kravet til en av disse føres i balansen. Resultatet blir da en residual av balansepostene. I tillegg til å oppfylle definisjonen av eiendeler eller gjeld, må den aktuelle posten være nyttig for brukerne, samt være relevant og troverdig (IASB, 2018). Som regnskapsspråk preges IFRS av detaljregulering, og veiledningen består av rundt 2500 sider. Detaljreguleringen kan føre til at skjønsmessige vurderinger blir redusert, som også var noe av bakgrunnen for utviklingen av et internasjonalt regnskapsspråk (Fardal, 2007).

NGAAP bygger på et resultatorientert rammeverk hvor resultatet er i fokus. Det vil ikke si at balansen er uten betydning, men heller at målsetningen er at periodens resultat skal måles så korrekt som mulig. I motsetning til IFRS tar NGAAP utgangspunkt i prinsipper for regnskapsføring fremfor definisjoner av eiendeler og forpliktelser. Transaksjonsprinsippet, forsiktighetsprinsippet, opptjeningsprinsippet og sammenstillingsprinsippet er alle sentrale prinsipper som styrer regnskapsføringen under NGAAP. Disse er omtalt i regnskapslovens §4. NGAAP er ikke like detaljregulert som IFRS, og de norske regnskapsstandardene presenteres over 450 sider (Fardal, 2007). Her forutsettes det at de grunnleggende prinsippene i regnskapsloven benyttes dersom den aktuelle problemstillingen ikke er regulert i standardene. Dette innebærer at graden av profesjonelt skjønn økes, noe som vil kunne gi flere løsninger til samme problem.

2.3 Fremvekst av revisjon

Ordet revisjon stammer fra latin og betyr *ettersyn*. Kort fortalt bygger revisjon på behovet for ansvarlighet og vil si at noen andre enn de som har utarbeidet regnskapet foretar en vurdering av hvorvidt regnskapet er korrekt. Prinsippal agent-teorien er sentral for fremveksten av revisjon. I denne teorien er eieren prinsippal, mens agenten er ledelsen som handler på vegne av eieren. Tidligere hadde bedrifter en ukomplisert selskapsstruktur uten noe skille mellom eier, ledelse og ansatte. Med den industrielle revolusjonen vokste selskaper seg større, og økt omfang av virksomhet medførte et behov for flere personer til å fylle de ulike rollene. Dette kunne potensielt lede til interessekonflikt mellom eier og ledelse. Eier hadde skutt inn penger i bedriften, men bidro ikke i den daglige driften og ønsket sikkerhet for at kapitalen ble forvaltet på riktig måte. Videre medførte utviklingen også behov for ekstern finansiering, som stilte krav om at informasjonen i regnskapet var korrekt. Både eier og eksterne parter fremmet derfor et behov for at årsregnskapet skulle bekreftes av en uavhengig, kompetent person (Eilifsen m.fl., 2014).

Opprinnelig var revisjon selvpålagt som følge av opplevd nytte. I senere tid har også myndighetene fremmet et behov for lovpålagt revisjon. Denne revisjonsplikten fremgår av revl. §2-1. Utgangspunktet er at alle med regnskapsplikt også omfattes av revisjonsplikt.

Det eksisterer imidlertid terskelverdier som gir adgang til å foreta fravalg av revisjon, og i tabell 2 fremgår terskelverdier for de ulike selskapsformene (Altinn, 2020).

Som vi leser av tabell 2 foreligger revisjonsplikt dersom omsetning, balansesum eller antall årsverk overstiger terskelverdiene. For aksjeselskap inntreffer revisjonsplikt hvis en av terskelverdiene overgås. Terskelverdi på omsetning samt en av de øvrige terskelverdiene må overgås før det foreligger revisjonsplikt for enkeltpersonforetak. For ansvarlig selskap er det tilstrekkelig at en av terskelverdiene er oppnådd for at revisjonsplikt inntreffer.

Det er verdt å merke seg at selskapet må være under terskelverdiene to år på rad før revisjonsplikten faller bort. Selskap som ikke er revisjonspliktige kan likevel velge å ha revisjon, men det følger av revl. §2-1 at revisjonen da må følge samme lovbestemmelser som revisjonspliktige. Dette er for at regnskapsbrukerne skal kunne stole på at det er utøvet fullverdig revisjon.

	Omsetning	Balansesum	Antall årsverk	Annet
Aksjeselskap	< 6 MNOK	< 23 MNOK	< 10 årsverk	
Enkeltpersonforetak	< 5 MNOK	< 20 MNOK	< 20 årsverk	
Ansvarlig selskap	< 5 MNOK	< 20 MNOK	< 10 årsverk	< 5 antall deltakere
Samvirkeforetak	< 5 MOK forrige regnskapsår			
Norskregistrert utenlandsk foretak	< 5 MOK forrige regnskapsår			

Tabell 2: Egen tabell. Terskelverdier ved fravalg av revisjon

2.4 ISA 200 Overordnet mål for revisor

Som tidligere nevnt fremmet både interne og eksterne parter behov for en ekstern part til å bekrefte at regnskapet er korrekt. Revisor er pålagt rollen som allmennhetens tillitsperson, jf. revl. §1-2. Det stilles krav om at revisor utfører sin rolle med integritet, objektivitet og aktsomhet. Disse prinsippene utdypes i Den norske Revisorforening sine regler om etikk. For

ordens skyld opplyser vi om at disse reglene er opphevet fra 2019 og erstattet med internasjonale regler som enda ikke er oversatt til norsk. Vi har valgt å benytte den norske henvisningen i dette tilfellet, da disse ikke avviker fra de internasjonale. Forskjellen er at de internasjonale er mye mer omfattende enn reglene fra DnR.

I DnRs regler beskrives integritet som ærlighet og redelighet i alle profesjonelle og forretningsmessige sammenhenger. Objektivitet defineres som fravær av interessekonflikter, forutinntatthet og påvirkning fra andre parter, slik at forretningsmessig beslutninger ikke overstyres. Aktsomhet henviser til at revisor må være observant for å fange opp eventuelle feil, og opptre i henhold til faglige standarder og profesjonsstandarder under revisjonen (DnRs regler om etikk, pkt. 100.4). Dette siste prinsippet har særlig betydning for koronapandemien, som er en ny situasjon med uante konsekvenser. Aktsomhetsprinsippet er sentralt både i vurderingen av fortsatt drift og betydningen av hendelser etter balansedagen.

Revisor skal avgi uavhengig bekreftelse på om regnskapet er utarbeidet i samsvar med lov og forskrifter, jf. revl. §5-1. Videre skal revisor utføre revisjonen etter beste skjønn og vurdere risikoen for at regnskapet inneholder vesentlig feilinformasjonen, jf. revl. §5-2. "God revisjonsskikk" er en rettslig standard som innebærer at revisor må utføre revisjonen i samsvar med det som til enhver tid er anerkjent som beste praksis. Dette vil endre seg over tid, og krever at revisor holder seg oppdatert. DnR utarbeider revisjonsstandarder som er ment til å speile den faglige oppfatningen.

I ISA 200 pkt. 3 fremgår det at formålet med revisjon er å øke de tiltenkte brukernes tillit til regnskapet. Behovet for et pålitelig regnskap må ses i sammenheng med den økte samfunnsinteressen nevnt i forbindelse med prinsippal agent-teorien. Revisor øker tilliten til regnskapet ved å uttrykke en mening om hvorvidt regnskapet i det alt vesentlige er utarbeidet i samsvar med gjeldende rammeverk for finansiell rapportering. Forutsetningen for gjennomføringen av revisjonen er at finansiell rapportering faller inn under ledelsen. At det gjennomføres revisjon fritar ikke ledelsen for sitt ansvar.

Revisjonen bygger på et kost-nytte forhold. Revisor har ikke anledning til å gjennomgå alle transaksjonene i regnskapet uten at det medfører betydelige honorar for revisjon, og da vil kostnadene overgå nytten av et korrekt regnskap. Revisors konklusjon bygger derfor på betryggende sikkerhet om at regnskapet er uten vesentlig feilinformasjon. Betryggende

sikkerhet er ikke absolutt, men innebærer høy grad av sikkerhet. For at revisor skal kunne avgi en konklusjon, må det samles inn revisjonsbevis for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt nivå. Revisjonsrisiko er definert som risikoen for at revisor feilaktig avgir konklusjon om at regnskapet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon. Feilinformasjon er vesentlig dersom den evner å påvirke de økonomiske beslutningene til en bruker, og kan være både direkte feil i regnskapet eller utelatelse av informasjon. Dette bygger på vesentlighetskonseptet og krever skjønnsmessige vurderinger med utgangspunkt i et brukerperspektiv og deres toleranse for feil (Eilifsen m.fl., 2014). Revisjonsrisiko forklares mer inngående i 2.4.2.

2.4.1 Profesjonelt skjønn og profesjonell skepsis

Jf. ISA 200 pkt. 7 må revisor utøve profesjonelt skjønn og opprettholde profesjonell skepsis gjennom hele revisjonsprosessen, fra planlegging og til avleggelse av revisjonsberetning. Utgangspunktet er at revisor identifiserer og vurderer risiko for at vesentlig feilinformasjon oppstår i regnskapet. Videre må det gjennomføres egnede revisjonshandlinger for å håndtere anslåtte risikoer. Til slutt må revisor konkludere i revisjonsberetningen basert på innhentet revisjonsbevis og kommunisere eventuelle vesentlige feil.

En viktig forutsetning for å kunne gjennomføre en god revisjon, er at det utøves profesjonelt skjønn. Det vil si at det gjøres skjønnsmessige vurderinger basert på erfaring, blant annet knyttet til vesentlighetsgrense, revisjonsrisiko, type og omfang av revisjonshandlinger og evaluering av innhentede revisjonsbevis.

Å utøve profesjonell skepsis betyr at revisor er oppmerksom på forhold som kan medføre at regnskapet inneholder vesentlige feil, jf. ISA 200 pkt. A20. . Det vil si at revisor må være oppmerksom på revisjonsbevis som motstrider allerede innhentet informasjon, og informasjon som kan gi grunnlag for å foreta en kritisk vurdering av påliteligheten til mottatt dokumentasjon. Videre kan det være forhold som tyder på mulige misligheter som må undersøkes nærmere, eller andre omstendigheter som tyder på at det er behov for å foreta ytterligere revisjonshandlinger.

Sentralt for brukernes tillit til revisors konklusjon står uavhengighetskravet. Jf. ISA 200 pkt. 14, er revisor underlagt etiske krav knyttet til uavhengighet i forbindelse med et revisjonsoppdrag. Uavhengighetskravet er nødvendig for at revisor skal være objektiv i sin vurdering av regnskapet. Det skilles mellom to typer uavhengighet, "independence of mind"

og "independence in appearance". Førstnevnte er i ISA 200 pkt. A18 definert som en uavhengig grunnholdning, og betyr at revisor har et ønske om å være objektiv. Sistnevnte spiller på at det ikke er sikkert at revisor oppfattes som uavhengig utad. Begge deler er like viktig for at revisor skal oppfylle uavhengighetskravet og oppnå tillit hos brukerne (Gulden, 2015).

Uavhengig grunnholdning omtales også som faktisk uavhengighet, og innebærer at revisor opptrer og handler med objektivitet og integritet for å sikre at revisjonen ikke påvirkes av andre forhold. Den andre delen av uavhengighet er hvordan revisor oppfattes av tredjeparter. Revisor må sikre at det ikke eksisterer noen form for tilknytning som hindrer revisor i å være objektiv, eller tilknytning som gir utenforstående grunnlag til å betvile revisors objektive vurdering. Det krever at revisor kontinuerlig må vurdere revisjonsoppdraget for om det eksisterer forhold som setter uavhengigheten i fare. Dette gjelder aktuelle forhold til klienten, noe som blant annet omfatter vurdering av revisors nærstående, samt en vurdering av hvordan omverdenen vil oppfatte forholdet (Ebbesberg, 2016). Merk at faktisk uavhengighet ikke er tilstrekkelig dersom revisor ikke oppfattes for å være uavhengig av omverdenen.

2.4.2 Revisjonsrisikomodellen

Revisjonsrisikomodellen er den overordnede modellen som revisor må forholde seg til, og presenteres i ISA 200 under pkt. 13 c). Her fremkommer det at revisjonsrisiko er risikoen for at revisor avgir feilaktig konklusjon i revisjonsberetningen når regnskapet inneholder vesentlig feilinformasjon. Revisjonsrisikoen kan videre beskrives med funksjonene av risiko for vesentlig feilinformasjon og oppdagelsesrisiko (Eilifsen m. fl, 2014). Prosessen kan matematisk uttrykkes slik:

$$\text{Revisjonsrisiko} = \text{Iboende risiko} \times \text{kontrollrisiko} \times \text{oppdagelsesrisiko}$$

Formel 1: Revisjonsrisikomodellen

Den iboende risikoen er definert som "*muligheten for at en påstand om en transaksjonsklasse, kontosaldo eller tilleggsopplysninger kan inneholde feilinformasjon som kan være vesentlig, enten enkeltvis eller sammen med annen feilinformasjon, før eventuelle tilhørende kontroller tas i betraktning*", jf. ISA 200 13 (n) (i). Dette er forhold som eksisterer før revisors kontroll

av regnskapet, og baserer seg på at det alltid vil være en viss risiko for at en vesentlig feil oppstår og truer oppnåelsen av selskapets mål.

Den iboende risikoen spiller en viktig rolle for hvordan selskapet bygger opp sin interne kontroll for å håndtere risikoen for at en vesentlig feil oppstår. I ISA 200 pkt. 13 (n) (ii) er kontrollrisikoen definert som "*risikoen for at feilinformasjon skal forekomme (...) ikke forhindres eller avdekkes og korrigeres i rett tid av enhetens interne kontroll*". Dette bygger altså på selskapets evne til å identifisere iboende risiko samt iverksette tiltak for å redusere risikoen til et akseptabelt nivå. Kontrollrisiko vil si at det er en viss risiko for at vesentlige feil ikke fanges opp eller korrigeres som følge av internkontrollen til selskapet. Her vil særlig menneskelig involvering spille inn. Personene som er ansvarlig for å utføre kontrollene kan begå feil, både tilsiktede og utilsiktede feil.

Komponentene iboende risiko og kontrollrisiko er tilstede før revisor foretar sine kontroller. Revisor vil kunne komme med anbefalinger knyttet til intern kontroll som kan forebygge at vesentlige feil oppstår. Utgangspunktet er at kontrollrisiko er høy, så fremt revisor ikke identifiserer, tester og konkluderer med at de interne kontrollene kan bygges på (Eilifsen m. fl, 2014).

For revisor er det viktig å skape seg en forståelse av både iboende risiko og kontrollrisiko, da det vil spille en rolle for revisjonens omfang. Oppdagelsesrisikoen er definert som "*risikoen for at revisjonshandlingene som utføres av revisor for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå, ikke vil avdekke eksisterende feilinformasjon som kan være vesentlig, enten alene eller sammen med annen feilinformasjon*", jf. ISA 200 pkt. 13 (e). Utgangspunktet for oppdagelsesrisikoen er at en vesentlig feil oppstår og passerer uoppdaget gjennom selskapets interne kontroll. Som nevnt tidligere gjennomgår ikke revisor samtlige transaksjoner, og det vil derfor være en viss risiko for at vesentlige feil ikke avdekkes av revisor. Revisor vil bygge opp revisjonshandlingene slik at denne risikoen reduseres (Eilifsen m. fl, 2014).

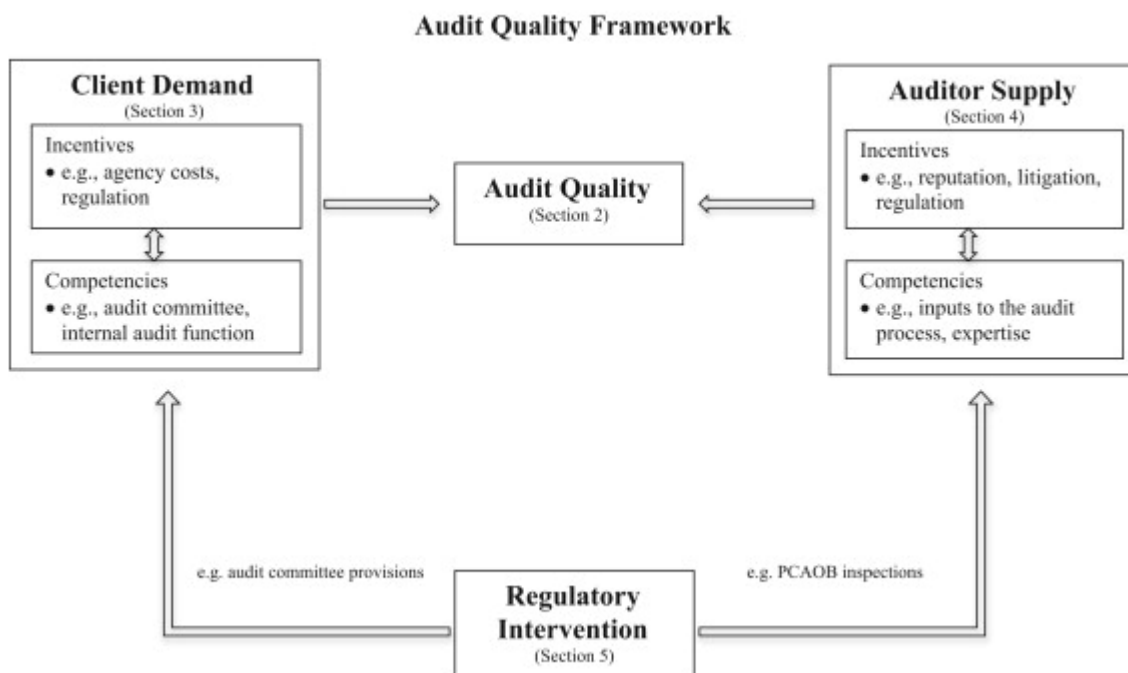
2.5 Revisjonskvalitet

Det foreligger flere faktorer og synspunkter for hva som definerer revisjonskvalitet og hvordan den måles. Revisor, myndigheter, andre brukere av regnskapet og samfunnet

generelt vil gjerne ha ulike oppfatninger om hva som er revisjonskvalitet. For revisor vil ofte revisjonskvalitet sammenfalle med at revisjonen kan forsvares i eventuelle inspeksjoner og tilsyn. Brukerne av regnskapet vil kanskje mene at revisjonskvalitet er fravær av feil, mens myndighetene har fokus på at standarder overholdes. Samfunnet som helhet vil på sin side definere revisjonskvalitet som noe som bidrar til å opprettholde velfungerende markeder (Knechel, Krishnan, Pevzner, Bhaskar & Velury, 2012).

DeAngelo definerte i 1981 revisjonskvalitet som «sannsynligheten for at en revisjon vil både avdekke feil i klientens regnskapssystem og rapportere denne feilen». Dette bygger både på revisors evne til å avdekke feil, men også vilje til å rapportere feilen til regnskapsbrukerne. DeFond & Zhang (2014) definerer revisjonskvalitet som «høyere sikkerhet for at den finansielle rapporteringen er av høy kvalitet». Revisjonskvalitet kan også sies å foreligge når revisors har oppfylt kravene i revisorloven, nemlig at det er innhentet tilstrekkelig og relevante revisjonsbevis for å underbygge konklusjonen i revisors beretning.

Videre argumenterer DeFond & Zhang (2014) for at revisjonskvalitet bestemmes av både revisors tilbud og klienter/aktuelle klienters etterspørsel. På bakgrunn av dette utviklet de et rammeverk som viser incentiver og kompetanse som påvirker revisjonskvaliteten fra klient og revisor sitt perspektiv. I tillegg er regulatorisk intervensjon tatt med som en egen faktor, da dette er forhold som påvirker både klientetterspørsel og revisortilbud.

Figur 4: Revisjonskvalitet (DeFond & Zhang, 2014)

DeFond & Zhang (2014) mener etterspørselen etter revisjonskvalitet bestemmes av hvilke insentiver klienten har, eksempelvis vil reduksjon av agentkostnader være motiv for etterspørre høyere revisjonskvalitet. Dette er tidligere anført av Jensen & Meckling i 1976. For noen vil etterspørselen etter revisjon bunne i krav fra myndigheter eller kreditorer. Det bestemmes også, som figuren viser, av klientens kompetanse. Det vil si hvilken kompetanse som eksisterer i selskapet (styret o.l.) for å vurdere revisjonskvaliteten til revisjonsselskapet.

Tilbudet av revisjon drives blant annet av ønsket om lav engasjementsrisiko og profittmaksimering. DeFond & Zhang (2014) beskriver engasjementsrisiko som risikoen forbundet med selve oppdraget, da med tanke på tap forbundet med rettstvister, tap av omdømme og bøter o.l. Dette er alle insentiver for å levere høy revisjonskvalitet, og fordrer at revisor innehar kompetanse til å utføre det arbeidet som kreves. Videre utføres det både interne tilsyn og uavhengige tilsyn av revisjonsselskapene, og dette vil også være et insentiv for å levere høy revisjonskvalitet.

På den andre siden kan revisor ha insentiver til å levere lav revisjonskvalitet ved fokus på profittmaksimering og dersom revisjonsklienten ikke evner å skille mellom høy og lav revisjonskvalitet.

I denne oppgaven vil vi fokusere på kvaliteten av selskapets opplysninger i noter, herunder informasjon knyttet til koronasituasjonen. For at revisjonskvaliteten skal være tilfredsstillende, er det essensielt at brukerne av regnskapet får den informasjonen de har bruk for til å foreta veloverveide økonomiske beslutninger.

2.5.1 Virksomhetsforståelse

For å kunne utføre revisjon med tilfredsstillende revisjonskvalitet, må revisor sette seg inn i bedriftens drift og organisering for å oppnå en inngående og god virksomhetsforståelse. Spesielt i usikre tider hvor enkelte bedrifter må ta stilling til den videre driften, er det nødvendig at revisor har tilstrekkelig kunnskap til å gjøre gode vurderinger.

I 2012 gjennomførte Finanstilsynet tematilsyn om inntektsrevisjon og virksomhetsforståelse. I hele 50 % av oppdragene ble det avdekket svakheter. Dette gjaldt tilfeller hvor revisor ikke hadde satt seg tilstrekkelig inn i virksomheten, og dermed ikke hadde den nødvendige kunnskapen til å vurdere hvorvidt regnskapet inneholdt vesentlig feilinformasjon. Noen av punktene som Finanstilsynet trakk frem som mangelfulle, var manglende beskrivelse av

forretningsgrunnlag, herunder varer og tjenester, kunnskap om særlige lovkrav for virksomheten og manglende oppfølging av regnskapsregler for små vs. øvrige foretak (Finanstilsynet, 2013).

Finanstilsynet påpekte viktigheten av «den røde tråden» i revisjonsprosessen; fra opparbeidelse av virksomhetsforståelse og risikovurderinger, via planlegging og valg av revisjonsmessig angrepsvinkel, til gjennomføring og endelig konklusjon. Hele revisjonsutførelsen bygger på revisors virksomhetsforståelse og risikovurdering, og uten denne i bunn vil grunnlaget for å utføre revisjonen være redusert. Dette kan resultere i at revisor innhenter revisjonsbevis som hverken er tilstrekkelig eller hensiktsmessig (Finanstilsynet, 2013).

Som tidligere nevnt, er formålet med revisjonen av en bedrifts regnskap å kunne si med rimelig sikkerhet om regnskapet er uten vesentlig feilinformasjon eller ikke. Effektiv revisjon er avhengig av revisors forståelse av hvordan bedriften fungerer. Gassmann, Frankenberger & Csik (u.å) beskriver fire dimensjoner som må dekkes for å oppnå virksomhetsforståelse; (i) hvem er kunden/kundegruppen, (ii) hva leveres til kunden, (iii) hvordan gir dette verdi til kunden og (iiii) hvordan skapes inntekter (verdi for selskapet). Ved å opparbeide seg forståelse av virksomheten vil det være enklere for revisor å identifisere hvor det er størst risiko for at feil oppstår, samt planlegge revisjonshandlinger som dekker opp for disse risikoene. Under koronapandemien har dette vært sentralt, både for å kunne revidere regnskapet med tilfredsstillende revisjonskvalitet, men også for å kunne bistå og gi råd til kundene.

Kravet til revisors virksomhetsforståelse fremgår av revl. §5-2 første ledd og ISA 315 pkt.11. ISA 315 pkt.11 lister opp fem hovedpunkter, bokstav a til e, om hvilken informasjon revisor bør tilegne seg for å oppnå virksomhetsforståelse. Vi vil i det følgende gjennomgå disse.

Bokstav a) sier at revisor skal opparbeide seg forståelse om relevante bransjemessige, regulatoriske og andre eksterne faktorer, herunder det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering. Dette innebærer å opparbeide seg kunnskap om markedet, herunder konkurrenter, prisnivå og teknologisk utvikling (jf. pkt. 25A). I tillegg er det nødvendig å undersøke om det foreligger spesielle reguleringer som bedriften er nødt til å etterleve som resultat av den virksomheten som drives. Videre må revisor vite hvilket regnskapsspråk som skal/kan benyttes, hvilke regnskapsprinsipper som følges og eventuelle andre krav, for eksempel miljøkrav.

Bokstav b) beskriver hvilken kunnskap revisors må opparbeide seg om enhetens art, herunder selve virksomheten, hvem som er eiere, ledelse og regnskapsfører, organisering og finansiering. Noen av de formelle opplysningene fremgår av brreg.no eller andre nettsider, mens andre opplysninger ikke er like tilgjengelig. Dersom bedriften inngår i et konsern med uoversiktlig struktur, kan det være vanskelig å skape en oversikt over alle nærstående og transaksjoner med nærstående. Dette må likevel gjøres (A31).

Videre må revisor tilegne seg kunnskap om selve driften, investeringer, finansering og rapporteringspraksis. Revisor bør snakke med sentrale personer i bedriften, studere regnskap og rapporter, samt se dette opp mot bransjepraksis. For å oppnå virksomhetsforståelse er kommunikasjon med kunden sentralt. Nøkkelpersoner i selskapet er normalt villige til å snakke om det de driver med, og det er også de som kjenner bedriften best. I ISA 240 pkt.17, ISA 250 pkt. 14 og ISA 315 pkt.6 fremgår det at møte med ledelsen er et krav.

Innenfor området «drift» må revisor opparbeide seg kunnskap om de produktene og/eller tjeneste som leveres. Antall produksjonslinjer, eventuelt ulike lokasjoner for produksjon og hvilken teknologi som benyttes i bedriften, er eksempler på sentrale deler av virksomheten som revisor må undersøke. Det vil også være relevant med nærmere undersøkelse av de største og viktigste produkt-/servicetilbudene og se på kalkyler for disse, samt selve produksjonsprosessen fra start til slutt (dersom aktuelt). I tilknytning til hva som produseres, kan revisor skape oversikt over de viktigste leverandører og kundene. I noen tilfeller vil det være et par hovedleverandører/kunder og disse vil spille stor betydning for bedriftens drift. Det bør også kontrolleres om det kjøpes og selges innad i konsernet, om alt skjer i Norge eller om det handles over grensene.

I henhold til bokstav c) skal revisor opparbeide seg en forståelse av bedriftens regnskapspolicyer, herunder om disse er hensiktsmessig for den virksomheten som drives og om det er i samsvar med bransjepraksis. Dette vil være særlig relevant i perioder hvor det introduseres nye standarder eller reguleringer som har betydning for bedriften.

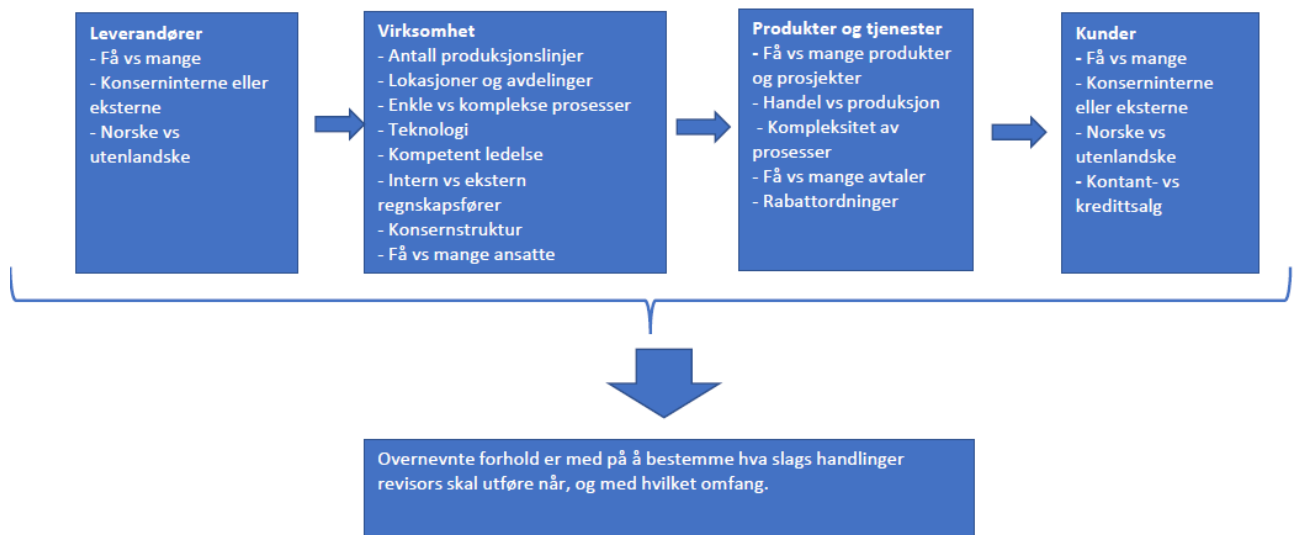
Bokstav d) krever at revisor opparbeider seg forståelse for bedriftens mål, strategier og forretningsrisikoer som kan føre til vesentlig feilinformasjon. Det er viktig at revisor har en forståelse av forretningsrisikoene som ligger i bunn for virksomheten som drives, da dette kan hjelpe revisor med å identifisere områder med høyere risiko for vesentlige feil.

Omstendigheter som påvirker forretningsrisikoen kan være endringer i markedet, utvikling av ny teknologi, utvidelse av virksomheten, nye krav eller reguleringer og eller ny strategi (A40).

Bokstav e) spesifiserer at revisor skal tilegne seg informasjon om hvordan bedriften måler og gjennomgår sine økonomiske resultater. Her bør revisor få oversikt over hvilke rapporter og nøkkeltall ledelsen styrer etter. Revisor må vurdere om ledelsen eller andre har mulighet, motivasjon og kan rettfærdiggjøre eventuell uærlig regnskapsrapportering. Disse tre faktorene (mulighet, motivasjon og rettfærdiggjørelse) utgjør «mislighetstriangelet». Eksempelvis kan eksisterende bonusordninger ved oppnådd resultatmål være en motivasjon for å flytte på inntekter (feilperiodisering) eller på annet vis manipulere regnskapet. Dette vil da være feilinformasjon som skyldes misligheter, som beskrives i ISA 240.

I tillegg til ISA 315 sine krav til enheten og dens omgivelser i pkt. 11, må revisor opparbeide seg forståelse av bedriftens interne kontroll som beskrevet i ISA 315 pkt. 12. Viktigheten av forståelse for selskapets interne kontroll er gjennomgått i forbindelse med revisjonsrisikomodellen under 2.4.2.

Under koronapandemien har flere bedrifter opplevd store inntektstap og veien videre er usikker. En god revisor kjenner sine kunder og deres bransjer, og vil lettere kunne vurdere hvilke risikoer som oppstår som følge av covid-19, både for bedriften, men også for bransjen generelt. Revisor vil da kunne dekke opp for disse risikoene ved å utføre tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonshandlinger, samt foreta en grundig gjennomgang av forutsetningene for fortsatt drift.

Figur 5: Egen figur. Virksomhetsforståelse

2.6 Revisjonskvalitet hos store revisjonsselskap

I utgangspunktet snakkes det om fire store revisjonsselskaper på internasjonal basis, rangert etter omsetning. Disse refereres til som «big 4» og består av PwC, Deloitte, EY og KPMG. Big 4-selskapene utfører revisjon, rådgivning, regnskapsføring og skatt – for å nevne noe. I Norge har vi fem store revisjonsselskap, da BDO er på størrelse med ovennevnte. I oppgaven vår har vi fokus på de fem store revisjonsselskapene, også omtalt som «big 5».

Kyrre Kjelle vold skrev i 2018 en artikkel i revisjon og regnskap om dette temaet; «*Leverer Big 4 høyere revisjonskvalitet enn mindre revisjonsselskaper?*». Kjelle vold (2018) trekker frem fordeler hos big 4 som de mindre revisjonsselskapene ikke har. Dette er blant annet tilgang til et omfattende nettverk av ressurser, god kursing av ansatte og intern kvalitetskontroll.

Che, Hope og Langli utførte en ikke-publisert studie i 2017 hvor de analyserte effekten av partnere som går fra mindre til større revisjonsselskap, og motsatt. Bakgrunnen for studiet var en tanke om at partneren er avgjørende for revisjonskvaliteten og ikke revisjonsselskapet. I tillegg kan det være at firmaer med høy kvalitet på sin rapportering velger big 4, og at revisjonskvaliteten derfor ikke skyldes big 4 (Kjelle vold, 2018).

I nevnte studie kom Che, Hope og Langli frem til at partnerne som gikk fra mindre revisjonsselskap til big 4, leverte høyere revisjonskvalitet enn de andre ansatte. Videre ble revisjonskvaliteten hos partneren forbedret etter ankomst til big 4. På den andre siden fant de reduksjon i revisjonskvaliteten hos partnere fra big 4 som gikk til et mindre revisjonsselskap. Funnene i seg selv er ikke tilstrekkelig til å konkludere på høyere revisjonskvalitet hos big 4, men viser at big 4 har en merkbar firmaeffekt (Kjelle vold, 2018).

2.7 ISA 700 Revisjonsberetning

Formålet med revisjonen er at revisor på grunnlag av innhentede revisjonsbevis kan avgi konklusjon på hvorvidt regnskapet er i samsvar med gjeldende rammeverk for finansiell rapportering og uten vesentlige feil, jf. ISA 700 pkt. 1. Denne konklusjonen må revisor gi uttrykk for skriftlig. Revisjonsberetningen er en standardisert rapport, og sier ikke noe om revisjonsarbeidet og sikkerheten som ligger bak. Den er adressert til selskapet som revideres, men innholdet i rapporten er ment offentliggjort til alle interessenter. Datoen i

revisjonsberetningen informerer brukeren om at hendelser frem til denne datoen er vurdert (Gulden, 2015).

Det skilles gjerne mellom umodifisert og modifisert konklusjon. En umodifisert revisjonsberetning innebærer at revisor har konkludert på at regnskapet i det alt vesentlige er utarbeidet i samsvar med gjeldende rammeverk for finansiell rapportering. Dette kalles ofte for en ren revisjonsberetning eller normalberetning og utarbeides etter kravene i ISA 700. Dersom revisor avdekker vesentlige feil eller ikke er i stand til å innhente tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis på hvorvidt regnskapet inneholder vesentlige feil, må det avgis modifisert beretning.

Jf. ISA 705 pkt. 7-10 eksisterer det flere former for modifisert konklusjon; konklusjon med forbehold, negativ konklusjon og konklusjon om at revisor ikke kan uttale seg om regnskapet. En oppsummering av når de ulike revisjonsberetningene skal benyttes er illustrert i tabell 3. Som tabellen viser stilles det krav til revisors profesjonelle skjønn. Hva som vil ha en gjennomgripende virkning på regnskapet er opp til revisor å bedømme, da dette begrepet ikke er utdypet i lovgivningen.

<i>Typen forhold som ligger til grunn for modifikasjonen</i>	<i>Revisors skjønnsmessige vurdering av hvorvidt virkningen eller den mulige virkningen på regnskapet er gjennomgripende</i>	
	<i>Vesentlig, men ikke gjennomgripende</i>	<i>Vesentlig og gjennomgripende</i>
Regnskapet inneholder vesentlig feilinformasjon	Konklusjon med forbehold	Negativ konklusjon
Manglende mulighet til å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis	Konklusjon med forbehold	Konklusjon om at revisor ikke kan uttale seg om regnskapet

Tabell 3: Typer modifiserte konklusjoner (ISA 705. pkt. A1)

Utover dette kan det legges til at revisor også har mulighet til å legge inn presiseringsavsnitt eller avsnitt om andre forhold i revisjonsberetningen uavhengig av konklusjonen er umodifisert eller modifisert. Dette fremgår av ISA 706. Presisering brukes når revisor vil

gjøre brukerne oppmerksom på forhold som er beskrevet i regnskapet, men som ikke er alvorlige nok til å medføre modifisert konklusjon på revisjonsberetningen. Her vil usikkerhet om fortsatt drift være et godt eksempel, men alvorlighetsgrad og grad av usikkerhet vil bestemme om det blir presisering eller modifisert konklusjon. Dette avgjøres av revisors profesjonelle skjønn. Avsnitt om andre forhold brukes for å gjøre brukerne oppmerksom på forhold som ikke er beskrevet i regnskapet, for eksempel ulovlig lån eller ulovlig behandling av skattetrekkmidler.

2.8 ISA 560 Hendelser etter balansedagen

Revisor avgir revisjonsberetning som uttaler seg om forhold som eksisterte på balansedagen, som i ISA 560 pkt. 5 er definert som siste dato for den perioden som dekkes av regnskapet. Eksempelvis vil det være den 31.12. hos selskaper med regnskap som følger kalenderåret.

I ISA 560 fremgår revisors oppgaver og plikter vedrørende hendelser som oppstår etter balansedagen. Det er vanlig å skille mellom to typer hendelser jf. ISA 560 pkt. 2:

1. Hendelser som gir informasjon om forhold som eksisterte på balansedagen
2. Hendelser som gir informasjon om forhold som har oppstått etter balansedagen

Førstnevnte er informasjon som vil påvirke regnskapet og skal reflekteres i regnskapet, mens sistnevnte ikke nødvendigvis medfører korleksjon, men behov for tilleggsopplysninger i regnskapet. For revisor er det viktig å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for å vurdere hvorvidt hendelser som finner sted etter balansedagen og før dato for signert revisjonsberetning, krever korrigerende eller omtale i noteopplysninger.

Revisjonsberetningen skal dekke perioden mellom balansedagen og frem til den datoen revisjonsberetningen avgis. Det kreves i ISA 560 pkt. 7, at revisor foretar en risikovurdering hvor det kartlegges hvilke rutiner ledelsen har etablert for å sikre at hendelser etter balansedagen blir identifisert. Videre må ledelsen forespørres om det har oppstått hendelser etter balansedagen som kan ha betydning for regnskapet. Gjennomlesing av referat fra styremøter eller innhenting av sist tilgjengelig perioderegnskap vil også være relevant.

Det er ikke krav om at revisor utfører revisjonshandlinger etter datoen for revisjonsberetning, men i enkelte tilfeller kan det hende at revisor likevel blir kjent med forhold mellom dato for revisjonsberetning og dato for offentliggjøring av regnskap som kunne fått betydning for konklusjonen i revisjonsberetningen. I slike tilfeller kreves det at revisor diskuterer forholdet

med ledelsen og vurderer hvorvidt det er behov for å endre regnskapet. Det kan være aktuelt å avgi ny revisjonsberetning og forhindre videre bruk av tidligere avgitt revisjonsberetning dersom revisor har anmodet ledelsen til å ikke offentliggjøre regnskapet.

2.9 ISA 570 Fortsatt drift

Revisors oppgaver og plikter i forbindelse med fortsatt drift og konsekvenser for revisjonsberetningen fremgår av ISA 570. En del av regnskapsavleggelsen innebærer å ta stilling til om forutsetningen for fortsatt drift er til stede. I IAS 1 kreves det at ledelsen foretar en vurdering av selskapets evne til fortsatt drift, og rskl. §4-5 presiserer at regnskapet skal avlegges under forutsetning om fortsatt drift. Forutsetningen om fortsatt drift skal ikke legges til grunn dersom ledelsen har til hensikt å avvike selskapet eller ikke har noe annet realistisk alternativ.

Normalt vil fortsatt drift legges til grunn, hvilket innebærer at ledelsen forutsetter å drifte selskapet i overskuelig fremtid eller minst 12 måneder frem i tid etter balansedato. Nøyaktig tidsperspektiv er ikke spesifisert, men Finansdepartementet har uttalt at tidshorizonten bør gjenspeile den økonomiske levetiden som legges til grunn for periodisering av anleggsmidler. Johnsen & Kvaal mener at tidshorizonten bør gjenspeile hele perioden det periodiseres over. Hvilken periode som faktisk skal benyttes blir derfor en skjønnsmessig vurdering, og man tar derfor utgangspunkt i minst et år fra balansedato (Pettersen, 2009).

Regnskapsloven spesifiserer ikke hva som skal til for at fortsatt drift ikke lenger er til stede, foruten at «det er sannsynlig at virksomheten vil bli avviklet». Enkelte hevder at forutsetningen for fortsatt drift ikke lenger er til stede dersom det er sannsynlighetsovervekt for avvikling. Johnsen & Kvaal hevder i sin kommentar til regnskapsloven at vi må opp på en sannsynlighetsovervekt på 60-70 %. I tillegg må man se dette opp mot aksjeloven §3-4s krav om forsvarlig egenkapital (Pettersen, 2009).

Ledelsen skal vurdere om forutsetning for fortsatt drift er tilstede, basert på tilgjengelig informasjon på vurderingstidspunktet. Ledelsen vet ikke hvilke hendelser som vil inntreffe senere, og det vil normalt eksistere mer usikkerhet knyttet til utfallet av en hendelse langt frem i tid. Forutsetningen om fortsatt drift spiller en viktig rolle for verdsettelsen av eiendelene. Når regnskapet avlegges under forutsetning om fortsatt drift, vil eiendeler og gjeld

verdsettes i forhold til at selskapet kan realisere eiendelene eller gjøre opp sine forpliktelser gjennom den ordinære virksomheten. Dersom det ikke er grunnlag for fortsatt drift, vil eiendelene normalt verdsettes lavere ettersom de må realiseres umiddelbart kontra gjennom ordinær virksomhet. Dette underbygger betydningen av en korrekt vurdering av fortsatt drift.

Revisor sin oppgave er å gjennomgå vurderingene til ledelsen og konkludere på hvorvidt det er knyttet usikkerhet til fortsatt drift. Det skilles mellom tre ulike situasjoner: fortsatt drift, vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift og avvikling. Ved førstnevnte bygger regnskapsavleggelsen på fortsatt drift. Det kan være tilfeller hvor det er vesentlig usikkerhet om fortsatt drift, og denne usikkerheten må da fremgå av regnskapet – i note og/eller årsberetning jf. rskl. §3-3a og §7-1 første ledd. Det er viktig å opplyse om hvordan denne usikkerheten vil påvirke større poster i regnskapet. I sistnevnte tilfelle er det ingen annen løsning enn å avvikle virksomheten og regnskapsbrukerne må gis opplysninger om dette.

Vurdering av om forutsetningen for fortsatt drift er tilstede, har vært sentral under koronapandemien. Pandemien har ført til dårlige økonomiske utsikter i flere bransjer, og skapt økonomisk usikkerhet. Ved avleggelsen av 2019-regnskapet var covid-19 en hendelse oppstått etter balansedagen, og det eksisterte begrenset informasjon om hvordan pandemien skulle utvikle seg fremover. Ledelsen måtte derfor basere fortsatt drift-vurderingen på den begrensede informasjonen som forelå. For mange måtte prognoser for 2020, eventuelle brudd på lånebetingelser og effekt av tiltak fra myndighetene oppdateres og vurderes for å ta en samlet vurdering (KPMG, 2020).

I de aller fleste tilfeller vil ledelsen fortsatt legge til grunn forutsetningen om fortsatt drift. Dette vil medføre utvidet krav til noteopplysninger, og selskapet bør opplyse om selskapsspesifikke, finansielle og operasjonelle konsekvenser av korona så langt det lar seg gjøre (KPMG, 2020).

I situasjoner hvor framtidsutsiktene virker å være for dårlige til å fortsette driften, vil en ledelse som er sitt ansvar bevisst konkludere med at grunnlaget for fortsatt drift ikke er tilstede. Da vil, som tidligere nevnt, verdiene i 2019-regnskapet bli vurdert til virkelig verdi.

En god revisor vil gjennomgå bedriftens vurdering av fortsatt drift med profesjonell skepsis, og undersøke om forutsetningen som legges til grunn kan begrunnes og kontrolleres. Revisor kan likevel ikke forutse fremtiden, og må bruke profesjonelt skjønn i sin vurdering (ISA 570, pkt.7). Tegn på at forutsetningen for fortsatt drift ikke er til stede kan være finansielle forhold som betydelige tap på driften, driftsrelaterte forhold som problemer med arbeidskraft eller

andre forhold, for eksempel endringer i lovgivning som vil gi negative konsekvenser for driften.

Dersom forutsetningen for fortsatt drift er lagt til grunn, men revisor mener at denne ikke er til stede, skal revisor avgi revisjonsberetning med negativ konklusjon. Under koronapandemien vil imidlertid fortsatt drift fremdeles være til stede hos de fleste bedrifter, selv om det foreligger vesentlig usikkerhet. Hvordan dette skal behandles i revisjonsberetning avhenger av om det er gitt tilstrekkelig opplysninger om denne usikkerheten i regnskapet eller ikke. Dersom usikkerheten er opplyst om i tilstrekkelig grad, kan revisor avgi en umodifisert beretning, såkalt «ren beretning», men med et avsnitt som beskriver denne usikkerheten (ISA 570, pkt.22). I de tilfellene hvor det ikke er gitt tilstrekkelig informasjon, skal revisor avgi en beretning med forbehold eller negativ konklusjon, og kommentere den usikkerheten som foreligger i et eget avsnitt (ISA 570, pkt. 23).

2.9.1 Forsvarlig egenkapital og likviditet

Fortsatt drift- forutsetningen henger tett sammen forsvarlighetsvurderingen i asl. §3-4. Her fremgår det et krav om at "*selskapet til enhver tid skal ha forsvarlig egenkapital og likviditet ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten i selskapet*". Hensikten er at i en selskapsform som aksjeselskap hvor det er begrenset ansvar, er det behov for kreditorvern og begrensning over aksjeeiernes råderett av selskapets kapital (Konkursrådet, 2002).

2.9.1.1 Arbeidskapital

For å se nærmere på hvor godt rustet bedrifter er i møte med kriser, kan vi blant annet se på hvordan bedriftens eiendeler er finansiert. Det er vanlig at anleggsmidler som større maskiner, bygninger o.l. er finansiert gjennom langsiktig lån, mens omløpsmidler ofte er kortsiktig finansiert gjennom leverandørgjeld. Dersom en krise slik som covid-19 oppstår, vil en bedrift med kortsiktig finansiering av omløpsmidlene måtte innfri mye gjeld på kort tid – noe som kanskje ikke er mulig dersom bedriften sliter. Bedrifter bør derfor sørge for at deler av omløpsmidlene er langsiktig finansiert, for å bedre mulighetene til å overleve krisesituasjoner (Langli, 2010).

Den delen av omløpsmidlene som er langsiktig finansiert kalles arbeidskapital. Formelen for arbeidskapital ser slik ut:

$$\text{Arbeidskapital} = \text{Omløpsmidler} - \text{kortsiktig gjeld}$$

Formel 2: Arbeidskapital

Det eksisterer ikke noe fasitsvar på hvor stor arbeidskapitalen bør være, da dette er noe som varierer mellom bransjer og ulike bedrifter. Likevel kan man si at denne bør være positiv, altså at omløpsmidlene overgår den kortsiktige gjelden. Gitt at omløpsmidlene er tilstrekkelig likvide, vil en positiv arbeidskapital innebære at bedriften har midler til å dekke de kortsiktige forpliktelsene fortløpende (Langli, 2010).

2.9.1.2 Soliditet

Soliditet er et uttrykk for en bedrifts evne til innfri forpliktelser på lang sikt og til å tåle tap. Soliditet må ikke forveksles med likviditet, som beskriver evnen til å innfri forpliktelser på kort sikt. For å måle soliditeten brukes ofte gjeldsgrad og egenkapitalandel – disse formlene presenteres nedenfor (Langli, 2010).

$$\text{Gjeldsgrad} = \frac{\text{Gjeld}}{\text{Egenkapital}}$$

Formel 3: Gjeldsgrad

$$\text{Egenkapitalandel} = \frac{\text{Egenkapital}}{\text{Totalkapital}}$$

Formel 4: Egenkapitalandel

Bedriftens gjeldsgrad viser forhold mellom hvor stor del av kapitalen som er anskaffet eksternt, typisk gjennom lån, og hvor mye som er skutt inn av eierne og opptjent gjennom driften. Det er fordelaktig med begrenset gjeld og dermed en så lav gjeldsgrad som mulig. Dersom bedriften ikke har gjeld og alle eiendeler er finansiert gjennom egenkapital, vil selskapet være meget solid. Slike bedrifter vil klare seg godt i kriser, da de ikke har noen

gjeld å betjene og ingen risiko for å drive på kreditors regning. Det er imidlertid uvanlig å ha full egenkapitalfinansiering.

Egenkapitalandelen viser hvor stor andel av eiendelene som er finansiert med egenkapital. Totalkapitalen omfatter bedriftens egenkapital og gjeld. Dersom bedriften bruker EK-andel som et mål på soliditet, bør denne være så høy som mulig. I sjeldne tilfellene hvor bedriften ikke har gjeld, vil egenkapitalen være lik totalkapitalen.

I usikre tider slik som koronapandemien, vil mange bedrifter levere dårligere resultat enn normalt. Store underskudd vil tære på egenkapitalen, og dersom denne er svak fra før, skal det ikke mye til før bedriften har tapt egenkapital. Herfra kan veien være kort til konkursbegjæring, og vi henviser til kapittelet om fortsatt drift for hvordan denne vurderingen skal foretas av ledelse og revisor.

Dette viser viktigheten av å bygge opp en solid egenkapital i gode tider. I tillegg vil en god egenkapital gjøre det enklere å få lån, samt muligheter til å kunne få bedre lånevilkår i dårligere tider, ettersom bedriften kan vise til sikkerhet for lånet (Langli, 2010).

2.9.1.3 Likviditetsgrad 1

Som nevnt under delkapittelet om soliditet, er likviditet beskrevet som bedriftens evne til å innfri forpliktelser på kort sikt. Et eksempel på dette kan være evnen til å betale leverandørgjelden når denne forfaller, normalt 14-30 dager etter faktureringsstidspunktet. Hva som defineres som «kort sikt» er normalt ett år.

Et av nøkkeltallene som brukes for mål på likviditet er likviditetsgrad 1. Formelen for denne følger nedenfor.

$$\text{Likviditetsgrad 1} = \frac{\text{Omløpsmidler}}{\text{Kortsiktig gjeld}}$$

Formel 5: Likviditetsgrad 1

Likviditetsgrad 1 (LG1) viser hvor stor andel av omløpsmidlene som er finansiert med kortsiktig gjeld. En LG1 på 1 vil si at hele beholdningen av omløpsmidler er finansiert med kortsiktig gjeld. Som nevnt under delkapittelet om arbeidskapital vil ikke dette være heldig dersom bedriften kommer i en situasjon hvor mye gjeld må innfris på kort tid. Det anbefales

at LG1 er på over 1, det vil si at omløpsmidlene ikke er finansiert av kortsiktig gjeld alene. Det hevdes også at den bør være over 2 (Langli, 2010).

2.9.2 Spådd konkursbølge

Det er fryktet økning i antall konkurser som følge av koronapandemien. Bisnode opplyser om at 4 090 bedrifter gikk konkurs i 2020, mens 1 377 selskaper ble tvangsavviklet (E24, 2021). Sammenlignet med foregående år er det en nedgang på 18,1 % for bedrifter rammet av konkurs, og en økning på 8,3 % for tvangsavviklinger (Bisnode, 2021). I følge konkursekspert Per Einar Ruud har vi sett oppsiktsvekkende få konkurser i 2020 som følge av covid-19. Årsaken til dette må ses i sammenheng med tiltak fra myndighetene, herunder utsettelse av offentlige avgifter, reduksjon av rente og kompensasjon for faste uunngåelige avgifter. Nedstenging av grenser har ført til mer handel innenlands som igjen har hatt en positiv effekt for norske bedrifter. Videre har den normalt største konkursbegjæreren, Skatteetaten, foretatt færre konkursbegjæringer. Det er også interessant at byggebransjen, som vanligvis topper konkursstatistikkene, viser en nedgang i konkurser på 18,3 % i 2020. Dette får igjen stor betydning for totalbildet (Bisnode, 2021).

Ruud spår at konkursbølgen vil inntreffe våren 2021. Påbegynt vaksinerings i 2021 vil dempe noe av virkningene for næringslivet da det tillater mer åpning av samfunnet, men det er likevel antatt at pandemien vil få effekt langt ut i 2021. Flere selskaper har slitt over tid og egenkapitalen tæres på. Vanligvis vil det ta noe tid fra et selskap sliter økonomisk til det blir begjært konkurs. Det er vanskelig å forutsi noe om utviklingen til støtten fra myndighetene. Her er det blant annet muligheter for mer restriktiv støtte eller avvikling av støtten (Bisnode, 2021).

3.0 Presentasjon av forskningsspørsmål

I dette kapittelet vil vi redegjøre for vår problemstilling. Her vil vi drøfte forventninger til revisor i forbindelse med covid-19 basert på teorigjennomgang. Oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål besvares i analysedelen.

3.1 Vurdering av covid-19 sin betydning for revisjon i regnskapsåret 2019

Revisor skal konkludere på om regnskapet i det vesentlige er i samsvar med gjeldende rammeverk og uten vesentlige feil, jf. ISA 200. En vesentlig feil vil si at regnskapsbruker kan endre sine økonomiske disposisjoner dersom han var kjent med informasjonen. Både feilaktig informasjon og utelatelse av informasjon defineres som vesentlig feil.

Covid-19 er en hendelse etter balansedagen (31.12.19). Vi har tidligere skildret mellom to typer av hendelser etter balansedagen, jf. ISA 560 pkt. 2. Covid-19 oppstod i Norge ved utgangen av februar 2020, og vil betegnes som en hendelse som gir informasjon om forhold etter balansedagen. De økonomiske effektene av covid-19 vil derfor være uten regnskapsmessig konsekvens for 2019-regnskapet. Selv om hendelsen etter balansedagen skjer før avleggelse av årsregnskap for 2019, ville hendelsen ikke vært forutsett pr 31.12.19. Regnskapsbrukerne må basere seg på informasjonen som var tilgjengelig pr 31.12.19, og vil basert på dette ikke foreta noen endringer i sine økonomiske beslutninger (KPMG, 2020).

Informasjon om covid-19 er imidlertid nyttig for regnskapsbrukerens vurdering av regnskapet, da pandemien i de fleste tilfeller har påvirket selskapets drift i 2020 og 2021. Det er relevant å drøfte om opplysningsplikten i rskl. §7-1 kommer til anvendelse. Her fremgår det at regnskapet skal gi opplysninger som ikke fremgår av årsregnskapet for øvrig, men som er nødvendig for å bedømme regnskapet. De fleste selskap og bransjer er berørt økonomisk som følge av covid-19. For regnskap avlagt etter 12.mars 2020 bør effektene av covid-19 og usikkerheten omtales, selv om det ikke får noe påvirkning på regnskapstall. Informasjonen bør være selskapsspesifikk og estimat på følgene bør omtales dersom det er mulig å estimere (KPMG, 2020).

Covid-19 har medført makroøkonomisk usikkerhet i markedet, noe som blant annet omfatter følgende effekter:

- Stans av drift som følge av bortfall av kunder eller pålagte krav fra myndigheter
- Redusert omsetning
- Selskap med likviditetsutfordringer
- Permittering av ansatte

Noteopplysninger kan unnlates hvis det vurderes å være uvesentlig eller lite relevant for regnskapet. Det er styret sitt ansvar å vurdere effektene av covid-19 og om det foreligger tilstrekkelig informasjon i regnskapet til vurderingsgrunnlag for regnskapsbrukerne. Som vi ser ovenfor har covid-19 fått betydelige effekter for enkelte selskap, og for noen kan det være usikkerhet om forutsetningen om fortsatt drift kan legges til grunn. Regnskapsbrukerne vil trolig ha forventning om å finne opplysninger knyttet til covid-19. Kjernen er hvorvidt årsregnskapet gir et rettviseende bilde uten noteopplysninger om covid-19. Sett ut fra situasjonen i markedet og regnskapsbrukernes behov, vurderer vi at årsregnskapet ikke gir et rettviseende bilde med mindre det fremkommer opplysninger om covid-19.

Revisjonsselskapene har måtte vurdere hvordan covid-19 skal behandles i årsregnskapet for 2019. Dette er trolig kommunisert internt innad i revisjonsselskapet for å sikre at alle ansatte legger seg på lik linje. Revisjonsselskapene har trolig opplevd økt omfang av revisjonsarbeid som følge av covid-19, blant annet:

- Kommunikasjon med kunde: Usikkerheten i markedet har trolig ført til at flere kunder har tatt kontakt med revisor for hvordan covid-19 skal behandles i årsregnskapet for 2019, samt annen generell informasjon som utsatte frister for betaling av offentlige avgifter, støtteordninger mv.
- Opplysninger i note/årsberetning: Vi har vurdert at årsregnskapet for 2019 bør inneholde informasjon om covid-19, men det kan være krevende å vite nøyaktig hvilke opplysninger som bør fremkomme av regnskapet. Dette er selskapsspesifikt og krever en skjønnsmessig vurdering.

- Fortsatt drift-vurdering: Enkelte selskap kan være rammet så hardt av covid-19 at det er usikkerhet knyttet til forutsetningen om fortsatt drift. I slike tilfeller må revisor vurdere ledelsens vurdering og avgi konklusjon i revisjonsberetning. Det er også viktig at denne usikkerheten fremkommer i regnskapet.
- Konsultasjon med intern fagavdeling: Både opplysninger i regnskapet samt fortsatt drift-vurderingen kan ha medført behov for konsultasjon med intern fagavdeling i revisjonsselskapene.
- Verdsettelse av eiendeler: Stans av drift kan skape tvil om verdsettelsen på eiendelene i 2020. Usikkerhet i markedet kan føre til vanskeligheter med å estimere fremtidige kontantstrømmer. Ta flybransjen for eksempel. Flyselskapene har investert mye penger i flymaskiner. Per nå er reisevirksomheten betydelig redusert, og det er usikkerhet om det noen gang vil ta seg opp igjen til nivået før covid-19. Inntil videre står flere flymaskiner på bakken og er ikke lengre i virksomhet. Salg av flymaskiner er trolig uaktuelt, og om disse ikke kan tas i bruk igjen til «normal virksomhet», vil det være betydelig usikkerhet knyttet til bokført verdi.
- Inntektsrevisjon: Dette punktet går på kontantstøtteordningen som regjeringen har innført for bedrifter i Norge og gjelder fra og med mars 2020. Ordningen kan benyttes av alle skattepliktige registrerte foretak i Norge, med forutsetning om opplevd omsetningsfall på over 30 % sammenlignet med samme måned året før. Kontantstøtteordningen innebærer at selskapene får dekket en andel av uunngåelige faste kostnader, det vil si kostnader som løper selv om selskapet opplever omsetningssvikt. Dette baseres på poster i næringsoppgaven, eksempelvis leie av lokaler, lys/varme, renovasjon mv. Selskaper som er pålagt stengt av staten får dekket 90 % av uunngåelige faste kostnader, mens øvrige selskaper får dekket 80 %. Formålet med ordningen er å unngå konkurser og oppsigelser som følge av covid-19 (PwC, 2020).

Kontantstøtteordningen kom før alle årsregnskap for 2019 var avlagt, og som følge av dette vil det være en viss risiko for manipulasjon. Dette gjelder periodisering av inntekter og kostnader, i tillegg til klassifisering av kostnader. Det vil for eksempel si at inntekter som vedrører 2020 blir bokført i 2019 for å oppnå omsetningsfall på 30 %.

Videre kan det tenkes tilfeller hvor klassifiseringen av de faste kostnadene i forhold til næringsoppgaven er feil. For revisor innebærer dette å sikre korrekt periodisering av inntekter og kostnader samt klassifisering av kostnader.

Overnevnte danner grunnlaget for problemstillingen som vi ønsker å besvare i oppgaven:

«Hvilken betydning har usikkerhetsmomentet knyttet til covid-19 fått for omfanget av revisors arbeid, herunder sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet?»

Til hjelp har vi formulert enkelte forskningsspørsmål:

- 1. Hvordan er den regnskapsmessige usikkerheten knyttet til covid-19 håndtert innad i de fem store revisjonsselskapene (PwC, EY, KPMG, BDO og Deloitte)?*
- 2. Har covid-19 medført ekstra revisjonsomfang? Hvilke områder er eventuelt berørt?*
- 3. Hvordan har de fem store revisjonsselskapene håndtert covid-19 i regnskapet for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet?*

Disse forskningsspørsmålene vil bli besvart gjennom vår dokumentbaserte studie og kvantitativ spørreundersøkelse. Vi har utarbeidet hypoteser for å besvare disse forskningsspørsmålene. Forskningsspørsmål 1 og 2 vil besvares gjennom analyse av spørreundersøkelsen, mens forskningsspørsmål 3 vil besvares både gjennom dokumentbasert studie og spørreundersøkelsen.

4.0 Metode

I dette kapittelet vil vi presentere metodene som er benyttet i oppgaven. Først vil vi gjennomgå vår hovedmetode; kvantitativ spørreundersøkelse. Her presenteres forskningsprosessen stegvis fra forberedelse til rapportering, gjennomgang av hvilke analysemetoder som er benyttet og evaluering av undersøkelsens kvalitet. Videre tar vi for oss dokumentstudiet som er benyttet som et tillegg til spørreundersøkelsen. Her gjør vi rede for teori bak dokumentstudiet, vår forforståelse, undersøkelsens kvalitet og forklarer hvordan dokumentstudiet er gjennomført.

4.1 Forskningsprosessen

Forskningsprosessen viser til hvordan undersøkelsen organiseres, og kan ifølge Johannessen, Christoffersen & Tufte (2011) deles inn i fire faser. Disse fremgår av tabell 4:

Forberedelse ->	Datainnsamling ->	Datanalyse ->	Rapportering ->
- Idé/tema	- Valg av metode	- Datareduksjon	- Skriftlig
- Problemstilling	- Utvelgelse av	- Analyse og	rapportering
- Litteratur-	informanter	tolkning	- Presentasjon/
gjennomgang	- Datainnsamling	- Kvalitetssikring	formidling
- Formål			
- Forskningsdesign			

Tabell 4. Forskningsprosessen (Johannessen m.fl., 2011, s.38)

4.1.1 Forberedelse

Ved oppstart av masteroppgaven var det stor mediedekning knyttet til covid-19. Vi ønsket å skrive om et aktuelt tema som gjerne ikke var undersøkt tidligere, og bestemte oss for å kombinere temaet med revisors rolle. Litteraturgjennomgangen er basert på informasjon om regnskap og revisjon. Formålet med oppgaven er å undersøke hvorvidt covid-19 har medført ekstra omfang av revisjonsarbeid for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet.

Forskningsdesign viser til hvordan oppgaven er organisert for å besvare problemstillingen.

Det skilles mellom tre ulike typer:

- Eksplorativt
- Deskriptivt
- Kausal

Eksplorativt design er best egnet ved vage forskningsspørsmål eller om det er begrenset med teori tilgjengelig. Deskriptivt design vil si beskrivelse av noe uten nærmere forklaring for hvorfor det er slik. I et kausalt design vil man undersøke årsakssammenhenger (Gripsrud & Olsson, 2000).

I denne oppgaven er det fokus på om covid-19 har medført økt omfang av arbeid for revisor. Selv om covid-19 er en nyoppstått hendelse, eksisterer det mye teori, lover og regler som danner forventning til hvordan revisor skal agere. Vi vurderer at undersøkelsen går inn under et deskriptivt eller beskrivende design.

4.1.2 Datainnsamling

Metodelæren handler om hvordan vi kan undersøke hvorvidt våre antakelser er i overensstemmelse med virkeligheten eller ikke. Utgangspunktet er at forskeren har et bestemt mål og trenger metoden til å ta hensiktsmessige valg for å ta seg dit. Data er representasjoner av virkeligheten. Metoden hjelper oss med datainnsamling og hvordan data skal analyseres, som igjen gir oss informasjon om virkeligheten (Johannessen m.fl., 2011).

De mest kjente metodene er kvalitativ og kvantitativ metode. Med en kvalitativ tilnærming kommer muligheten til å gå i dybden på et tema, som å undersøke fenomener vi ikke kjenner særlig godt eller ønsker å forstå grundigere. Kvantitativ tilnærming vil være mer hensiktsmessig om målet er å kartlegge utbredelse. En sentral forskjell mellom tilnærmingene er avstand til det som undersøkes, da det benyttes ulike metoder for datainnsamling. I kvalitativ tilnærming benyttes ofte intervju som resulterer i data i form av tekst. Respondenten gis større frihet til å formulere seg i intervju og her er det mulighet til å få informasjon utover det som spørres om. Kvantitativ tilnærming baseres derimot ofte på spørreundersøkelser som generer store tallbaserte data, og hvor respondenten må besvare innenfor en gitt ramme (Johannessen m.fl., 2011).

Kvantitativ metode er benyttet i denne oppgaven. Fordelen med kvantitativ metode er muligheten til å samle inn store mengder data over en kort tidsperiode og kartlegge utbredelse. Videre er kvantitativ metode relativt selvadministrerende etter spørreundersøkelsen er sendt ut, og krever kun purringer for å sikre at det oppnås god svarprosent. Dataene som samles inn kan videre brukes til å identifisere mønstre ved å foreta statistiske analyser (Easterby-Smith, Thorpe & Jackson, 2012). Oppgaven tar for seg et tema som ikke tidligere er undersøkt, og det er ønskelig med flere synspunkter og muligheten til å identifisere sammenhenger eller ulikheter. Vi anser derfor kvantitativ metode for å være best egnet.

4.1.2.1 Spørreundersøkelsens oppbygging

I denne oppgaven er det benyttet primærdata fra en spørreundersøkelse utført i desember 2020-januar 2021. Undersøkelsen går inn under en tverrsnittsundersøkelse i og med at det gir et øyeblikksbilde av revisjonsselskapers oppfatning av covid-19 sin betydning for revisjonsbransjen. Undersøkelsen er bevisst utført i desember for å unngå gjennomføring midt i årsoppgjøret, kjent som en hektisk periode for revisjonsbransjen.

Med primærdata menes data som er samlet inn direkte av forskeren (Easterby-Smith m.fl., 2012). Fordelen er at forskeren får fastsette spørsmål selv som er skreddersydde for undersøkelsen. Det er lagt vekt på å ha en oversiktlig spørreundersøkelse med presist formulerte spørsmål og svar, samt en viss begrensning i antall spørsmål. Totalt er det 23 spørsmål, gitt at respondenten svarer på alle spørsmålene. Det legger til rette for at respondenter er mer villige til å fylle ut spørreundersøkelsen (Johannessen m.fl., 2011). Beregnet tid for gjennomføring av undersøkelsen er opplyst til å være 2-5 minutter.

Figur 6. Egen figur. Spørreskjemaets oppbygging.

Figur 6 viser inndelingen av spørreundersøkelsen. Spørsmål er satt opp basert på en klar fordeling om hva som skal undersøkes. Innledningsvis starter vi med spørsmål om demografiske kjennetegn som sier oss noe om bakgrunnen til respondentene. Totalt er det fire spørsmål i første del av undersøkelsen. Det første spørsmålet om hvilket revisjonsselskap respondenten jobber i, er for å kunne filtrere ut de fem store revisjonsselskapene i undersøkelsen. Videre er det spørsmål om stillingstittel og antall år med erfaring, med tanke om at dette kan få betydning for både grad av involvering i revisjonsteamet samt forståelse for håndtering av covid-19 i revisjonen. Det siste spørsmålet om regnskapsspråk er for å se om det har hatt noe betydning for håndteringen av covid-19.

Hensikten med å starte med demografiske kjennetegn er å få en myk start på spørreundersøkelsen. I tillegg er det for å luke ut respondenter som ikke er aktuelle tidlig, det vil si de som ikke jobber innenfor revisjonsbransjen. Dette er viktig da spørreundersøkelsen deles via LinkedIn, er basert på anonym deltakelse og tilgjengelig for mange av brukerne på LinkedIn som ikke nødvendigvis jobber innenfor revisjonsbransjen.

Andre del av spørreundersøkelsen går på kommunikasjon og håndtering av covid-19 internt i revisjonsselskapet. Totalt er det syv spørsmål innenfor denne delen. Av disse følger to av spørsmålene dynamisk visning, det vil si at enkeltspørsmål ikke vil fremkomme for respondenten med mindre respondenten svarer ja på et foregående spørsmål. Vi har valgt å benytte dynamisk visning for å unngå at spørsmål blir ledende, eksempelvis vil et spørsmål om hvilke kommunikasjonskanaler som er benyttet bygge på en forutsetning om at det er gitt informasjon i utgangspunktet. Som følge av den dynamiske visningen er det valgt å ikke ha nummering av spørsmålene i undersøkelsen, da ulike respondenter vil kunne få presentert ulikt antall spørsmål basert på tidligere avkryssninger.

Årsaken til spørsmål om hvordan revisjonsselskapet har håndtert covid-19 internt, er med utgangspunkt i at det kan spille inn på forståelsen av covid-19 og dermed også oppfatninger om covid-19. Det er ønskelig å se nærmere på om det har vært noen ulikheter innenfor de store revisjonsselskapene. Videre har vi tatt med spørsmål om respondenten aktivt har gjort undersøkelse på egen hånd og om han har tillit til revisjonsselskapets ledelse. Begge spørsmålene kan tolkes med tanke på tillit til revisjonsselskapets ledelse, men førstnevnte kan også vise til egeninteresse for å skaffe seg kunnskap om nye hendelser.

Siste del går på respondentens oppfatninger om covid-19. Totalt er det 13 spørsmål i tredje og siste del av spørreundersøkelsen. Av disse følger fire av spørsmålene dynamisk visning. Siste del av spørreundersøkelsen er knyttet til problemstillingen i oppgaven, nemlig hvorvidt revisjonsselskapene har opplevd økt revisjonsomfang som følge av covid-19 og hvilke områder det eventuelt har vært brukt mer tid på. Til slutt er det spørsmål om hvordan respondenten mener covid-19 bør håndteres i regnskapet og om det har vært noe utfordringer i forhold til fortsatt drift som direkte kan knyttes til covid-19. Svar knyttet til hendelser etter balansedagen (covid-19) og fortsatt drift vil vi se opp mot resultatene fra dokumentbasert studie.

Spørreundersøkelsen er pre-strukturert, noe som innebærer at spørsmål og svaralternativer er fastsatt på forhånd. Alle spørsmålene i spørreundersøkelsen er gjort obligatoriske da ingen oppfattes som sensitive for respondentene og det er gitt nøytrale valg i majoriteten av spørsmålene. De nøytrale svarene er for å unngå å tvinge frem et svar hos respondentene. Spørsmålene følger dynamisk visning noe som vil fjerne de spørsmålene som ikke er relevante for brukeren. Hensikten med å benytte pre-strukturert spørreundersøkelse er at standardiseringen gir muligheter til generalisering. Videre er det effektivt i og med at respondenten kun trenger å markere oppgitt alternativ som gjelder for seg. Forskning viser også at lukkede spørsmål oppnår høyere svarprosent (Johannessen m.fl., 2011).

Vi har benyttet oss av ulike typer fastsatte svar, blant annet Likert-skala, ja/nei/vet ikke-alternativer og flervalgsalternativer. Likert-skala er hyppig brukt i spørreundersøkelser som følge av at det gir rom for å fremme nyanser i tankegangen til respondentene. Det er bygd opp med fem alternativer, hvor det midterste punktet fremstår som et nøytralt punkt for respondenten. Vi har vært bevisst på at det kan være mer krevende og ensformig for respondenten å forholde seg til Likert-skala, og har derfor forsøkt å variere litt med ja/nei/vet ikke-alternativer i tilfeller hvor vi i hovedsak er ute etter enten eller-svar. Flervalgsalternativer er benyttet for å gi respondenten mulighet til å markere for flere alternativer i stedet for å måtte låse seg fast til et bestemt svar. Her har vi også vært nøye med å informere om at det er anledning til å velge flere alternativer for å gjøre respondenten oppmerksom på dette.

Ulempen med bruk av spørreundersøkelser er at respondenten ikke gis mulighet til å uttrykke seg på noen annen måte enn de fastsatte svaralternativene. For respondenten kan dette oppleves som en slags "tvangstrøye". Videre kan det hende at respondenten sitter med annen interessant informasjon som han ikke gis mulighet til å dele (Johannessen m.fl., 2011). Det er

også en viss risiko for at undersøkelsen styres i retningen som forskeren ønsker å undersøke. I tillegg kan det tenkes at respondenten oppfatter spørsmålene på en annen måte enn intensjonen, og som følge av avstand til respondenten vil det ikke være mulighet til å forklare eventuelle misforståelser. Vi har forsøkt å unngå dette gjennom å utføre en pilotstudie, se kapittel 4.1.2.4.

Spørreundersøkelsen er utarbeidet ved hjelp av Nettskjema, og etter at spørreundersøkelsen var utarbeidet gjenstod spørsmålet om hvordan vi skulle få distribuert denne til populasjonen. Mulige gjennomføringsmetoder er face-to-face, per telefon eller ved hjelp av internett. Vi har vurdert sistnevnte alternativ, spørreundersøkelse via sosiale medier, som mest hensiktsmessig for å nå ut til flest mulig respondenter. Respondenten kan selv avgjøre når spørreundersøkelsen skal fylles ut, og svarene som gis vil ikke påvirkes av at det er noen i andre enden.

Den 11.12.2020 ble spørreundersøkelsen delt på LinkedIn på våre respektive profiler. Vi har tagget alle de fem store revisjonsselskapene i innlegget, samt revisorforeningen, for å kunne skape blest rundt undersøkelsen og få flest mulig respondenter. Videre har vi fått personer innenfor revisjonsbransjen til å dele innlegget. Vi har i tillegg sendt ut spørreundersøkelsen på mail til personer som jobber innenfor revisjonsbransjen basert på mailadresser tilgjengelig på internett. Totalt er det sendt ut til 163 personer, fordelt på 50 personer i EY, 47 personer i BDO, 36 personer i PwC og 30 personer i Deloitte. I tillegg er den delt på en intranettside for KPMG.

Det er lagt vekt på personvern i undersøkelsen, og ingen av respondentene kan gjenkjennes. I spørreundersøkelsen er det opplyst om at data ikke vil bli delt eller brukt på noen som helst annen måte enn i forbindelse med denne oppgaven.

4.1.2.2 Variablenes målenivå

Det skilles mellom fire ulike målenivå i forståelsen av forholdet mellom variablene. Her rangert fra laveste til høyeste målenivå (Gripsrud og Olsson, 2000):

- Nominalnivå
- Ordinalnivå
- Intervallnivå
- Forholdstallsnivå

Nominalnivå er det laveste målenivået og gir oss begrenset med informasjon, men mulighet til å kategorisere variablene. Eksempler på nominalnivå i undersøkelsen er revisjonsselskap.

Ordinalnivå kan i motsetning til nominalnivå rangeres. Verdiene kan ordnes i stigende rekkefølge, men det er ikke grunnlag for å si noe om avstanden mellom verdiene.

Eksempelvis vil stillingstittel inngå under ordinalnivå. Først ved intervallnivå er det mulig å si noe om avstanden mellom variablene, men det eksisterer ikke noe naturlig nullpunkt. Et typisk eksempel på intervallnivå er temperatur. Det øverste nivået, forholdstallsnivå, gir mest utfyllende informasjon. Til forskjell fra intervallnivå eksisterer det et naturlig nullpunkt, og intervallet mellom variablene er kjent. Først ved et nullpunkt gir det mening å sammenligne forholdet mellom variablene. Her er antall år med erfaring fra revisjonsbransjen et godt eksempel.

4.1.2.3 Populasjon og utvalg

Populasjonen i forbindelse med spørreundersøkelsen er alle praktiserende innenfor revisjonsbransjen. Finanstilsynet fører register over alle som innehar autorisasjon. Vi har hentet ut rapport fra virksomhetsregisteret som viser 8 381 konsesjonshavere i Norge, se tabell 5 (Finanstilsynet, u.å):

Type konsesjon	Antall
Statsautorisert revisor uten revisorregisternummer	6 760
Statsautorisert revisor	1 621
Totalt konsesjoner	8 381

Tabell 5. Egen tabell. Oversikt konsesjonshavere pr 07.05.21

Det vil være flere som jobber innenfor revisjonsbransjen som ikke innehar autorisasjon, men det eksisterer ikke oversiktlig statistikk for disse. Videre vil det være enkelte av de med autorisasjon som ikke lenger er aktiv i revisjonsbransjen. Vi har undersøkt antall ansatte ved de fem store revisjonsselskapene med utgangspunkt i åpenhetsrapport for 2019 og annen informasjon om revisjonsselskapet. I tabell 6 fremkommer totalt antall ansatte i Norge:

Revisjonsselskap	Antall ansatte
BDO	1 700
Deloitte	1 400
EY	1 900
KPMG	1 200
PwC	1 800
Totalt	8 000

Tabell 6. Egen tabell. Antall ansatte i de fem store revisjonsselskapene

Det er tidkrevende og ikke hensiktsmessig å undersøke hele populasjonen, og undersøkelsen baseres derfor på et utvalg av populasjonen. Vi har rettet oss inn mot et utvalg blant de fem store revisjonsselskapene. Dette utvalget er basert på en forutsetning om at revisjonskvaliteten og etterlevelse av lover og regler er høyere i disse revisjonsselskapene sammenlignet med de mindre revisjonsselskapene. Videre arbeider det flere mennesker i de større revisjonsselskapene, og for å kunne gjøre seg opp en mening om håndtering innenfor det enkelte revisjonsselskap, er det en forutsetning at det oppnås en viss svarprosent fra hvert revisjonsselskap. Dette anses enklere å oppnå hos de større revisjonsselskapene. I og med at kun deler av populasjonen testes, vil det være en viss risiko for at utvalget ikke er representativt. Et representativt utvalg vil si at funn for utvalget anses å være gjeldende for hele populasjonen. Det betyr at det kan trekkes en konklusjon om hele populasjonen basert på det resultatet man finner i utvalget.

4.1.2.4 Pilotstudie

En viktig forutsetning for en vellykket spørreundersøkelse er at det utføres pilotstudie. Det vil si at man rekrutterer bestemte personer til å teste spørreundersøkelsen før den sendes ut. Hensikten med pilotstudien er å sikre at spørreundersøkelsen er forståelig og at den totale opplevelsen av spørreundersøkelsen er god. Videre at ordvalg og formuleringer i spørreundersøkelsen er presise og at vi har truffet på fastsatte mål. Dette er viktig å få rettet opp i forkant av utsendelsen, da det ikke vil være anledning til å endre spørreundersøkelsen etter at datainnsamlingen er startet.

Vårt utvalg i pilotstudien har bestått av syv personer innenfor revisjonsbransjen. Vi ønsket en testgruppe med den faglige forståelsen for spørsmålene. Vi mottok gode, konstruktive tilbakemeldinger på spørreundersøkelsen og valgte å endre på enkelte punkter for å gjøre spørreundersøkelsen mer forståelig. Dette gjaldt å være mer presis om hvilken informasjonsflyt internt i revisjonsselskapet man siktet til, enkelte ordlyder, samt innspill om tilleggsspørsmål med hensyn til opplevd villighet blant revisjonskunder og regnskapskontor til å ha med informasjon om covid-19 i regnskapet. Etter utført pilotstudie og nevnte korreksjoner ble spørreundersøkelsen delt på LinkedIn.

4.1.3 Dataanalyse og rapportering

Spørreundersøkelser kjennetegnes ved store mengder med ustrukturert data. Datareduksjon handler om å bryte ned denne dataen til noe meningsfullt som evner å gi svar på problemstillingen. For de kvantitative dataene vil det foretas opptelling og statistiske analyser. Det teoretiske rammeverket, foreslåtte hypoteser og forskerens egen forståelse vil trolig spille en rolle for hvordan dataene tolkes. Analyser av datamaterialet samt rapportering er drøftet og presentert i kapittel 7.

4.2 Presentasjon av analysemetoder

For å analysere resultatene fra spørreundersøkelsen, brukte vi statistikkprogrammet SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Dette er et anerkjent dataprogram som benyttes i forbindelse med analyse av kvantitative data. Vi benytter programmet til å teste noen av våre hypoteser, og har da benyttet oss av multippel lineær regresjonsanalyse.

4.2.1 Multippel lineær regresjonsanalyse

Ved en enkel lineær regresjonsanalyse forsøker man å vise en statistisk sammenheng mellom flere variabler. Formålet er å beskrive hvordan endringer i en uavhengig variabel påvirker en avhengig variabel. Den uavhengige variabelen kalles ofte for forklaringsvariabel. Formelen for lineær regresjon er som følger (Tjelmeland, 2020):

$$Y_i = b_0 + b_1X_i + \varepsilon_i.$$

Formel 6: Lineær regresjon

Hvor Y er den avhengig variabelen,

b_0 er konstantleddet,

b_1 er stigningstallet til den uavhengige variabelen,

X er den uavhengige variabelen,

ε er feilkilde.

I en enkel lineær regresjonsanalyse vil man se hvordan den uavhengige variabelen X, påvirker den avhengige variabelen Y. b_1 tolkes som endringen i Y når X endres med en enhet. Dersom b_1 er 2, vil dette da bety at når X endrer seg med én, vil Y endre seg med to (Tjelmeland, 2020).

I mange tilfeller er det flere enn én forklaringsvariabler som bidrar til å forklare den avhengige variabelen. I en multippel regresjonsanalyse har vi flere uavhengige variabler, altså flere X'er. En slik analyse benyttes når vi ønsker å finne ut hvordan flere variabler påvirker en enkelt variabel. Formel for multippel regresjonsanalyse kan skrives slik:

$$Y_i = b_0 + b_1X_{1i} + b_2X_{2i} + \dots + b_kX_{ki} + \varepsilon_i$$

Formel 7: Multippel regresjon

I denne oppgaven vil vi fokusere på multippel regresjonsanalyse.

I spørreundersøkelsen er store deler av svaralternativene gitt som tekst, og dette er omkodet til numeriske verdier i SPSS.

Når det gjelder selve regresjonsanalysen er det krav om at den avhengige variabelen er kontinuerlig, det vil si at den kan ha uendelig mange verdier. Det samme kravet gjelder ikke for forklaringsvariablene. De uavhengige variablene kan være både dikotome (to ulike verdier) og diskontinuerlige (flere bestemte verdier) (Johannesen, 2016).

En lineær regresjonsanalyse benyttes ofte dersom den avhengige variabelen har et høyt målenivå. De ulike nivåene er gjennomgått i kapittel 4.1.2.2, hvor forholdstall er det høyeste, deretter intervall-, ordinal- og nominalnivå. Variabler på ordinal- og nominalnivå oppfyller ikke kravene til høyt målenivå, da det er for få verdier (Johannesen, 2016).

4.3 Evaluering av undersøkelsens datakvalitet

Kvaliteten av datamaterialet må sees opp mot hva dataen skal brukes til. Dersom dataen ikke bidrar til å belyse den valgte problemstillingen, er kvaliteten lav. Datakvalitet i samfunnsvitenskapelig metode avhenger av fem punkter; (i) dataen skal representere sann informasjon, (ii) dataen skal bygge på vitenskapelige prinsipper for logikk og språkbruk, (iii) utvelgning av enheter må gjennomføres på en forsvarlig måte, (iv) utvelgning av informasjonstyper må gjøres på en systematisk måte og (v) gjennomføringen av datainnsamlingen må gjøres på en forsvarlig måte. Dersom disse fem punktene er oppfylt, antas det å foreligge god datakvalitet (Grønmo, 2016).

I tillegg til ovennevnte punkter, kan datakvalitet også vurderes etter to andre kriterier. Disse er en sammenfatning av de fem kriteriene over, og heter «validitet» og «reliabilitet» (Grønmo, 2016). Vi vil gå nærmere inn på disse kriteriene i neste delkapittel.

4.3.1 Validitet og reliabilitet

Et velkjent begrep innen forskning er validitet. Dette er definert som gyldigheten til datamaterialet for den eller de problemstillingene som belyses. Dersom datainnsamlingen resulterer i data som er relevant for det vi skal undersøke, vil validiteten være høy. Validitet omhandler derfor også relevansen av dataen, og vil være lav dersom dataen vi innhenter undersøker noe annet enn det problemstillingen handler om (Grønmo, 2016).

Validitet omhandler i hovedsak utformingen av undersøkelsesopplegget, herunder utvelgelse av enheter og informasjonstyper. I vårt tilfelle vil dette si utvelgelse av respondenter til spørreundersøkelsen, samt om den informasjonen vi henter inn fra disse er relevant for problemstillingen. Målgruppen vår i spørreundersøkelsen er big 5, og vi mener oppgitte svar fra denne målgruppen vil kunne gi svar på problemstillingen.

Reliabilitet defineres som påliteligheten av datamaterialet. Som forsker er det viktig å ta stilling til om dataen som er samlet inn er til å stole på. Kort sagt handler det om påliteligheten til hvilke data som er samlet inn, hvordan data er samlet inn og hvordan denne dataen bearbeides. For å teste om de dataene vi har er pålitelige, kan vi foreta en retest på samme gruppe med en liten periodes mellomrom, og se om svarene blir de samme (Johannesen, 2016). Dette referer til graden av stabilitet eller samsvar mellom ulike undersøkelsestidspunkt. I vårt tilfelle er ikke retest aktuelt, da respondentene i spørreundersøkelsen er anonyme og ikke kan spørres på nytt (Grønmo, 2016).

Den andre hovedtypen av reliabilitet, ved siden av stabilitet, er ekvivalens. For å teste ekvivalensen foretas sammenligning med data som er innhentet i andre undersøkelsesopplegg som forsker på det samme. Dersom dataen viser det samme, vil reliabiliteten være høy. Vi har i vår oppgave ikke funnet andre studier som forsker på det samme, og kan derfor ikke si noe om reliabiliteten knyttet til ekvivalens. Det vil imidlertid være mulig for andre som gjør en liknende undersøkelse i etterkant av vår oppgave, å kontrollere sine data mot våre, da våre data vil ligge tilgjengelig for alle.

4.4 Dokumentanalyse og forforståelse

I dette underkapittelet vil vi gå nærmere inn på vår andre metode, kvalitativ dokumentanalyse. Denne benyttes som et tillegg til den kvantitative spørreundersøkelsen, og vi vil i dette kapittelet gi en overordnet presentasjon av metoden.

4.4.1 Dokumentanalyse

Et annet ord på dokumentanalyse er innholdsanalyse. Analysen går ut på at forskeren samler inn data som analyseres for å få frem viktige sammenhenger og relevant informasjon om det som skal studeres (Grønmo, 2016). Dokumenter kan være alt fra offentlige dokumenter som årsrapporter til mer private dokumenter som dagbøker og brev (Johannesen 2016; Thagaard 2009).

Dokumenter deles inn etter form, type og innhold. Når det kommer til form, deles dette inn i skriftlige-, visuelle- og lyd-dokumenter. Det mest vanlige er skriftlige dokumenter, men også visuell reklamefilm eller radiomonolog regnes som dokumenter. I denne oppgaven har vi

benyttet oss av skriftlige dokumenter i form av årsregnskap for 2019. Dette er offentlige dokumenter som er tilgjengelig for alle hos Brønnøysundregisteret (Johannesen, 2016).

Ulike typer av dokumenter er primærkilde, sekundærkilder og tertiærkilde. Primærkilder kalles også øyenvitneskildringer, da informasjonen kommer direkte fra de individene vi ønsker å studere. Eksempler på dette er forskningsrapporter eller fagfellevurderte tidsskrifter. Videre har vi sekundærkilder, som bygger på eller henviser til en eller flere primærkilder. Dette kan for eksempel være en lærebok som bygger på flere ulike kilder. Til sist har vi tertiærkilder, som består av data som er tolket av andre. Det er viktig å være kritisk til slike kilder, ettersom andres tolkninger ikke nødvendigvis bygger på fakta. Eksempler på slike kilder kan være guidebøker. Årsregnskapene vi har brukt i oppgaven regnes som primærkilder, i og med at de ikke bygger på andre kilder (Johannesen, 2016)

Som nevnt deles også dokumentene inn etter innhold. Her skiller vi mellom meningsytringer og faktainnhold. Eksempler på meningsytringer er lederartikkel i en avis, mens faktainnhold kan være en avisartikkel om resultater fra et valg (Johannesen, 2016). Det skilles altså mellom en eller flere personers personlige mening, og fakta. Vår oppgave er basert på faktainnhold, siden årsregnskapet presenterer tall fra året som er gått. Årsregnskapet er kontrollert av revisor, og vi kan dermed ha tillit til at regnskapet er uten vesentlige feil

Ved dokumentanalyse er kildekritikk sentralt. Dette handler om å granske de kildene vi bruker for å kunne trekke holdbare konklusjoner. Hovedelementene i en kildekritisk tilnærming er autentisitet, troverdighet, representativitet og tolkning/betydning. Å granske autentisiteten vil si å granske opphavet. I forbindelse med vår studie er det liten tvil om at årsregnskapene er autentiske, da de er godkjent av skattemyndighetene. Dette vil også gjelde for neste trekk; troverdighet. Årsregnskapene er troverdige siden de er gjennomgått av revisor. Representativitet henviser blant annet til om dokumentet er dekkende for det vi skal undersøke og om det skiller seg ut på noen måte. Dette er noe vi må ta stilling til før og under analysen, da man bør gjøre en velbegrunnet utvelgelse av årsregnskap. Hvordan vi har gjort dette fremkommer i delkapittel 4.4.5. Videre er det siste elementet tolkning/betydning. Her handler det om å forstå innholdet i dokumentet. Med tanke på tolkning av årsregnskap skal all informasjon som er nødvendig for brukerne opplyses om (Johannesen 2016; Kjeldstadli 1999).

4.4.2 Kvalitativ vs. kvantitativ tilnærming til dokumentanalyse

Kvalitativ dokumentanalyse er en systematisk gjennomgang av dokumenter med formål om å kategorisere innholdet og registrere relevante data (Grønmo, 2016). I en kvalitativ dokumentanalyse vil datainnsamlingen og dataanalysen ofte foregå parallelt. I tillegg vil utvelgelsen av dokumenter kunne foregå over en lengre periode. Forskeren vil etter å ha analysert flere dokumenter oppnå bedre forståelse av det som forskes på, som kan lede til behov for å innhente ytterligere dokumenter. Dette kan bidra til å gjøre innsamlingen av data både tidkrevende og lite forutsigbar. Prosessen med innsamling og analyse av dokumenter bør derfor gjøres av forskeren selv. Det er viktig at forskeren er bevisst på at eget perspektiv kan påvirke hvilke dokumenter som velges ut og hvordan disse tolkes. Forskeren bør ha tilstrekkelig kunnskap om kildekritikk og kunne tolke dokumentene ut i fra kontekst (Grønmo, 2016).

Kvantitativ dokumentanalyse er en systematisk gjennomgang av dokumenter, med den hensikt å finne relevant informasjon om det som forskes på. Den skiller seg fra den kvalitative analysen ved at dokumenter som samles inn er bestemt i forkant av selve datainnsamlingen. Det er med andre ord ikke mulig å innhente ytterligere dokumenter etter hvert som forskningsarbeidet skrider frem. I tillegg vil det før oppstart av datainnsamlingen utarbeides et system for koding, slik at innholdet i dokumentet blir kodet i et allerede utviklet kodesystem. Dette skiller seg fra kvalitative analyser hvor nye kategorier kan oppstå etter hvert. Videre vil man i en kvantitativ analyse starte med selve dataanalysen etter at alle dokumenter er samlet inn, noe som gjør denne prosessen mer forutsigbar. Man er ikke like avhengige av forskerens egne tolkninger, og selve kodingen kan derfor gjøres av andre enn forskeren selv (Grønmo, 2016).

I vår oppgave har vi benyttet oss av en kvalitativ tilnærming til dokumentanalysen. Vårt formål har vært å registrere, telle og i noen grad foreta skjønnsmessige vurderinger. De skjønnsmessige vurderingene vil i stor grad være knyttet til fortsatt drift-vurdering, samt vurdering rundt selskapets informasjon om covid-19 i regnskapet. Andre registrerte forhold, som hvem som er revisor, når regnskapet er avlagt, arbeidskapital, soliditet o.l., er forhold som er forhåndsdefinert og trenger ikke skjønnsmessige vurderinger. I tillegg har vi ikke hatt behov for å kode funnene fra dokumentanalysen, men heller kategorisere dem. Koding er som

nevnt vanlig ved bruk kvantitativ metode. Gjennomgangen av årsregnskapene innebærer også bruk av kvantitativ vurdering, da spesielt ved utvelgelse av variabler og kategorier.

Som nevnt i avsnittet over vil det i store deler av analysen ikke være behov for skjønnsmessige vurderinger. Dette gjør at andre forskere kan utføre samme analyse, og forhåpentligvis komme frem til samme resultat. Selv om dette er tilfellet, vil en forsker alltid ha med seg egne ubevisste holdninger og forståelser ved gjennomføring av analyse. Det er viktig å være bevisst på dette, da det kan påvirke resultatet. Vi vil beskrive dette i neste delkapittel.

4.4.3 Forskerens forforståelse

Innenfor tolkning av dokumentanalyser er hermeneutikken sentral. Hermeneutikken har sin opprinnelse fra renessansen, og ble blant annet benyttet i tolkningen av bibelen. Et mantra siden den gang har vært at man ikke kan forstå delene uten å forstå helheten (Alvesson & Sköldberg, 2009)

Når vi forsker på noe vil vi etter hvert opparbeide oss en forståelse av det vi forsker på. I tillegg vil vi alltid ha med oss en forforståelse – en generell forståelse som vi bærer med oss fra egne erfaringer, resultater fra tidligere forskning, egne betraktninger o.l.. Denne forforståelsen eksisterer før vi begynner forskningsarbeidet, og kan ubevisst lede oss i en gitt retning. Dette er sentralt innenfor hermeneutikken, som hevder at all forståelse er basert på vår ulike forforståelser. Hermeneutikken er også opptatt av helheten, og mener at handlinger o.l. skal tolkes i lys av konteksten og forskerens egen forforståelse. For å oppnå helhetsforståelse går man frem og tilbake mellom delforståelse og helhetsforståelse, og mellom forståelse og forforståelse. Dette betegnes ofte som en slags sirkelbevegelse, og kalles for den hermeneutiske sirkel (Alvesson m.fl, 2009).

Ved dokumentanalyse bør forskeren være bevisst på egen forforståelse. I vårt tilfelle har vi begge en utdanning innen regnskap og revisjon, samt arbeidserfaring fra revisjonsbransjen. Dette er til hjelp ved analysen av årsregnskapene. Det er likevel en viss risiko for at utdannelsen og arbeidserfaringen har skapt en viss forforståelse som igjen vil kunne prege dokumentanalysen.

4.4.4. Validitet og reliabilitet

Vi har tidligere i kapittel 4.3 og 4.3.1 skrevet om datakvalitet, herunder validitet og reliabilitet knyttet til den kvantitative spørreundersøkelsen. I dette delkapitlet vil vi gå inn på vurderingen av validitet og reliabilitet knyttet til dokumentanalysen, med utgangspunkt i teori og definisjoner fra 4.3.1.

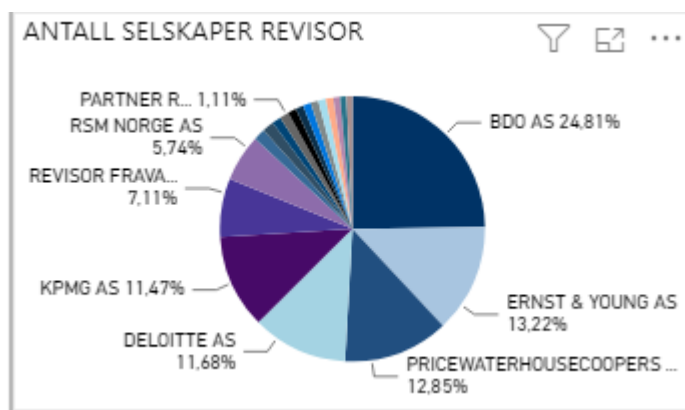
Validitet dreier seg om datamaterialets gyldighet, mens reliabilitet referer til påliteligheten av materialet. I vårt tilfelle vil validiteten knytte seg til om dataen vi samler inn, årsregnskaper, er relevant for problemstillingen vår. Hvordan årsregnskapene er behandlet med hensyn til covid-19, kan etter vår mening gi en viss indikasjon på om det foreligger høy eller lav revisjonskvalitet. Vi mener derfor at datamaterialet er gyldig. Når det gjelder reliabilitet, er årsregnskap som datamateriale gjennomgått av selskapet selv, revisor og til slutt myndighetene. Årsregnskapene vil derfor være til å stole på. I tillegg har vi begge to gått gjennom regnskapene i utvalget og kommet frem til samme konklusjon med tanke på hva de eventuelt mangler av opplysninger. Vi konkluderer derfor med at både validitet og reliabilitet er høy.

4.4.5 Forklaring av utført dokumentbasert studie

Årsregnskapet er en viktig informasjonskilde for regnskapsbrukerne til å kunne ta viktige økonomiske beslutninger. Det har vært mye oppmerksomhet rundt covid-19 og det legges til grunn at en regnskapsbruker vil forvente å finne opplysninger om covid-19 i regnskapet. For å undersøke hvordan covid-19 er behandlet i regnskapet og videre i hvilken grad det har bidratt til nyttig informasjon for regnskapsbrukerne, ønsker vi å utføre et dokumentbasert studie.

I det dokumentbaserte studiet vil vi se nærmere på hvordan covid-19 er hensyntatt i innsendte årsregnskap ved å studere opplysninger i regnskapet knyttet til hendelser etter balansedagen og fortsatt drift. For å utføre et slikt studie kreves det at vi har populasjonen over alle innsendte årsregnskap for 2019 tilgjengelig. Fra Bisnode (foretak som håndterer forretnings-, markeds- og kredittinformasjon) har vi tilgang til innsendte årsregnskap til Brønnøysundregisteret, men det vil være svært tidkrevende og tungvint å få ut et godt utvalg direkte fra Bisnode. Vi er derfor avhengig av å kunne hente ut all data fra Bisnode. For å muliggjøre dette er det benyttet API (Application Programming Interface), som best kan forklares som et programmeringsgrensesnitt for å utveksle data mellom to ulike applikasjoner (Store Norske Leksikon, 2020).

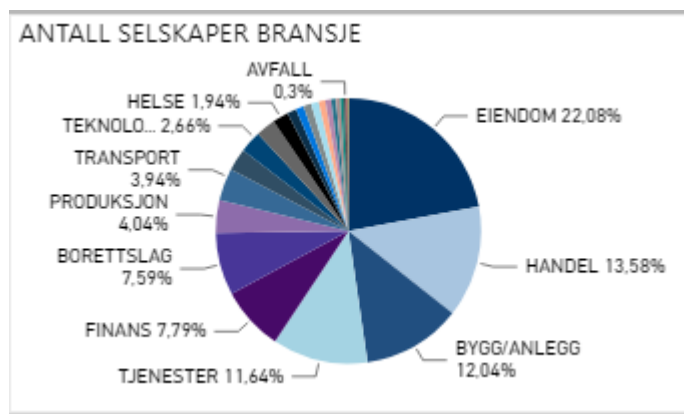
Dataene som er hentet ut er lastet inn i Power BI, som er verdens ledende verktøy for rapportering av analyse. Power BI muliggjør innhenting av data fra flere kilder og sette dette sammen til et dashboard (Visolit, 2020). Her er det satt opp en modell hvor det er mulig å filtrere på bransje, omsetning og revisor. I første omgang er det aktuelt med selskaper som fremdeles er aktive og ikke er slått konkurs, og selskaper som ikke oppfyller disse kriteriene er filtrert ut av populasjonen. Vi står da igjen med 287 185 selskaper. I undersøkelsen har vi valgt å se nærmere på selskaper som har en av de fem store revisjonsselskapene valgt som revisor. Av figur 7 ser vi at de fem store står for majoriteten av selskapene (totalt 75 %).

Figur 7: Egen figur. Valgt revisor for populasjonen

Fokuset på de fem store revisjonsselskapene er basert på en antagelse om at disse er bedre rustet for å håndtere komplekse problemstillinger i revisjonen som gjerne har oppstått i forbindelse med covid-19. Videre ønsker vi å linke det dokumentbaserte studiet opp mot oppgitte svar i spørreundersøkelsen. Det vil trolig være enklere å få et godt utvalg fra en av de fem store revisjonsselskapene som har flere ansatte, enn fra et mindre revisjonsselskap.

Vi ønsker videre å se nærmere på om det er noen ulikheter mellom bransjer. Bransjen i Power BI er satt opp basert på næringskoden som fremgår av Brønnøysundregisteret, og figur 8 viser hvor stor andel som havner innenfor de ulike bransjene. Det vi har sett i tidlig utvikling av covid-19 er at enkelte bransjer er hardere rammet enn andre, eksempelvis reiselivs- og restaurantbransjen.

Figur 8: Egen figur. Selskaper fordelt på ulike bransjer

Vi har valgt oss ut følgende bransjer som vi ønsker å se nærmere på:

- **Bygg og anlegg:** Under denne bransjen inngår anleggsvirksomhet, oppføring av bygninger samt spesialisert bygge- og anleggsvirksomhet.
- **Eiendom:** Under denne bransjen inngår omsetning og drift av fast eiendom (herunder eiendomsforvaltning, eiendomsmegling, kjøp og salg av fast eiendom samt utleie av fast eiendom).
- **Helse:** Under denne bransjen inngår helsetjenester, pleie- og omsorgstjenester i institusjon og sosiale omsorgstjenester uten botilbud.
- **Produksjon:** Under denne bransjen inngår produksjon av alle typer varer.
- **Handel:** Under denne bransjen inngår agentur- og engroshandel, detaljhandel og handel med og reparasjon av motorvogner.
- **Turisme/servering:** Under denne bransjen inngår overnattingsvirksomhet, reisebyrå- og reisearrangørvirksomhet samt servering.

Årsaken til valgte bransjer skyldes et ønske om å se nærmere på håndtering i de ulike bransjene. Videre er fordelingen i figur 8 hensyntatt, og vi har valgt å basere oss på tre av de

største bransjene (i form av antall selskaper), to av de litt mindre i tillegg til én bransje som er allmenn kjent som hardt rammet av covid-19.

WHO erklærte covid-19 for en pandemi den 11. mars, og etterfølgende dag fulgte den norske regjeringen opp med pressekonferanse og innføring av smitteverntiltak. Selv om pandemien oppstod i Kina i desember 2019, kom ikke pandemien til Norge før ved utgangen av februar 2020. Skjæringspunktet for undersøkelsen er satt til 12.mars, det vil si en forventning om at regnskap med revisjonsberetninger som er signert etter denne datoen har hensyntatt covid-19 i regnskapet.

En svakhet ved populasjonen vår er at det ikke er mulig å filtrere ut datoen på revisjonsberetningen. Helst skulle populasjonen bestått av alle regnskap med avgitt revisjonsberetning etter 12.mars, men det er ikke mulig å hente ut slik data. Innhentede regnskap før denne datoen blir derfor utelatt fra utvalget. I et forsøk på å få et utvalg med flest mulig regnskap etter 12. mars, er det hensyntatt at typisk store selskaper avlegges tidlig på året. Vi ønsker derfor å se på mindre selskaper for å øke sannsynligheten for å få et godt utvalg. I oppgaven har vi kvantifisert et selskap med omsetning under 200 MNOK som et mindre selskap.

Andre svakheter ved populasjonen er at dataene som trekkes ut vil være basert på registrert revisor i Brønnøysundregisteret. Det betyr at det kan ha vært gjennomført revisorskifte, eller at selskapet ikke hadde revisor ved regnskapsavleggelse for året 2019. Dersom selskapet ikke hadde revisor ved avleggelsen av regnskap for 2019 eller har endret revisor siden, blir selskapet utelatt fra utvalget. I tillegg hensyntar ikke populasjonen selskaper med avvikende regnskapsår godt nok. Her vil vi basere oss på senest innsendte regnskap.

Gjennom dokumentstudiet ønsker vi å få svar på forskningsspørsmål 3:

Hvordan har de fem store revisjonsselskapene håndtert covid-19 i regnskapet for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet?

I forkant av dokumentstudiet har vi derfor formulert følgende hypoteser:

Hypotese 1: De fem store revisjonsselskapene har hensyntatt covid-19 i opplysninger i regnskap for 2019 avlagt etter 12. mars

Hypotese 2: Hvor omfattende opplysningene i regnskapet for 2019 er påvirkes av hvilken bransje selskapet driver innenfor

Hypotese 3: Opplysningene om covid-19 i regnskapet for 2019 er tilstrekkelig for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet

Årsregnskap med revisjonsberetning avgitt etter 12. mars blir en del av utvalget hvor vi ser nærmere på opplysninger i regnskapet. Her vil vi fokusere på noteopplysninger som er gitt knyttet til hendelser etter balansedagen og fortsatt drift. For selskapet som avgir årsberetning, vil vi også studere denne for de samme opplysningene. Covid-19 er en hendelse som i Norge oppstod i slutten av februar 2020, det vil si etter balansedagen (31.12.19). Årsregnskapet for 2019 skal kun hensynta informasjonen som var tilgjengelig på balansedagen. All informasjon knyttet til covid-19 var ikke kjent for regnskapsbrukerne på det tidspunktet og vil derfor ikke påvirke regnskapstallene for 2019. Det vil imidlertid kunne ha fått betydning for regnskapstallene for 2020, og følgelig være nyttig informasjon for regnskapsbrukerne.

Det første vi vil undersøke er hvorvidt regnskapet har med informasjon om hendelser etter balansedagen. Videre for at informasjonen skal være til hjelp for regnskapsbrukerne som leser regnskapet, må det stilles krav til kvaliteten på opplysningene om covid-19. Det er vanskelig å gi en fasit på hvilken informasjon noteopplysning (og årsberetning) bør inneholde, da dette må vurderes særskilt for hvert enkelt selskap. Vi vil likevel forsøke å vurdere kvaliteten på informasjonen i regnskapet ved hjelp av følgende kriterier:

- Det fremgår kort at hendelser etter balansedagen gjelder covid-19
- Det fremgår at covid-19 ikke påvirker regnskapstallene for 2019 siden det er en hendelse etter balansedagen
- Det er gitt informasjon om covid-19 sin relevans for selskapets virksomhet i regnskapsåret 2020, eksempelvis verdsettelse av eiendeler, påvirkning av drift, permittering mv
- Covid-19 sin påvirkning i forhold til fortsatt drift er vurdert

Fortsatt drift er en fundamental forutsetning for regnskapsavleggelsen, da det har betydning for verdsettelsen av selskapets eiendeler. Hvis det ikke er gitt informasjon om fortsatt drift i noten om hendelser etter balansedagen, vil vi undersøke om dette fremgår av regnskapet for øvrig, eksempel av regnskapsprinsipper, egenkapitalnote eller årsberetning.

For å vurdere fortsatt drift er det tatt utgangspunkt i resultatregnskap og balanse for indikatorer som kan skape tvil om forutsetningen for fortsatt drift, for eksempel at selskapet går med underskudd eller har tappt egenkapital. Videre er det sett nærmere på enkelte nøkkeltall: arbeidskapital, soliditet og likviditetsgrad 1. Som absolutt minimum er det en forventning om fortsatt drift-note ved tappt egenkapital. Ellers er det en mer skjønnsmessig vurdering, men bør sannsynligvis også kunne forventes av regnskapsbrukerne i tilfeller ved udekket tap. Vi mener regnskapsbrukerne vil ønske opplysninger om fortsatt drift både ved tappt egenkapital og udekket tap, og foretar sammenligning mot opplysninger gitt i regnskapet.

5.0 Resultater og analyse av vår dokumentbaserte studie

I dette kapittelet foretas en gjennomgang av det utvalget vi har basert dokumentstudiet på. Vi forsøker deretter å besvare forskningsspørsmålet «*Hvordan har de fem store revisjonsselskapene håndtert covid-19 i regnskapet for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet?*» gjennom tre hypoteser.

5.1 Utvalg

Utvalget vårt består av 240 selskaper fordelt på seks ulike bransjer. Alle selskapene som inngår under bransjene handel, eiendom, produksjon, bygg, helse og turisme/servering er eksportert ut i excel fra Power Bi. Utvalget er fordelt likt med 40 selskaper per bransje, noe som tilsvarer åtte selskaper per revisjonsselskap innenfor den enkelte bransje. Dataen består av regnskapsdata for flere år, og vi har filtrert ut 2019 som regnskapsår. Omsetning under 200 MNOK er filtrert ut for å sikre at utvalget består av mindre selskaper. I tillegg er det filtrert ut revisor.

Det er ønskelig med en viss spredning i utvalget når det gjelder omsetning, og vi har tatt utgangspunkt i antall selskaper som revisjonsselskapet har innenfor bransjen. Eksempelvis om et revisjonsselskap har 2 500 selskaper innenfor en bransje og utvalget for revisjonsselskapet skal være åtte selskaper, er totalt antall selskaper dividert med ønsket utvalg. I dette eksempelet er tallet 312,5, noe som for enkelhets skyld avrundes til nærmeste 100-størrelse. Dette tallet benyttes videre til å foreta et intervallbasert utvalg. Utvalget er filtrert etter omsetning fra høyest til lavest. Utvalget starter på det første selskapet i utvalget, deretter benyttes et fast tall. Av eksempelet over vil vi få selskap nr. 1, deretter selskap nr. 301, selskap nr. 601 (...) helt til ønsket utvalgsmengde er nådd. På den måten er utvalget tilfeldig, samtidig som det legges opp til en viss spredning i omsetning.

Vi har bestilt årsregnskapet for 2019 for utvalget fra Brønnøysundregisteret. Som tidligere nevnt er skjæringspunktet satt til 12. mars. Det første vi har undersøkt er hvorvidt revisjonsberetning er avgitt før eller etter denne datoen. Det er avdekket flere tilfeller (totalt 31) hvor det ikke er sammenheng mellom oppgitt dato i revisjonsberetning og elektronisk signering. I disse tilfellene er det lagt til grunn datoen som fremgår av den elektroniske signeringen. Det havner litt utenfor vår undersøkelse, men det er verdt å merke seg at det i enkelte tilfeller er snakk om en forholdsvis lang mellomliggende periode, i det verste tilfellet

54 dager. Det kan være problematisk i forhold til revisjonskvaliteten dersom det ikke er foretatt tilstrekkelig revisjonshandlinger i nevnte periode.

Etter at skjæringstidspunktet er hensyntatt, står vi igjen med 205 selskaper av det opprinnelige utvalget på 240 selskaper. 30 selskaper er utelukket fra utvalget som følge av at revisjonsberetning er avgitt før 12. mars. Videre har fire av selskapene valgt revisor eller byttet revisor etter at årsregnskapet for 2019 er avlagt, samt et av selskapene er slettet og ikke mulig å innhente årsregnskap på. Utvalget er fordelt som følgende basert på revisjonsselskap og bransje:

	Bygg	Eiendom	Handel	Helse	Produksjon	Turisme/ servering	Totalt
BDO	8	6	7	8	7	8	44
Deloitte	5	6	8	7	6	6	38
EY	8	8	7	8	6	7	44
KPMG	6	6	6	8	7	7	40
PwC	8	7	6	8	6	4	39
Totalt	35	33	34	39	32	32	205

Tabell 7: Egen tabell. Utvalg fordelt på bransje

Vi har undersøkt hvilken periode revisjonsberetningene er avlagt i, og finner overvekt av revisjonsberetninger i april, mai og juni måned. Det er krav om revisjon av årsregnskap innen 30. juni, men som følge av covid-19 ble denne fristen utsatt til 31.august i 2020. Vi ser av tabell 8 at 11 regnskap er avlagt etter denne perioden. Av disse regnskapene har kun fem av revisjonsberetningene presisering om for sent avlagt årsregnskap. All revisjonsdokumentasjon skal være lastet opp i revisjonsfilen i løpet av 31.08 i 2020, og med tanke på at flere av beretningene har gått langt ut i september og oktober, er dette trolig tilfeller med revisjonsselskap som har avglemt presisering i revisjonsberetning. For øvrig er det kun syv ytterligere tilfeller i utvalget på 205 regnskap med modifikasjon i revisjonsberetningen. Et av disse tilfellene vedrører ulovlig lån, mens de seks siste gjelder vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift.

	3	4	5	6	7	8	9	10	Totalt
Avlagte revisjonsberetninger	18	38	37	47	21	33	9	2	205

Tabell 8: Egen tabell. Revisjonsberetninger fordelt per måned

5.2 Besvarelse av forskningsspørsmål gjennom hypoteser

I påfølgende delkapitler ønsker vi å teste de tre hypotesene som nevnt i kapittel 4.4.5. Vi tester én hypotese i hvert kapittel, totalt tre kapitler.

5.2.1 Besvarelse av hypotese 1

I dette delkapittelet ønsker vi å teste hypotesen «*De fem store revisjonsselskapene har hensyntatt covid-19 i opplysninger i regnskap for 2019 avlagt etter 12. mars*».

Både noter og årsberetninger er studert for opplysninger om covid-19. Av utvalget på 205 selskaper, er det 65 regnskap hvor det ikke fremkommer informasjon om covid-19. Det tilsvarer 32 % av utvalget. Funn avviker fra hypotesen om at alle regnskap for nevnte revisjonsselskap har med informasjon om covid-19 i regnskap avlagt etter 12. mars. Her vil det være et spørsmål om informasjonen er avglemt, eller revisjonsselskapet har vurdert at informasjonen ikke er av vesentlig betydning for regnskapsbrukeren til å foreta økonomiske beslutninger.

	3	4	5	6	7	8	9	Totalt
BDO	4	5		5	2	1		17
Deloitte	2	3	1	2		2	1	11
EY	3	2	1	1		3	1	11
KPMG	1	3	1	2	2	4		13
PwC	3	3	3	2	2			13
Totalt manglende opplysninger	13	16	6	12	6	10	2	65
Antall regnskap	18	38	37	47	21	33	9	
Andel i %	72 %	42 %	16 %	26 %	29 %	30 %	22 %	

Tabell 9: Egen tabell. Manglende opplysninger om covid-19 i regnskap per måned

Av tabell 9 ser vi at BDO står for de fleste av tilfellene uten opplysninger i regnskapet, totalt 17 regnskap. Ellers er fordelingen ganske jevn mellom de resterende revisjonsselskapene. Det har vært overvekt av manglende opplysninger i mars og april, men også flere av regnskapene i juni, juli og august mangler opplysninger. I mars er hele 72 % av avlagte regnskap uten

opplysninger om covid-19, men ellers er det ikke noe klar nedgående trend de øvrige månedene. Det betyr at manglende opplysninger ikke kan forklares med en nyoppstått situasjon og revisjonsselskaper som har trengt tid til å få på plass rutiner for håndtering av covid-19 i regnskap.

Konklusjon:

Vår forventning var at opplysninger om covid-19 ble tatt inn i årsregnskapet for 2019 avlagt etter 12 .mars. En stor andel av utvalget har imidlertid utelatt opplysninger om covid-19. Vi må derfor forkaste hypotese 1.

5.2.2 Besvarelse av hypotese 2

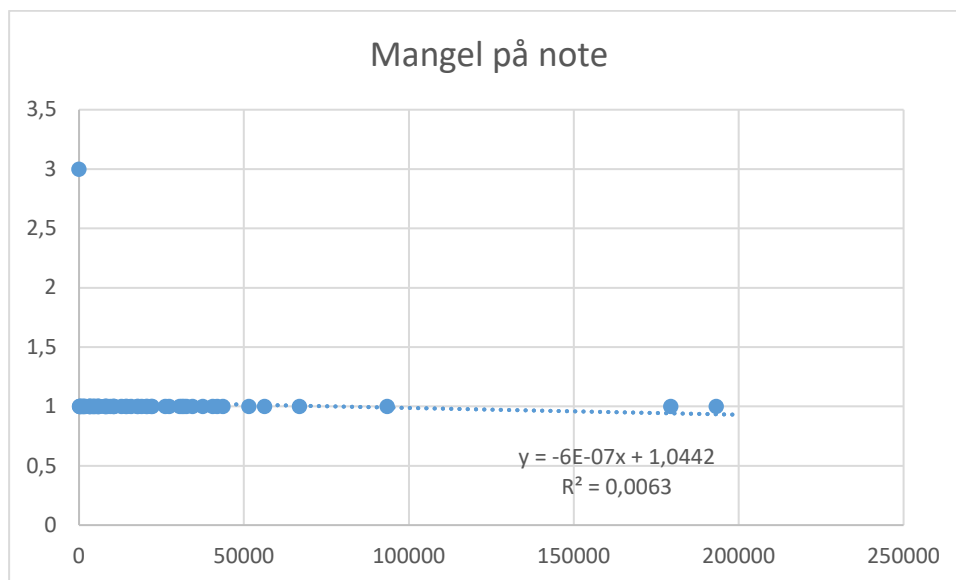
I dette delkapittelet ønsker vi å teste hypotesen «*Hvorvidt opplysninger om covid-19 er tatt med i regnskapet for 2019, påvirkes av hvilken bransje selskapet driver innenfor*».

Med tanke på bransje er det noe overvekt av manglende opplysninger innenfor eiendom, ellers er det ingen bransjer som skiller seg ut. Det kan være at eiendomsbransjen har blitt opplevd som begrenset påvirket av covid-19 av revisjonsselskapene. Vi er kjent med tilfeller i eiendomsbransjen der det er gitt midlertidig reduksjon i leie for å hjelpe leietakere med betalingsproblemer. På lang sikt og i et normalisert samfunn vil det trolig ikke være problematisk med tanke på videre utleie og den bokførte verdien på eiendommen. Dette er imidlertid noe som bør fremgå av regnskapsopplysninger. I motsatt ende ser vi at det er færrest mangler på opplysninger innenfor turisme-servering, som er en av bransjene som har vært hardest rammet av covid-19. Dette kan tyde på at revisjonsselskapene har oppfattet at det er viktig informasjon for regnskapsbrukerne.

	3	4	5	6	7	8	9	Totalt
Bygg	4	3		1	1	1		10
Eiendom	1	5	2	5		3		16
Handel	5	2	1	1	1	2		12
Helse		4	1	3	1	1	1	11
Produksjon	3	2	1	2	2	1	1	12
Turisme-servering			1		1	2		4
Totalt	13	16	6	12	6	10	2	65

Tabell 10: Egen tabell. Manglende opplysninger innenfor bransje per måned

Hovedkriteriet for utvalget var omsetning. Vi foretok et intervallbasert utvalg for å oppnå en viss spredning i omsetningen. Vi benyttet oss av lineær regresjon for å undersøke om det eksisterer noen sammenheng mellom omsetning og regnskapsopplysninger. Figur 9 viser høyere forekomst av mangel på opplysninger om covid-19 dess lavere omsetningen er. Det kan tyde på at viktigheten av opplysningene i regnskapet oppleves som større jo høyere omsetning selskapet har, og ikke på grunn av den bransjen selskapet opererer i.

Figur 9: Egen figur. Lineær regresjon av regnskapsopplysninger sett opp mot omsetning

Konklusjon: Det kan til en viss grad se ut til å være noen sammenheng mellom opplysninger om covid-19 i årsregnskapet for 2019 og i hvilken bransje selskapene opererer i. Her vil vi særlig trekke frem turisme-servering hvor det forekommer færre tilfeller av manglende noteopplysninger. Vi har videre sammenlignet noteopplysninger opp mot omsetning, og funn kan tyde på at opplevd viktighet øker med omsetningen til selskapet, og ikke bransjen som selskapet opererer innenfor. På bakgrunn av ovennevnte forkaster vi hypotese 2.

5.2.3 Besvarelse av hypotese 3

I dette delkapittelet ønsker vi å teste hypotesen «*Opplysningene om covid-19 i regnskapet for 2019 er tilstrekkelig for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet*»

Vi har sett nærmere på hvilke opplysninger om covid-19 som er gitt i regnskapet. Det er størst omfang av opplysninger i selve notene, og kun 37 selskap har opplysninger i årsberetning.

Dette har naturlig sammenheng med at små foretak ikke er omfattet krav om årsberetning. Vi ser videre at av de 37 regnskapene hvor det er opplyst om covid-19 i årsberetningen, er det 12 av disse regnskapene hvor det ellers ikke fremkommer noe informasjon i notene. De resterende 25 regnskapene har både opplysninger i årsberetning og note, gjerne med nøyaktig samme tekst.

Totalt er det 140 selskaper som har med opplysninger om covid-19 i regnskapet. Kvaliteten på opplysningene som er gitt er forsøkt vurdert i forhold til fire kriterier. Dette er hvorvidt regnskapet sier noe om hva covid-19 er, om det er opplyst om hvilken betydning det har for regnskapstallene for 2019, om det er opplyst om betydning for 2020 og om opplysninger knyttet til fortsatt drift er gitt. Det er kun ett av selskapene som har scoret på alle kriteriene. Få har nevnt hva covid-19 er, men av de som har opplyst om det, opereres det med litt ulike datoer. 11. og 12. mars er nevnt, i tillegg til begynnelsen av 2020 og februar 2020. De færreste har påpekt at det ikke får betydning for regnskapstallene for 2019. Enkelte har opplyst at som følge av usikkerhet er covid-19 ikke hensyntatt i 2019-tall, noe som vitner om manglende forståelse for at en hendelse etter balansedagen ikke evner å påvirke regnskapstallene på balansedagen. Som vi ser av tabell 11, har de aller fleste kommentert betydning for 2020. Det er også en stor del av regnskapene i utvalget hvor det er bekreftet at forutsetningen om fortsatt drift er tilstede.

Hva	2019	2020	Fortsatt drift
15	20	100	67

Tabell 11: Egen tabell. Opplysninger om covid-19

Hva som regnes som god revisjonskvalitet er gjennomgått i kapittel 2.3.2. Kvaliteten på opplysningene i regnskapet må bedømmes etter i hvilken grad den er til hjelp for regnskapsbrukere til å ta økonomiske beslutninger. Vi har bemerket oss varierende kvalitet i det dokumentbaserte studiet. Enkelte har kommentert covid-19 med en enkeltstående setning som kort konkluderer med at det ikke er av betydning for regnskapsavleggelsen. Andre noter bærer preg av å være en form for standardtekst som trolig er benyttet på flere selskaper innenfor samme bransje. Noen av opplysningene er imidlertid selskapsspesifikke og gir god informasjon til regnskapsbrukerne.

Det som oftest går igjen i opplysningene er at verden står ovenfor en alvorlig pågående pandemi, som det også hersker makroøkonomisk usikkerhet rundt. Videre er det gitt informasjon om usikkerhet til hvilken betydning det vil spille for selskapets drift. Det vises også til pålagte tiltak av norske myndigheter, og at selskapet har tatt grep i nødvendige tiltak for å håndtere situasjonen. Dette er gjerne kostnadsreduserende tiltak eller smitteverntiltak. Ettersom situasjonen er usikker og pågående, vises det også til at det foretas en løpende vurdering av konsekvenser og eventuelle relevante tiltak. Til slutt er det flere selskap som tar opp hvordan covid-19 har påvirket selskapet i 2020, hvordan likviditeten er og om det har vært aktuelt med kontantstøtte.

Vi har også sett nærmere på fortsatt drift. Covid-19 har skapt store utfordringer for mange bedrifter, og dersom det er usikkerhet for den videre driften er det viktig at dette opplyses om i regnskapet. Totalt har 67 regnskap i utvalget bekreftet fortsatt drift enten i note eller årsberetning, og oppgitt at det ikke anses å foreligge noe usikkerhet knyttet til fortsatt drift. Med utgangspunkt i tapt egenkapital, udekket tap, arbeidskapital, soliditet, likviditet og øvrige forhold, har vi sett oss ut 28 selskaper hvor det er usikkerhet knyttet til fortsatt drift. Av disse har 19 av selskapene med informasjon om forutsetningen for fortsatt drift. Det betyr at ni av selskapene som burde hatt med informasjon om fortsatt drift, ikke har gitt noe informasjon til regnskapsbrukerne. Disse forklares kort under.

- Selskap 1, 2 og 3: Selskap 1 og 2 viser underskudd både i 2019 og 2018, mens selskap 3 viser underskudd først i 2019. Alle selskapene har tapt egenkapital og svak likviditet (under 1).
- Selskap 4: Selskapet går med betydelig underskudd i 2019 og et noe lavere underskudd i 2018. Egenkapitalen ville vært tapt om selskapet ikke hadde mottatt konsernbidrag i 2019. Et konsernbidrag bygger på skattemessig nøytralitet siden det muliggjør beskatning av konsernet som en virksomhet. Det vil si at konsernet valgfritt kan utligne skattemessig overskudd og underskudd innad i konsernet. Vilkårene for å yte og motta konsernbidrag er at det foreligger et skattemessig konsern, det vil si 90 % eier- og stemmeandel, jf. sktl. §10-4.

Leieinntekter i 2019 ligger på 4,3 MNOK. Leieinntekter ligger på et nivå som ikke forsvarer eierkostnader, det vil si en forventning om at selskapet vil gå med ytterligere

underskudd i fremtiden med mindre leieinntekter økes eller eierkostnader reduseres. Ved første øyekast ser den bokførte verdien på eiendommen på 72,6 MNOK noe lav ut i forhold til dagens leieinntekter. Yield er et kjent begrep i eiendomsbransjen, og gir et øyeblikksbilde på forholdet mellom leieinntekt og eiendomsverdi. Mer presist avkastningen målt opp mot kjøpesum for eiendommen. Vi skiller mellom bruk av brutto og netto yield, som går på hvorvidt eierkostnader hensyntas i beregningen av markedsverdien. Førstnevnte er avkastningen basert på brutto leieinntekter, mens sistnevnte er avkastning basert på netto leieinntekter (dvs. leieinntekter fratrukket eierkostnader). Yield knyttes gjerne opp mot geografiske områder, men hver enkelt eiendom må vurderes individuelt. Lavere yield resulterer i høyere verdi på eiendommen (Newsec, 2013).

Eiendommen ligger i Larvik. Leieinntekter er på 4,3 MNOK i 2019. Om vi legger til grunn eierkostnader på 15 % og en yield på 6,5 % (basert på salg av eiendommer i Larvik tidligere år), havner verdien på eiendommen på 56 MNOK. Bokført verdi på bygg er på 72,6 MNOK. Basert på netto yield er eiendommen overvurdert med ca 16 MNOK. Likviditeten på 1,85 er heller ikke god.

- Selskap 5: Selskapet går med underskudd både i 2019 og 2018 og har udekket tap. Egenkapitalen var negativ i 2018. Det er i 2019 foretatt kapitalforhøyelse på 350 TNOK og selskapet har mottatt konsernbidrag på ca 1,6 MNOK. Kapitalforhøyelse vedrører all kapital som skytes inn etter at selskapet er registrert i Foretaksregisteret, jf. asl §10-1. Årsaken til kapitalforhøyelse kan skyldes at nye aksjeeiere som skal inn på eiersiden, eller være et resultat av styrets handleplikt. Jf. asl. §3-4 skal selskapet ha en forsvarlig egenkapital og likviditet med tanke på risikoen og virksomheten som drives til enhver tid, og dette faller inn under styrets handleplikt jf. asl. §3-5. Både kapitalforhøyelsen og flytting av skattemessig resultat i konsernet underbygger selskapets kapitalbehov.

Videre er utsatt skattefordel balanseført. Utsatt skattefordel er i NRS 8 pkt. 4.3.1.2 definert som «*forventet reduksjon av fremtidige skattebetalinger knyttet til skattereduserende midlertidige forskjeller eller fremførbart skattemessig underskudd*». Formulert på en annen måte representerer utsatt skattefordel en potensiell verdi ettersom det i fremtiden vil kunne bidra til lavere betalbar skatt. Utsatt skattefordel regnes for å være en immateriell eiendel, og jf. NRS 8 pkt 2.4 kan utsatt skattefordel i likhet med

øvrige immaterielle eiendeler balanseføres dersom fremtidige inntekter er sannsynliggjort. I denne vurderingen kan forventet fremtidig konsernbidrag trekkes inn som skattepliktig inntekt (KPMG, 2019).

Forhold som kan tale mot balanseføring av utsatt skattefordel:

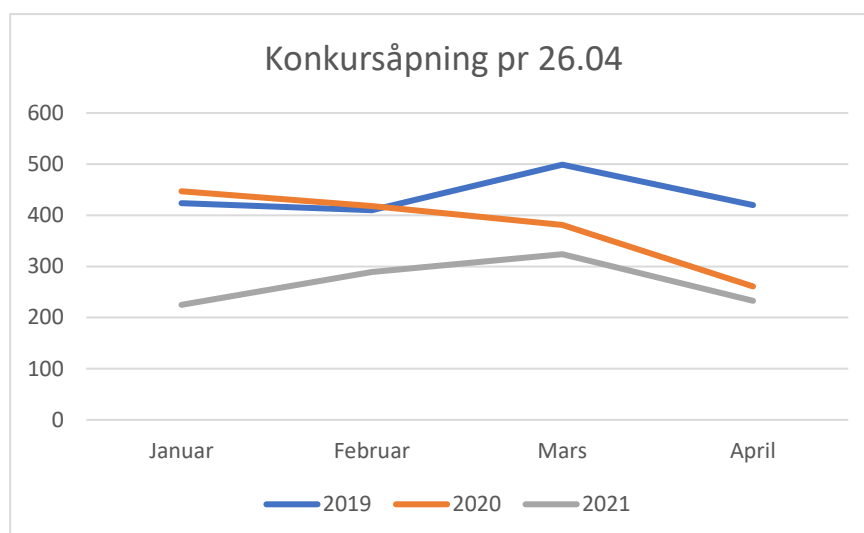
- Historikk på negativ inntjening
- Forventning om negative kontantstrømmer i nærmeste fremtid
- Usikre forhold som kan medføre negativ inntjening i fremtiden

(KPMG, 2019)

Selskapet har vist negative resultater både i 2018 og 2019. Det har vært en positiv utvikling fra 2018 til 2019, men det er usikkert om de vil være i stand til å generere positive kontantstrømmer i 2020. Trolig vil selskapet være avhengig av tilført konsernbidrag for å nyttiggjøre seg av det fremførbare underskuddet, og i så måte bygger balanseføring av utsatt skattefordel på at det genereres skattemessig overskudd i konsernet. Kombinasjonen av udekket tap og balanseføring av utsatt skattefordel burde vært redegjort for i regnskapet.

- Selskap 6: Selskapet går med betydelig underskudd i 2019 og et noe lavere underskudd i 2018. Videre har selskapet udekket tap på 2,5 MNOK. Det er i 2019 foretatt kapitalforhøyelse på 2,1 MNOK som er en klar indikasjon på kapitalbehovet. Selskapet har også svak likviditet (1,2). Utsatt skattefordel er balanseført uten at det er sannsynliggjort at selskapet vil kunne nyttiggjøre seg av denne som følge av fremtidig positiv inntjening.
- Selskap 7: Selskapet går med betydelige underskudd i både 2019 og 2018, og har udekket tap på 12,3 MNOK. Selskapet har i 2019 mottatt konsernbidrag på 10 MNOK. Utsatt skattefordel kan balanseføres dersom det er sannsynliggjort at selskapet vil kunne nyttiggjøre seg av denne ved å generere positive kontantstrømmer i fremtiden. Normalt går vurderingen på hvorvidt utsatt skattefordel kan balanseføres eller ikke. I dette tilfellet er det gjort en konkret vurdering på at kun deler kan balanseføres da fremtidig inntjening ikke er sannsynliggjort i tilstrekkelig stor grad. Av forsiktighetsprinsipp balanseføres kun deler av utsatt skattefordel.

- Selskap 8: Selskapet har avviklet driften, eiendelene er solgt, varelageret er avhendet og utsatt skattefordel er benyttet i sin helhet i 2019. Det er tilnærmet ingen verdier igjen i selskapet foruten et høyt bankinnskudd som følge av salg i 2019. Det er ikke opplyst om videre planer for selskapet.
- Selskap 9: Selskapet er nystiftet i 2019. Første driftsår viser et underskudd og har påført selskapet udekket tap. For nystiftede selskaper kan det ta noe tid før selskapet genererer positive kontantstrømmer. Selskapet er innenfor bransjen turisme-servering, som er blitt hardt rammet av covid-19, og følgelig vil det være noe usikkerhet knyttet til om de vil klare å generer positive kontantstrømmer i 2020. Videre har selskapet negativ arbeidskapital og svak likviditet (under 1).

Figur 10: Egen figur. Konkursåpning pr. 26.04.21

Vi har hentet ut konkursstatistikk per 26.04.21 for perioden 2019-2021 fra Brønnøysundregisteret, se figur 10. Per april 2021 ser vi at det foreløpig ikke har vært noen økning i antall konkurser sammenlignet med tidligere år, som nok skyldes hjelpepakker fra myndighetene. Sannsynligvis er det for tidlig til at vi ser den spådde økningen i antall konkurser som følge av covid-19.

Konklusjon:

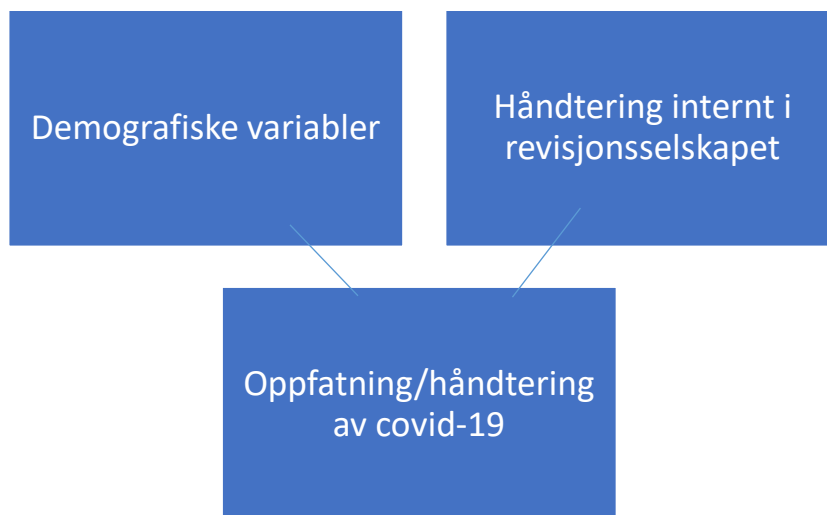
Våre funn viser en noe varierende grad av kvalitet på opplysningene som er gitt om covid-19. Flere av regnskapene gir ikke tilstrekkelig informasjon om covid-19 til regnskapsbrukerne, noe som er/kan være svært relevant for de økonomiske beslutningene som skal tas. Fortsatt drift-vurderingen har blitt fremmet som sentral i forbindelse med koronapandemien, og det er spådd av konkursbølge som følge av covid-19. En gjennomgang av utvalget viser flere selskaper hvor det kan være usikkerhet knyttet til fortsatt drift, uten at denne informasjonen fremgår av regnskapet. Totalbildet er at opplysningene om covid-19 ikke bygger opp om tilfredsstillende revisjonskvalitet, og vi forkaster hypotese 3.

6.0 Presentasjon av avhengig og uavhengig variabel i spørreundersøkelsen

I dette kapitlet redegjør vi for de uavhengige variablene og avhengige variabelen i spørreundersøkelsen. Hensikten med spørreundersøkelsen er å skape oversikt over oppfatninger om håndtering av covid-19 innenfor revisjonsbransjen, og videre undersøke om det er noen sammenheng mellom oppfatninger og faktisk håndtering i avlagte regnskap for 2019. Dette vil vi gjøre gjennom testing av hypoteser som er utledet fra våre forskningsspørsmål.

6.1 Måling

Vi vil nå ta for oss de ulike variablene som benyttes i analysen. Disse kan deles inn i to grupper: avhengig variabel og uavhengige variabler. Hensikten med undersøkelsen er å kunne si noe om sammenhengen mellom den avhengige variabelen og de uavhengige variablene. Nedenfor presenteres spørreundersøkelsens tre ulike deler. I denne spørreundersøkelsen er målet å kartlegge oppfatninger og håndtering av covid-19 i revisjonsbransjen, som er den avhengige variabelen, mens de uavhengige variablene i undersøkelsen er demografiske variabler og håndtering internt i revisjonsselskapet.

Figur 11: Egen figur. Avhengig og uavhengige variabler

6.1.1 Uavhengige variabler

I spørreundersøkelsen har vi to uavhengige variabler: demografiske kjennetegn og kommunikasjon og håndtering av covid-19 i revisjonsselskapet. Vi vil nå presentere disse.

6.1.1.1 Demografiske kjennetegn

Den første uavhengige variabelen i undersøkelsen er demografiske kjennetegn. I spørreundersøkelser er det vanlig å inkludere kjønn blant demografiske kjennetegn.

Vi har imidlertid valgt å utelukke kjønn siden det i kombinasjon med revisjonsselskap, stillingstittel og antall års erfaring vil kunne gjøre enkelte respondenter gjenkjennbare, og dermed risikere å skade anonymiteten i undersøkelsen. Av samme årsak har vi også utelukket geografisk område.

Hensikten med å skille mellom de ulike revisjonsselskapene, er å kunne undersøke eventuelle ulikheter i håndtering og oppfatninger om covid-19. Å avgrense til de fem store revisjonsselskapene er basert på en forventning om høyere revisjonskvalitet i disse selskapene, i tillegg til at det vil være enklere å innhente nok data til å danne et godt grunnlag ved større revisjonsselskap. Den samlede kompetansen i revisjonsselskapet vil kunne påvirke oppfatning og håndtering av covid-19, da det gjerne velges en spesifikk linje å legge seg på som kommuniseres ut i revisjonsselskapet.

Stillingstittel sier noe om kompetansenivået til respondenten, siden forfremmelse til nytt nivå krever at tilfredsstillende kompetanse er på plass. Arbeidserfaring gir gjerne også en pekepinn på kompetansenivået. Covid-19 er et ukjent tema og det kreves erfaring, herunder virksomhetsforståelse og kjennskap til revisjonsstandardene for å vite hvordan situasjonen bør håndteres. God revisjonsskikk er en rettslig standard, hvilket innebærer at beste praksis er under kontinuerlig endring. I begynnelsen av covid-19 var det foreløpig ikke etablert en beste praksis for håndtering i revisjonen. Det sier noe om viktigheten av kompetansenivået til den enkelte (ansvarlig revisor) og revisjonsselskapet for å håndtere situasjonen korrekt.

Det siste demografiske kjennetegnet vi har tatt med er regnskapsspråk. IFRS og NGAAP har ulike krav til noteopplysninger, i tillegg til at det er mer fokus på synliggjøring av virkelig verdi i IFRS. Det er gjerne større selskaper som avlegges etter IFRS, og selskapsstørrelsen kan få betydning for revisjonsomfanget.

Da vi har avgrenset spørreundersøkelsen til de fem store revisjonsselskapene, og har en forventning om at covid-19 er behandlet forholdsvis likt i alle disse revisjonsselskapene, mener vi at demografiske kjennetegn vil være uten betydning for revisors håndtering og oppfatning om covid-19.

Basert på ovennevnte har vi formulert følgende hypotese, utledet fra forskningsspørsmål 1; «*Hvordan er den regnskapsmessige usikkerheten knyttet til covid-19 håndtert innad i de fem store revisjonsselskapene (PwC, EY, KPMG, BDO og Deloitte)?*»

Hypotese 4: Demografiske kjennetegn er uten betydning for revisors håndtering og oppfatning av covid-19

6.1.1.2 Kommunikasjon og håndtering innad i revisjonsselskapet

Den andre uavhengige variabelen er kommunikasjon og håndtering av covid-19 innad i revisjonsselskapet. Vår overordnede forventning er at revisjonsselskapene har forstått viktigheten av håndtering av covid-19 for å sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet. Herunder blant annet kommunikasjon internt av betydning av covid-19 og utarbeidelse av interne sjekklister/standard arbeidspapirer.

Vi forventer at de store revisjonsselskapene har interne fagavdelinger som jevnlig sender ut informasjon knyttet til håndteringen av covid-19, enten i form av nyhetsbrev på mail, poster på intranett, interne informasjonsmøter eller annet. Det vil også være naturlig at slike fagavdelinger utarbeider arbeidspapirer, maler og sjekklister for revisjon for å undersøke hvorvidt covid-19 har fått konsekvenser for selskapet. Dette vil som regel være nasjonale retningslinjer, men også internasjonale krav fremkommer dersom selskapet er en del av et internasjonalt selskap.

Fordelen med at det utsendes slik informasjon, er at de ansatte får god og korrekt informasjon og løser problemstillinger på relativt lik måte (skjønnsmessige vurderinger vil som regel være involvert).

Hensikten med spørsmålene under denne kategorien er å avdekke hvordan revisjonsselskapene har håndtert usikkerheten knyttet til covid-19 internt, samt om det er

forskjeller mellom de ulike revisjonsselskapene. Vi forventer at de fem store er relativt samkjørte på dette området.

Basert på ovennevnte har vi formulert følgende hypoteser, utledet fra forskningsspørsmål 1; «*Hvordan er den regnskapsmessige usikkerheten knyttet til covid-19 håndtert innad i de fem store revisjonsselskapene (PwC, EY, KPMG, BDO og Deloitte)?*»

Hypotese 5: Det har vært intern kommunikasjon om håndtering av covid-19 i revisjonsselskapene

Hypotese 6: Det er utarbeidet interne hjelpemidler for håndtering av covid-19 i revisjonsselskapene

Hypotese 7: Kommunikasjon og håndtering innad i revisjonsselskapet har betydning for revisors håndtering og oppfatning av covid-19

6.1.2 Avhengig variabel

Som tidligere nevnt vil den avhengige variabelen, oppfatning og håndtering av covid-19, kunne påvirkes av demografiske kjennetegn og den interne håndteringen innad i revisjonsselskapet. Vi vil se oppfatning og håndtering innenfor de ulike revisjonsselskapene, for å undersøke om det eksisterer forskjeller.

I spørreundersøkelsen har vi foreslått at covid-19 har ført til økt revisjonsomfang knyttet til hendelser etter balansedagen sammenlignet med tidligere år, samt foreslått potensielle områder hvor det kan ha vært økt revisjonsarbeid (se kapittel 3). Videre har vi undersøkt oppfatninger om behov for noteopplysninger og om det har vært noen utfordringer med tanke på fortsatt drift-vurderingen.

Vi forventer at det vil være noe merarbeid knyttet til hendelser etter balansedagen, da betydningen av covid-19 var ukjent da 2019-regnskapene ble avlagt. Når det gjelder hvilke revisjonsområder som er rammet av merarbeid, forventer vi at arbeid knyttet til vurdering av fortsatt drift har vært sentralt.

Kravet til tilstrekkelig noteopplysninger om hendelser etter balansedagen kan være håndtert ulikt. Vi forventer at dette er opplyst om i alle regnskap der revisjonsberetning er avlagt etter 12. mars 2020, men mengden informasjon kan variere.

Her ønsker vi å få svar på forskningsspørsmål 2 og 3;

2. *Har covid-19 medført ekstra revisjonsomfang? Hvilke områder er eventuelt berørt?*
3. *Hvordan har de fem store revisjonsselskapene håndtert covid-19 i regnskapet for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet?*

Basert på ovennevnte har vi formulert følgende hypoteser:

Hypotese 8: Covid-19 har medført ekstra revisjonsomfang

Hypotese 9: Revisjonsbransjen mener covid-19 er relevant opplysning i årsregnskapet for regnskapsbrukerne

Hypotese 10: Covid-19 har fått skapt utfordringer i vurderingen av fortsatt drift

Hypotese 11: Covid-19 har fått negativ effekt for alle bransjer

7.0 Analyse av spørreundersøkelse

Vi starter analysen med en presentasjon av karakteristikker for utvalget. Videre vil vi presentere funn fra utførte analyser av spørreundersøkelsen. Vi vil gjennomgå test av våre hypoteser, samt presentere funn for populasjonen som ligger utenfor utvalget vårt.

7.1 Deskriptiv statistikk for utvalget

Totalt fikk vi inn 89 svar på spørreundersøkelsen. Med tanke på antall utsendte mail og delinger på LinkedIn anser vi dette som relativt bra, selv om vi hadde håpet å få inn over 100 svar. Vår erfaring er at svarresponsen preges av at det er utfordrende å nå ut til revisjonsselskapene, hvorav det kan foreligge policy på å ikke dele spørreundersøkelser internt hos revisjonsselskapene. Vi har forsøkt å dele spørreundersøkelsen i ulike kanaler. Det er ikke mulig å gi noe konkret svar på hvor mange av respondentene som stammer fra de ulike kanalene, men undersøkelsen ble delt på LinkedIn først, deretter per mail. Vi vet derfor at majoriteten av respondentene har sett undersøkelsen på LinkedIn. Svarprosenten har gått noe opp like etter deling per mail, noe som tyder på at disse respondentene har besvart undersøkelsen med utgangspunkt i delt lenke per mail.

I tabell 12 presenteres karakteristikker for utvalget. Vi har mottatt svar fra alle big 5, i tillegg til seks revisorer fra andre revisjonsselskap. KPMG er i overtall blant respondentene, ellers er det relativt jevn fordeling mellom respondentene fra PwC, BDO og EY. Vi har dessverre bare fått inn ett svar fra Deloitte, på tross av at vi har sendt mail direkte til flere ansatte i Deloitte. Det har trolig sammenheng med at Deloitte ikke har kontorer lengre nord enn Steinkjer, og at vi ikke har nådd ut til nok personer basert på vårt nettverk. Det vil ikke være mulig å basere besvarelsen fra en respondent til å si noe konkret om håndtering og oppfatning i Deloitte. De fra øvrige revisjonsselskap havner utenfor vår målgruppe i og med at vi ønsker å sammenligne spørreundersøkelsen og det dokumentbaserte studiet. Vi vil kort nevne funn fra Deloitte og øvrige revisjonsselskap, men disse vil ellers utelukkes fra videre analyser. Vi står da igjen med et faktisk utvalg på 82 respondenter.

Variabler (n=82)	
Revisjonsselskap	%
BDO	15,9
EY	17,1
KPMG	56,1
PwC	11,0
Stillingstittel	%
Partner	14,6
Director	6,1
Senior Manager	11,0
Manager	22,0
Senior Revisor	22,0
Revisor	24,4
Arbeidserfaring	%
1-5 år	50,0
6-10 år	15,9
11-15 år	11,0
16-20 år	7,3
20+ år	15,9
Gjennomsnitt	9 år
Regnskapsspråk	%
IFRS	9,8
NGAAP	90,2

Tabell 12: Egen tabell. Deskriptiv statistikk respondenter

Stillingstittel er i tabell 12 sortert fra øverste nivå (partner) til nederste nivå (revisor) i tabellen. Hele 14,6 % av respondentene i spørreundersøkelsen er partnere, og her er partnere fra alle de store revisjonsselskapene representert. Partnere har som regel lang fartstid innen revisjonsbransjen og er de som i hovedsak signerer revisjonsberetninger. På det enkelte prosjekt er det partner (eller i noen tilfeller director) som er øverst ansvarlig, og som må ta stilling til hvordan forhold som covid-19 skal håndteres. Vi anser derfor at såpass høy svarprosent fra denne gruppen er med på å styrke kvaliteten på svarene vi har mottatt.

Ser vi på arbeidserfaringen til utvalget, har de fleste av respondentene kort arbeidserfaring på mellom 1 til 5 år. Det må ses i sammenheng med at flere med stillingstittel revisor og senior revisor har besvart undersøkelsen. Revisjonsbransjen er kjent for en viss turnover, og det er som regel før manager-nivå nås at de fleste søker andre muligheter. Et av svaralternativene på arbeidserfaring er over 30 år. Disse er forenklet skyld omkodet til 30 år ved beregning av gjennomsnittlig arbeidserfaring for respondentene, som er beregnet til 9 år. Flere respondenter med lang arbeidserfaring trekker opp gjennomsnittet.

Til slutt ser vi at det i revisjonsselskapene er overvekt av respondenter med kundemasse som avlegger regnskapet etter NGAAP. Hele 90,2 % av utvalget oppgir at NGAAP benyttes som regnskapsspråk, mens de resterende 9,8 % benytter IFRS. Som oftest vil regnskapsspråket si noe om størrelsen på kundene, da større kunder gjerne avlegger etter IFRS. Dette er ikke nødvendigvis fasiten, eksempelvis kan mindre selskap avlegge etter IFRS for å få frem reell egenkapital.

7.2 Undersøkelse av multikollinearitet

Et kjent problem ved statistiske analyser er multikollinearitet. Det vil si at uavhengige variabler er sterkt korrelerte og måler det samme, hvilket er problematisk for utførelsen av regresjonsanalyse (Johannessen, 2016). Multikollinearitet kjennetegnes ved lave toleranseverdier samt høy VIF-verdi. Her er tersklene satt til hhv .10 og 10 (Hair m.fl, 2010).

Vi har undersøkt multikollinearitet ved å utføre lineær regresjon med en av de uavhengige variablene som avhengig variabel. Se tabell 24 vedlagt i appendiks. Her ser vi at tersklene for toleranse- og VIF-verdier ikke er brutt.

Vi har videre undersøkt multikollinearitet ved korrelasjonsanalyse, se tabell 25 vedlagt i appendiks. Ved variabler som overgår Pearson r 0.7, står man ovenfor multikollinearitet (Johannessen, 2016). Vi ser at samtlige korrelasjoner er under 0.7. Basert på ovennevnte konkluderer vi med at multikollinearitet er lav i denne undersøkelsen.

7.3 Hypotesetesting

Hypotesetesting dreier seg om å avgjøre om en nullhypotese er korrekt eller ikke, med en gitt statistisk usikkerhet. Dersom hypotesen forkastes, vil en alternativ hypotese automatisk aksepteres (Johannesen, 2016).

Ved testing av hypoteser er det sentrale spørsmålet om resultatet vi kommer frem til er statistisk signifikant eller ikke. Dersom resultatet er statistisk signifikant kan det generaliseres til en større populasjon. Signifikansnivået angir i hvilken grad forskeren er villig til å forkaste en korrekt nullhypotese. I samfunnsforskningen er det vanlig med et signifikansnivå på 5%, det vil si at det er 5% sannsynlighet for å forkaste en riktig nullhypotese. I denne oppgaven har vi tatt utgangspunkt i et signifikansnivå på 5% (Johannesen, 2016).

Resultatet fra signifikanstester presenteres ofte som p-verdier. P'en står for Profitability value, og viser til sannsynligheten for at korrekt hypotese blir forkastet. Ved et signifikansnivå på 5%, må p være under 0.05 for å være statistisk signifikant (Johannesen, 2016).

Med et signifikansnivå på 5% har vi et konfidensintervall på 95%. På samme måte som å beregne p, kan vi benytte T-testen for å kontrollere om resultatet avviker fra nullhypotesen eller ikke. Dersom T overstiger $\pm 1,98$ vil vi kunne forkaste nullhypotesen. Dette fordrer at utvalget er normalfordelt eller at vi har minst 120 observasjoner. Ved mindre antall observasjoner vil T-nivået øke noe (Johannesen, 2016).

Vi har også kontrollert den ustandardiserte regresjonskoeffisienten B. Denne angir sammenhengen mellom avhengig og uavhengige variabler, hvor en høy B vil si at sammenhengen er sterk. Det er også slik at dersom det er et positivt fortegn foran B vil sammenhengen være positiv, mens det i motsatt fall vil være en negativ sammenheng. R^2 er et mål på hvor mye av variasjonen i den avhengige variabelen som skyldes de uavhengige variablene. Dette kalles også for r-square (Johannesen, 2016).

Vi vil i underkapitlene gjennomgå funn på hypoteser presentert i kapittel 6.

7.3.1 Besvarelse av hypotese 4

Hypotese 4: Demografiske kjennetegn er uten betydning for revisors håndtering og oppfatning av covid-19

For å teste hypotese 4 velger vi å utføre multippel regresjonsanalyse. Vi benytter oss av fire demografiske kjennetegn; revisjonsselskap, stillingstittel, arbeidserfaring og regnskapsspråk. Dette er uavhengige variabler i analysen. Vår oppfatning er at demografiske kjennetegn ikke bidrar til å forklare revisors håndtering og oppfatning av covid-19, altså den avhengige variabelen. I dette tilfellet har vi flere variabler som vi vil definere som avhengig variabel, og vi utfører derfor flere regresjonsanalyser. Vi gjennomgår regresjonsanalyser tilknyttet tre ulike avhengige variabler, og foretar til slutt en samlet vurdering på om hypotesen kan bekreftes eller forkastes. I tabell 13 har vi gitt en oversikt over uavhengige og avhengige variabler.

Uavhengige variabler	Avhengige variabler
Revisjonsselskap	Utfordringer med tanke på. fortsatt drift knyttet til covid-19
Stillingstittel	Opplysninger om covid-19 i regnskapet
Arbeidserfaring	Mer omfattende revisjonshandlinger knyttet til covid-19
Regnskapsspråk	

Tabell 13: Egen tabell. Oversikt over uavhengige- og avhengige variabler

Den første avhengige variabelen vi undersøker er «utfordringer med tanke på fortsatt drift knyttet til covid-19».

Variabel	B	T	P
Revisjonsselskap	-.047	-.294	.770
Stillingstittel	-.001	-.009	.993
Arbeidserfaring	-.004	-.234	.816
Regnskapsspråk	-.760	-1.633	.107

Tabell 14: Egen tabell. Regresjonsanalyse for utfordringer knyttet til fortsatt drift

Regresjonsanalysen gir oss en R-square på .036, noe som betyr at kun 3,6 % av svingningen i «utfordringer med tanke på fortsatt drift» forklares av disse fire uavhengige variablene. Vi ser at det eksisterer et negativt forhold mellom revisjonsselskap og utfordringer knyttet til fortsatt drift, da B er negativ. Forholdet er ikke statistisk signifikant, da t er større enn -1,96 og p er større enn 0,05. Mellom utfordringer knyttet til fortsatt drift og stillingstittel er eksisterer det også et negativt forhold, og heller ikke dette er statistisk signifikant. Dette er også tilfelle for variablene «arbeidserfaring» og «regnskapsspråk».

Den neste avhengige variabelen vi vil ta for oss er «opplysninger om covid-19». Fullstendig spørsmål i spørreundersøkelsen er «*I hvilke grad er betydningen av covid-19 for selskapet opplyst om i regnskap avlagt etter 12.mars der du har deltatt på revisjonsteamet?*». Dette forteller oss noe om hvordan revisor har håndtert covid-19 i regnskapet.

Variabel	B	T	P
Revisjonsselskap	.004	.015	.279
Stillingstittel	-.002	.009	-.264
Arbeidserfaring	-.002	.002	-.953
Regnskapsspråk	.020	.043	.475

Tabell 15: Egen tabell. Regresjonsanalyse for opplysninger om covid-19

Regresjonsanalysen for denne faktoren gir en R-square på .062, noe som vil si at 6,2% av svingningene i «opplysninger om covid-19» forklares av disse fire variablene. Vi ser at både revisjonsselskap og regnskapsspråk har et positivt forhold til opplysninger om covid-19, men ingen av disse er signifikante. Stillingstittel og arbeidserfaring har et negativt forhold til opplysninger om covid-19, men heller ikke disse er signifikante.

Neste faktor knyttet til håndtering og oppfatning av covid-19 er «mer omfattende revisjonshandlinger grunnet covid-19». Det fullstendige spørsmålet fra spørreundersøkelsen er «*I hvilken grad har covid-19 ført til mer omfattende revisjonshandlinger?*».

Variabel	B	T	P
Revisjonsselskap	-.024	-.801	.425
Stillingstittel	-.013	-.733	.466
Arbeidserfaring	-.007	-2.024	.046
Regnskapsspråk	-.194	-2.182	.032

Tabell 16: Egen tabell. Regresjonsanalyse for mer omfattende revisjonshandlinger grunnet covid-19

Fra regresjonsanalysen får vi at R-square er på .116, noe som vil si at disse fire uavhengige variablene forklarer 11,6% av svingningene for «mer omfattende revisjonshandlinger grunnet covid-19» Fra tabell 16 ser vi at det eksisterer et negativt forhold mellom alle de uavhengige variablene og mer omfattende revisjonshandlinger. Denne sammenhengen er signifikant for variablene arbeidserfaring og regnskapsspråk, men ikke for stillingstittel og arbeidserfaring.

Konklusjon:

Gjennom disse tre regresjonsanalysene har vi kun oppdaget to tilfeller av statistisk signifikans. Vi fant at det er et negativt statistisk forhold mellom arbeidserfaring og regnskapsspråk og mer omfattende revisjonshandlinger. Dette betyr at når antall år med arbeidserfaring øker, vil omfanget av revisjonshandlinger som følge av covid-19 reduseres. På samme måte vil hvilket regnskapsspråk som benyttes ha betydning for i hvilken grad man må utføre flere revisjonshandlinger som følge av covid-19.

Selv om vi har to uavhengige variabler som er statistisk signifikante for mer omfattende revisjonshandlinger grunnet covid-19, er ikke dette tilstrekkelig til å si at demografiske kjennetegn som helhet har betydning for revisors håndtering og oppfatning av covid-19. Vår hypotese om at demografiske kjennetegn er uten betydning for revisors håndtering av covid-19 bekreftes derfor.

7.3.2 Besvarelse av hypotese 5

Hypotese 5: Det har vært intern kommunikasjon om håndtering av covid-19 i revisjonsselskapene

Samtlige respondenter i undersøkelsen har oppgitt intern kommunikasjon om covid-19 i revisjonsselskapet, noe som underbygger vår hypotese. Videre har vi sett nærmere på

hyppigheten i kommunikasjonen. De fleste av respondentene oppgir månedlig eller ukentlig kommunikasjon, og kun fire av respondentene oppgir sjelden kommunikasjon. Med tanke på den store mediedekningen som har vært om covid-19 samt endringer i arbeidssituasjon (eksempelvis hjemmekontor, oppfordring til ikke bruk av kollektiv transport mv), er hyppig kommunikasjon i henhold til forventning. Vi ser at det er noe ulik oppfatning om hyppigheten på kommunikasjonen innenfor samme revisjonsselskap, og det er ikke unormalt ettersom oppfatningen bygger på en subjektiv vurdering. Når det gjelder kommunikasjonskanaler, har det vært et bredt omfang som er benyttet. Her oppgis både interne møter, interne kurs, epost, Teams/Skype/Zoom o.l. samt hjemmeside/portal.

Konklusjon:

Det er enstemmighet blant respondentene om at det har vært intern kommunikasjon om håndtering av covid-19 i revisjonsselskapene, og følgelig beholder vi hypotese 5.

7.3.3 Besvarelse av hypotese 6

Hypotese 6: Det er utarbeidet interne hjelpemidler innad i revisjonsselskapet for håndtering av covid-19

Majoriteten av respondentene (75 av 82) rapporterer om utarbeidede interne sjekklister og andre hjelpemidler som standard arbeidspapir for håndtering av covid-19 i revisjonen. De som ikke vet eller oppgir at det ikke har vært slike interne hjelpemidler, har som regel revisor eller senior revisor som stillingstittel. Dette kan skyldes kort arbeidserfaring og at de sannsynligvis ikke har vært direkte involvert i håndtering av covid-19. Et noe overraskende funn er at en director oppgir å ikke ha kjennskap til om det foreligger slike hjelpemidler. Vi forventer ikke at en director selv vil fylle ut slike sjekklister eller standard arbeidspapir, men det bør kunne forventes at en med signeringsrett har kunnskap om slike hjelpemidler eksisterer.

Vi har videre sett på i hvilken grad respondentene har opplevd at de interne hjelpemidlene har hjulpet i gjennomføring av revisjonen. De fleste rapporterer at det i høyeste grad har hjulpet, men ellers er det flere av respondentene som stiller seg nøytral til spørsmålet. Nøytraliteten kan skyldes at respondenten ikke har vært direkte involvert i håndteringen av covid-19, men har kjennskap til at slike interne hjelpemidler eksisterer.

Vi har også undersøkt hvorvidt respondentene har søkt informasjon utover den som er gitt innad i revisjonsselskapet, ved å selv aktivt utføre egenundersøkelser om covid-19. 65 av 82 respondenter oppgir å ha foretatt egenundersøkelse. Dette kan skyldes at informasjonen internt ikke har vært tilfredsstillende, eller at respondenten er engasjert og ønsker å vite mer om emnet. Et av spørsmålene var om respondenten hadde tiltro til at ledelsen i revisjonsselskapet hadde tilfredsstillende kompetanse til å håndtere en kompleks situasjon som covid-19, noe 80 av 82 respondenter oppgir å ha. Egenundersøkelsene om covid-19 er derfor trolig mer basert på egeninteresse, enn manglende informasjon og hjelpemidler internt.

Konklusjon:

Basert på ovennevnte støttes hypotesen om at det er utarbeidet interne hjelpemidler innad i revisjonsselskapet for håndtering av covid-19, og vi beholder hypotese 6.

7.3.4 Besvarelse av hypotese 7

Hypotese 7: Kommunikasjon og håndtering innad i revisjonsselskapet har betydning for revisors håndtering og oppfatning av covid-19

Vi vil utføre regresjonsanalyse for å teste hypotesen vår. I utgangspunktet har vi to uavhengige variabler; «intern kommunikasjon» og «interne hjelpemidler». «Intern kommunikasjon» kunne ikke utføres regresjonsanalyse på, da alle respondentene har oppgitt samme svar. Vi benytter oss derfor at kun én uavhengig variabel, og kjører derfor en enkel lineær regresjonsanalyse med «interne hjelpemidler» som uavhengig variabel. På samme måte som for hypotese 1, benytter vi følgende avhengige variabler: «Utfordringer med tanke på fortsatt drift knyttet til covid-19», «Opplysninger om covid-19 i regnskapet» og «Mer omfattende revisjonshandlinger knyttet til covid-19».

Avhengig variabel	Uavhengig variabel	B	T	P
Utfordringer med tanke på fortsatt drift knyttet til covid-19	Interne hjelpemidler	.451	1.699	.093
Opplysninger om covid-19 i regnskapet	Interne hjelpemidler	-.224	-.741	.461
Mer omfattende revisjonshandlinger knyttet til covid-19	Interne hjelpemidler	.063	1.174	.244

Tabell 17: Egen tabell. Regresjonsanalyse interne hjelpemidler

Vi ser at interne hjelpemidler har positiv effekt på «utfordringer med tanke på fortsatt drift knyttet til covid-19», men sammenhengen er ikke statistisk signifikant. Vi ser at heller ikke sammenhengen mellom interne hjelpemidler «opplysninger om covid-19 i regnskapet» og «mer omfattende revisjonshandlinger knyttet til covid-19» er signifikant.

Konklusjon:

Vi finner ingen statistisk sammenheng mellom interne hjelpemidler og betydning for revisors håndtering og oppfatning av covid-19. Det er noe overraskende at selv om det er utarbeidet og sendt ut interne sjekklister og arbeidspapir, har dette liten innvirkning på hvordan revisor har oppfattet og håndtert covid-19. På spørreundersøkelsen svarer 68% at interne hjelpemidler hadde hjulpet dem under revisjonen i høy eller svært høy grad. Årsaken til dette er trolig vår avgrensning til de fem store revisjonsselskapene, hvor oppfatning og håndtering av covid-19 er relativt samkjørt.

7.3.5 Besvarelse av hypotese 8

Hypotese 8: Covid-19 har medført ekstra revisjonsomfang

Majoriteten (77 av 82 respondenter) rapporterer om ekstra revisjonsomfang som følge av covid-19. Det er ikke overraskende at usikkerheten har krevd ytterligere revisjonshandlinger,

ettersom revisor må sikre at tilfredsstillende revisjonskvalitet er på plass før det kan avgis konklusjon i revisjonsberetningen. Videre opplyser majoriteten av respondentene (50 av 82) at covid-19 i høy grad har ført til økt revisjonsomfang.

	Verdsettelse av eiendeler	Kommunikasjon med kunde	Fortsatt drift	Opplysninger i regnskap	Konsultasjon fagavdeling	Inntektsrevisjon	Annet	Sum respondenter
BDO	1	10	12	12	1	1		13
EY	8	12	14	14	5	5		14
KPMG	20	29	39	41	13	9	4	46
PWC	8	7	9	8	4	2		9
Blank	45	22	8	7	59	65	78	
Sum	82	82	82	82	82	82	82	

Tabell 18: Egen tabell. Områder med økt revisjonsomfang

Tabell 18 gir et bilde på de ulike områdene hvor det har vært opplevd økt revisjonsomfang. Her er det særlig kommunikasjon med kunde, fortsatt drift og regnskapsopplysninger som skiller seg ut.

Konklusjon:

Basert på ovennevnte underbygges hypotesen om at covid-19 har medført ekstra revisjonsomfang, og vi beholder hypotese 8.

7.3.6 Besvarelse av hypotese 9

Hypotese 9: Revisjonsbransjen mener covid-19 (hendelse etter balansedagen) er relevant opplysning i regnskapet for brukerne

Hele 81 av 82 respondenter mener at opplysninger om covid-19, som er en hendelse etter balansedagen, er relevant opplysning i årsregnskapet for 2019. Den ene personen som har svart nei har begrenset arbeidserfaring (kun ett år), og personens oppfatning skyldes trolig manglende forståelse. Videre opplyser respondentene om at opplysninger om covid-19 er hensyntatt i regnskapet i høy eller svært høy grad (64 av 82 respondenter), og at det er møtt liten motstand fra kunder eller regnskapskontor til å ta med slik opplysning i regnskapet.

Tabell 19 gir en oversikt over hvilke punkter som er relevant å ta med inn i opplysningene om covid-19. Vi ser at respondentene opplever betydningen for 2019 og 2020 samt fortsatt drift for å være relevant, i tillegg til at informasjonen bør være selskapsspesifikk.

	Kort info om covid-19	Betydning 2019	Effekt 2020	Selskaps-spesifikk	Fortsatt drift	Annet	Sum respondenter
BDO	6	10	9	9	11		13
EY	3	10	9	13	8		14
KPMG	24	30	40	36	38	4	46
PWC	5	5	3	7	7		9
Blank	44	27	21	17	18	78	
Sum	82	82	82	82	82	82	

Tabell 19: Egen tabell. Opplysninger om covid-19 i regnskap

Konklusjon:

Det er tilnærmet enstemmighet blant respondentene om at covid-19 er nyttig opplysning i regnskapet for 2019, og vi beholder derfor hypotese 9. Det er imidlertid verdt å merke seg at det er noe variasjoner i hvilken informasjon som revisor mener er relevant å ta med.

7.3.7 Besvarelse av hypotese 10

Hypotese 10: Covid-19 har fått skapt utfordringer i vurderingen av fortsatt drift

Som nevnt i kapittel 2, skal revisor vurdere ledelsens begrunnelse for om forutsetningen for fortsatt drift er tilstede. Dersom revisor konkluderer med at det ikke er grunnlag for fortsatt drift, skal det avgis negativ beretning. Ved usikkerhet rundt fortsatt drift, skal dette informeres tilstrekkelig om i note. Dersom det ikke er gitt tilstrekkelige opplysninger, må revisor avgi modificert beretning. Noe usikkerhet rundt fortsatt drift vil ikke ha noen påvirkning på revisjonsberetningen.

I spørreundersøkelsen oppgir 20 % av respondentene at covid-19 har medført utfordringer i vurderingen av fortsatt drift i høy eller svært høy grad. 25 % stiller seg nøytrale, mens hele 55 % har opplevd liten eller svært liten grad av utfordringer knyttet til vurderingen av fortsatt drift. Ovennevnte vitner om store forskjeller.

Mulig forklaring på den store spredningen i svar, er at konsekvensene varierer fra bransje til bransje og fra bedrift til bedrift. Fortsatt drift-vurdering vil være enklere å foreta for en bedrift i bransje som ikke rammet av pandemien i særlig grad, og som er solid og likvid. Vi har sett nærmere på covid-19 sin påvirkning på de ulike bransjene i forbindelse med dokumentbasert studie samt hypotese 8 for spørreundersøkelsen.

Et annet viktig moment er at det ved avleggelsen av 2019-regnskapet forelå begrenset informasjon om konsekvensene av pandemien, både for selskapene og revisor. Eksempelvis vil bedrifter som avla regnskap i april 2020 ha andre forutsetninger for å vurdere konsekvensene av covid-19 for fortsatt drift enn selskap som avla regnskap i august 2020. Det er imidlertid liten tvil om at covid-19 har skapt utfordringer for vurderingen av fortsatt drift, selv om det er i mindre skala for regnskapsåret 2019. Trolig vil vi se større konsekvenser av covid-19 når 2020-regnskapene avlegges.

Av spørreundersøkelsen ser vi også at fortsatt drift-problematikken har medført modifiserte revisjonsberetninger. 35 % av respondentene har opplevd å avgi modifisert beretning på grunn av usikkerhet om fortsatt drift, med et snitt på tre kunder for hver av disse respondentene. To av respondentene har avgitt en slik beretning på over 10 kunder. 65 % oppgir at ingen av deres kunder har mottatt modifisert beretning som følge av fortsatt drift-problematikk.

Konklusjon:

Funn fra spørreundersøkelsen viser at covid-19 har skapt utfordringer for fortsatt drift-vurderinger, selv om det er store variasjoner i opplevd utfordring. Dette skyldes trolig at det er forskjell på hvor hardt det enkelte selskap og bransje er rammet som følge av covid-19. Vi beholder hypotese 10.

7.3.8 Besvarelse av hypotese 11

Hypotese 11: Covid-19 har fått negativ effekt for alle bransjer

I spørreundersøkelsen oppgir 67 av 82 respondenter at covid-19 har fått negativ effekt for selskap der de selv har deltatt på revisjonstemaet. Negative konsekvenser rommer blant annet omsetningstap, nedbemanning, fortsatt drift-problematikk, modifisert revisjonsberetning og

konkurs. Vi spurte videre om hvilke bransjer hvor covid-19 hadde fått størst betydning, da vi forventer at dette vil kunne variere mellom bransjene. En svakhet ved dette spørsmål er at det ikke er spesifisert om effekten er negativ eller positiv, men vi forventer at respondentene har tolket dette i negativ retning.

Noen bransjer fikk erfare negative konsekvenser allerede i begynnelsen av 2020, mens andre har merket mindre eller fått en opptur. Det er bransjene som ble kraftig rammet som i størst grad vil ha utfordringer ved vurderingen av fortsatt drift for 2019-regnskapet. Derfor er det avgjørende at revisor har god kunnskap om den aktuelle bransje hvor bedriften opererer.

Som vi kan se av tabell 20 er det servicenæringen som er hardest rammet, hvorav 51 % av respondentene oppgir reiseliv, mens 37 % oppgir restaurant. Disse bransjene har vært utsatt for strengest restriksjoner og svarresponsen er således ikke overraskende. Særlig reiseliv er hardt rammet da all reise ut av Norge frarådes, utenom de som er strengt nødvendig. I store deler av landet har også restauranter periodevis holdt stengt, og det har vært innført skjenkeforbud (som er en viktig inntektskilde for restaurantene). Videre ser vi at handel og produksjon følger hverandre tett med henholdsvis 24 % og 23 % av respondentene.

	Eiendom	Handel	Produksjon	Bygg	Helse	Reiseliv	Restaurant	Andre	Sum respondenter
BDO	2	4	2	1	3	9	5	2	13
EY		3	3	1	1	7	3	3	14
KPMG	2	11	12	4	1	23	20	8	46
PWC		2	2			3	2	2	9
Blank	78	62	63	76	77	40	52	67	
Sum	82	82	82	82	82	82	82	82	

Tabell 20: Egen tabell. Bransjer hvor covid-19 har fått størst betydning

Konklusjon:

Majoriteten av respondentene oppgir at covid-19 har fått negativ effekt for selskap der de har deltatt på revisjonsteamet. Videre er det oppgitt variasjoner for den enkelte bransje, men ikke tilstrekkelig til å konkludere på at covid-19 har fått negativ effekt for samtlige bransjer. Vi forkaster derfor hypotese 11.

7.4 Utenfor utvalget

Som nevnt har vi utelatt Deloitte og mindre revisjonsselskap fra utvalget vårt. Vi vil likevel si noe om svarene fra disse og om det skiller seg nevneverdig fra svarene innhentet fra EY, PwC, KPMG og BDO.

Når det gjelder Deloitte mottok vi svar fra kun én respondent. Dette er en partner med lang fartstid i bransjen. Svarene fra denne respondenten er i hovedsak lik svarene oppgitt fra de andre fire store revisjonsselskapene. Vedkommende oppgir at det har vært god informasjonsflyt internt i selskapet og at det er utarbeidet sjekklister og arbeidspapir. Respondenten mener også at det skal gis utfyllende opplysninger om covid-19 i regnskapet, og at det har vært utfordringer knyttet til fortsatt drift-vurderingen. Dette er i all hovedsak svar i samsvar med det vi forventer fra Deloitte.

I tillegg til den ene respondenten fra Deloitte, har vi mottatt svar fra seks respondenter fra andre revisjonsselskap enn de fem store. Vi har ikke bedt om spesifisering av hvilke, da dette ikke har betydning for oppgaven vår.

Vi forventer at de mindre revisjonsselskapene skiller seg fra de store, særlig med tanke på intern distribusjon av informasjon og utarbeidelse av interne arbeidspapirer og maler. Dette skyldes at mindre selskaper ikke har den samme kapasiteten som større selskap, som har egne fagavdelinger for å håndtere slike hendelser som covid-19. Svarene på undersøkelsen bekrefter i stor grad dette, da to av seks svarer at det har vært utsendt intern informasjon om hvordan covid-19 skal håndteres, mens tre av seks svarer at det er utarbeidet sjekklister/maler internt.

Et av svarene som overrasker, er at tre av seks fra andre revisjonsselskap mener at covid-19 ikke har medført mer omfattende handlinger knyttet til hendelser etter balansedagen. Til sammenligning er det fem stykker fra vårt utvalg 82 som svarer det samme. Dette ser vi også når det kommer til opplysninger om covid-19 i regnskapet; to av fire svarer at dette ikke er nødvendig. Kun én av 82 fra utvalget vårt svarer det samme. Tabell 21 gir en oversikt over svar fra vårt utvalg, sett mot Deloitte og øvrige revisjonsselskap.

Antall «ja» i %	Utsendt intern info om håndtering av covid-19?	Mer omfattende handlinger knyttet til hendelser etter balansedagen?	Bør regnskapet inneholde info om covid-19?
KPMG, EY, PwC, BDO (82)	100%	94%	99%
Deloitte (1)	100%	100%	100%
Andre (6)	34%	50%	66%

Tabell 21: Egen tabell. Svar fra respondenter innenfor og utenfor utvalget

Gjennom spørreundersøkelsen har vi ikke innhentet informasjon om hva som kan være grunnen til dette avviket. De fleste revisorer har relativt lik utdanning og jobber etter de samme kravene. En av grunnene kan være strengere krav i de store selskapene, da det ofte er interne kontroller og egne retningslinjer for hvordan revisjonen skal foretas. Disse interne retningslinjene er gjerne strengere enn de ordinære kravene. I tillegg har slike selskaper også et større fagmiljø å støtte seg på, som følge av mange ansatte.

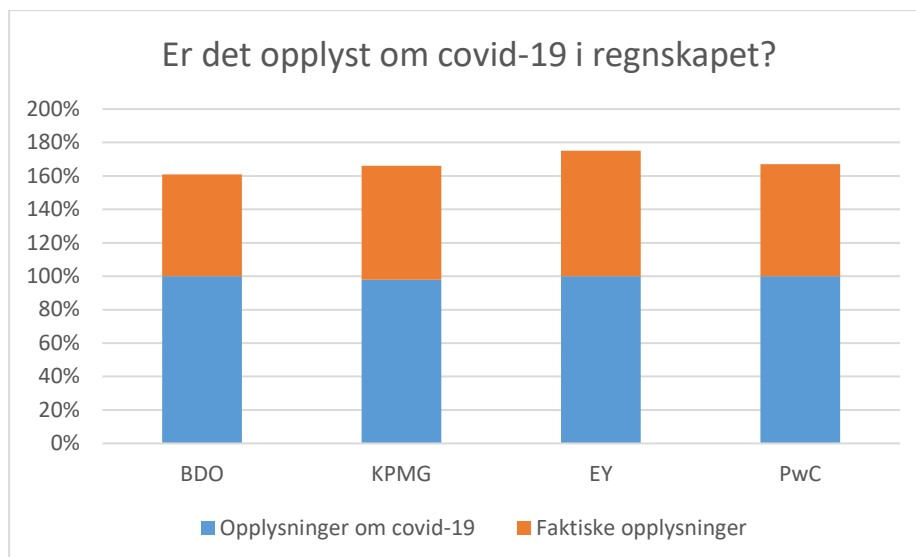
8.0 Sammenligning av dokumentstudiet og spørreundersøkelse

Vi har gjennomgått resultater og analyser av dokumentstudiet og spørreundersøkelse hver for seg. I dette kapittelet vil vi forsøke å sammenligne resultatene. I hovedsak ønsker vi å undersøke om det er samsvar mellom det revisorene oppgir i spørreundersøkelsen og det de faktisk gjør. Vi vil også se på om det er merkbare forskjeller mellom KPMG, EY, PwC og BDO. I dokumentstudiet har vi undersøkt regnskap hvor Deloitte er revisor. Som følge av kun ett svar fra Deloitte på spørreundersøkelsen, velger vi å fjerne Deloitte fra sammenligningsgrunnlaget i dokumentstudiet.

8.1 Er opplysninger om covid-19 medtatt i regnskapet?

Det første vi ønsker å undersøke er om det er medtatt opplysninger om covid-19 i regnskapet. I hypotese 6 under analyse av spørreundersøkelsen foreslo vi følgende; *«Revisjonsbransjen mener covid-19 (hendelse etter balansedagen) er relevant opplysning i regnskapet for brukerne»*. Hele 81 av 82 respondenter mente at dette var en relevant opplysning å ta med i regnskapet. I tillegg svarte 78 % av respondentene i spørreundersøkelsen at dette var en opplysning som var hensyntatt i regnskapet i høy eller svært høy grad.

I dokumentstudiet fant vi at det i 54 av 167 regnskap ikke var medtatt opplysninger om covid-19. Dette tilsvarer 32 % av utvalget. Her finner vi ikke helt samsvar med resultatet fra spørreundersøkelsen, hvor 99 % svarte at opplysninger om covid-19 burde tas med. Vi har satt dette opp mot hverandre i tabell 22, hvor blått viser resultater fra spørreundersøkelsen og oransje viser resultater fra dokumentstudiet. Vi ser at de fire selskapene ligger relativt likt, men EY har med opplysninger om covid-19 i flere tilfeller enn de andre. BDO ligger nederst, så vidt under KPMG og PwC. Minimale forskjeller gjør at vi konkluderer med at det ikke er forskjeller mellom revisjonsselskapene, hverken i spørreundersøkelsen eller i dokumentstudiet.

Tabell 22: Egen tabell. Opplysninger om covid-19 i regnskap

Selv om det er minimale forskjeller mellom selskapene, ser vi at forskjellen mellom hva revisor sier (spørreundersøkelsen) og hva revisor gjør (dokumentstudiet) er relativt stor. Grunnene til dette kan være mange. For det første har vi kontrollert 2019-regnskap avlagt etter 12.mars 2020. Det er naturlig at regnskap avlagt i begynnelsen av denne perioden har begrenset med informasjon om covid-19, da man ikke så konsekvensene av det. Fra dokumentstudiet ser vi likevel at det ikke er noen klar trend på at regnskap fra begynnelsen av året (foruten om mars) mangler opplysninger om covid-19. Spørreundersøkelsen er besvart i desember 2020 og januar 2021, og det vil derfor være lettere å se i etterkant hvilke opplysninger som burde vært med.

Revisjonsselskapene var tidlig ute med informasjon på sine hjemmesider om hvilke konsekvenser covid-19 ville få for 2019-regnskapet, men det tar noe tid å få innarbeidet dette. BDO publiserte artikkel om covid-19 på sin blogg allerede 12.mars, mens det er publisert artikler om samme tema på KPMG og EY sine hjemmesider den 19.mars. PwC har også lignende artikler på sin hjemmeside. Det kom også frem under spørreundersøkelsen at alle respondentene fra disse selskapene hadde fått utsendt slik informasjon internt.

For det andre vil selskap være rammet av covid-19 i ulik grad, og det er derfor varierende hva slags informasjon brukerne av regnskapet har behov for. Selskap som er hardt rammet bør ha med slik informasjon, spesielt dersom det er fare for fortsatt drift. Som nevnt i kapittel 2.1 vil kravene til noteopplysninger være ulike mellom små og øvrige foretak, men felles for dem er at informasjon som kan påvirke brukernes beslutninger skal tas med i notene. Selv om revisor

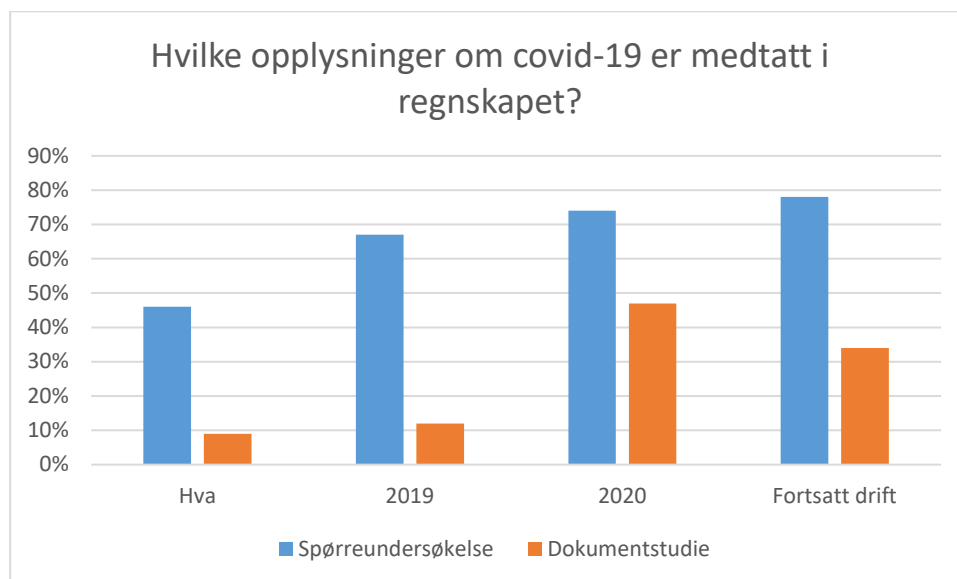
i spørreundersøkelsen mener at covid-19 skal opplyses om på generell basis, kan det være at revisor utelater dette der selskapet ikke er rammet eller har fått positive virkninger av covid-19. Overflødig informasjon kan forvirre regnskapsbrukeren mer enn å være til hjelp i beslutningstakingen.

For det tredje er det i stor grad selskapet selv eller ekstern regnskapsfører som utarbeider årsregnskapet. For revisor kan det være lettere å overse dersom det ikke er opplyst om covid-19 i regnskapet, da det vil medføre en ekstra kontroll. Dette gjelder naturligvis i de tilfeller revisor vurderer at informasjon om covid-19 ikke er nødvendig for brukerne.

Til slutt kan det også selvsagt være, som nevnt i dokumentstudiet kap.5, at denne informasjonen er avglemt, både av selskapet og av revisor.

8.2 Hvilke opplysninger om covid-19 er medtatt i regnskapet?

Et av spørsmålene i spørreundersøkelsen var hvilke opplysninger regnskapet burde inneholde om covid-19. Her foreslo vi det vi anså som mest aktuelt; generell informasjon om covid-19, at covid-19 er en hendelse etter balansedagen som ikke påvirker 2019-tallene, effekt av covid-19 på 2020-tallene, konsekvens for fortsatt drift og selskapsspesifikk informasjon. Dette har vi også undersøkt i dokumentstudiet, men da bare de fire første punktene. Vi utelukker derfor selskapsspesifikk informasjon fra den videre sammenligningen.

Tabell 23: Egen tabell. Hvilke opplysninger om covid-19 er medtatt i regnskapet

Av tabell 23 ser vi at det er store forskjeller mellom svar fra spørreundersøkelsen og dokumentstudiet. Den største differansen finner vi på 2019, altså opplysningen om at covid-19 er en hendelse etter balansedagen som ikke påvirker 2019-tallene. Her er avviket på 55 %. I motsatt ende ser vi at det er flere som har tatt med informasjon om effekten for 2020, her er avviket nede i 27 %.

Vi finner ingen store forskjeller mellom de ulike revisjonsselskapene. Et funn som skiller seg ut fra de andre, er at respondenter fra PwC (33%) mener at opplysning om konsekvens for 2020-tall må med i regnskapet, mens det faktisk er tatt med i 46 % av regnskapene vi har kontrollert. Dette er det eneste tilfellet hvor det er positivt avvik i favør dokumentstudiet. For ordens skyld legger vi til at det kun var 9 respondenter fra PwC i spørreundersøkelsen, mens det ble kontrollert 39 regnskap hvor PwC var revisor.

Vi ser at kort informasjon om hva covid-19 er, vurderes som minst viktig å opplyse om, både i dokumentstudiet og i spørreundersøkelsen. Grunnen til dette kan være at slik informasjon oppleves som overflødig, da man antar at alle brukerne av regnskapet har fått med seg at det herjer en pandemi.

Videre har vi opplysninger om at covid-19 er en hendelse etter balansedagen, og at den derfor ikke påvirker regnskapstallene for 2019. Det er oppsiktsvekkende at spriket mellom dokumentstudiet og spørreundersøkelsen for nevnte opplysning er markant. Det kan skyldes at selskap ikke var påvirket av covid-19 i noen særlig grad på tidspunkt for regnskapsavleggelse.

Vi ser at betydelig større andel av regnskapene har med informasjon om effekt av covid-19 på 2020-tallene og fortsatt drift-problematikk som følge av covid-19. Det tyder på at dette anses som viktigere informasjon å ta med, noe også spørreundersøkelsen viser.

8.3 utfordringer med tanke på fortsatt drift

Vi har også sett nærmere på fortsatt drift, da dette dessverre er et aktuelt tema for mange som følge av covid-19. I spørreundersøkelsen spurte vi i hvilken grad covid-19 har medført utfordring med tanke på fortsatt drift for de selskapene revisor har revidert. Her oppgir 19,5 % at covid-19 har medført utfordring for fortsatt drift i høy eller svært høy grad. Fra dokumentstudiet finner vi 28 selskaper hvor vi anser fortsatt drift å være en utfordring. Dette utgjør 16,7 % av utvalget vårt, og stemmer bra med resultatet fra spørreundersøkelsen.

Det er viktig å minne om at dette er tall fra 2019-revisjonen, og at man på tidspunktet for avleggelse av regnskapet ikke kjente til hvilke konsekvenser covid-19 kom til å få. Det er først i 2020-regnskapet at effektene av covid-19 vil vise seg. Fortsatt drift-problematikken vil trolig være mer fremtredende ved 2020-regnskapene.

9.0 Oppsummering og konklusjon av problemstillingen

I denne oppgaven har vi undersøkt hvilken betydning usikkerhetsmomentet knyttet til covid-19 har fått for omfanget av revisors arbeid, herunder sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet hos de fem store revisjonsselskapene. Dette har vi gjort gjennom et dokumentstudie og en spørreundersøkelse. De fleste av hypotesene våre viste seg å stemme, men vi avdekket også interessante funn, særlig gjennom å sammenligne funn fra disse to analysene. I det følgende kapitlet vil vi oppsummere og konkludere på de ulike forskningsspørsmålene, før vi kommer med en endelig konklusjon på vår problemstilling.

9.1 Besvarelse av forskningsspørsmål 1

I dette delkapitlet ønsker vi å besvare forskningsspørsmål 1, som lyder «*Hvordan er den regnskapsmessige usikkerheten knyttet til covid-19 håndtert innad i de fem store revisjonsselskapene (PwC, EY, KPMG, BDO og Deloitte)?*»

Fra den egenkomponerte forskningsmodellen (figur 1) ser vi at økte usikkerhet som følge av covid-19 kan lede til at revisor må utføre ytterligere revisjonsarbeid for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet. De store revisjonsselskapene har interne fagavdelinger som distribuerer faglig og intern informasjon til de ansatte, og fungerer som en diskusjonspartner ved utfordrende spørsmål. Håndteringen av covid-19 er en slik utfordring, og vi ser av spørreundersøkelsen at den regnskapsmessige usikkerheten er håndtert gjennom å sende ut informasjon til de ansatte om hvordan ulike situasjoner skal behandles. Samtlige respondenter har mottatt slik informasjon fra sin arbeidsgiver, enten gjennom interne møter, kurs, epost, temas, hjemmeside eller lignende. I tillegg svarer majoriteten av respondentene at det er utarbeidet interne hjelpemidler som arbeidspapir og sjekklister for å lette arbeidet.

Den regnskapsmessige usikkerheten er dermed dekket opp for gjennom å gi de ansatte informasjon om hvordan de skal gå frem. Det er viktig at alle i samme firma får lik informasjon, slik at det foreligger en felles måte å håndtere dette på.

9.2 Besvarelse av forskningsspørsmål 2

I dette delkapitlet ønsker vi å besvare forskningsspørsmål 2; «*Har covid-19 medført ekstra revisjonsomfang? Hvilke områder er eventuelt berørt?*»

Dette forskningsspørsmålet har vi forsøkt å finne svar på gjennom spørreundersøkelsen. Her hadde vi en hypotese om at covid-19 har medført ekstra revisjonsomfang, noe funn fra spørreundersøkelsen bekrefter. Majoriteten, 77 av 82 respondenter, kan rapportere om ekstra tidsbruk som følge av covid-19. Det er ikke overraskende at usikkerheten medfører at revisor blir nødt til å utføre ytterligere revisjonshandlinger for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet.

Når det gjelder hvilke områder som er berørt av det ekstra revisjonsomfanget, trekkes fortsatt drift-vurderinger og opplysninger i regnskap frem. En av konsekvensene av covid-19 har vært at den økonomiske fremtiden er usikker, som betyr at det må gjøres en grundig vurdering om det er grunnlag for å fortsette driften. Vi har kontrollert regnskap som ble avlagt etter 12. mars 2020, og hos enkelte har man på et tidlig tidspunkt sett at dette kan få store konsekvenser for driften. Det er da naturlig at revisor bruker tid på å gjennomgå ledelsens vurdering av fortsatt drift.

Videre er det brukt mer tid på opplysninger i regnskap, noter og årsberetning, herunder informasjon om covid-19 og konsekvenser for selskapet. Som tidligere nevnt er det viktig å gi opplysninger i regnskapet som er nyttig for regnskapsbrukerne, og covid-19 vil kunne få betydning for de økonomiske beslutningene som skal tas.

9.3 Besvarelse av forskningsspørsmål 3

I dette delkapitlet ønsker vi å besvare forskningsspørsmål 3: «*Hvordan har de fem store revisjonsselskapene håndtert covid-19 i regnskapet for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet?*»

Dette forskningsspørsmålet har vi forsøkt å besvare både gjennom spørreundersøkelsen og dokumentanalysen. Som vist i figur 1 har covid-19 medført usikkerhet som revisor må hensynta i revisjonen for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet. For årsregnskapet betyr dette at det er gitt tilstrekkelig opplysninger for brukerne av regnskapet og at disse opplysningene oppfyller regnskapslovens krav. I tillegg må revisjonen oppfylle ISA-ens krav – vi har presentert de viktigste i teoridelen.

I spørreundersøkelsen oppgir 81 av 82 respondenter at opplysninger om covid-19 bør medtas i regnskapet, da dette er en relevant opplysning for brukerne. 78 % svarer at dette er opplysninger som er tatt med i regnskapet i høy eller svært høy grad. Tall fra dokumentanalysen viser imidlertid at opplysninger om covid-19 var tatt med i 68 % av de kontrollerte regnskapene. Her er det ingen større forskjeller mellom revisjonsselskapene.

Videre har vi sett på hva slags opplysninger revisorene mener at bør med i regnskapet. I kapittel 8.2 sammenlignet vi svarene fra spørreundersøkelsen og dokumentanalysen. De mest aktuelle opplysningene var generell informasjon om covid-19, at covid-19 er en hendelse etter balansedagen som ikke påvirker 2019-tallene, effekt av covid-19 på 2020-tallene og konsekvens for fortsatt drift. I kapittel 8.2 påpekes en fremtredende forskjell mellom hva respondentene svarer på undersøkelsen og hva som faktisk er tatt med i årsregnskapene. Mulige årsaker til at opplysninger ikke er tatt med i regnskap er diskutert i kapittel 8.2. Ideelt sett skulle vi kontaktet noen av revisorene som har signert regnskap der det ikke er gitt opplysninger om covid-19, og forhøre oss om hva som er grunnen til dette. Tidsaspektet samt et hektisk årsoppgjør gjorde at vi anså det vanskelig å gjennomføre. I tillegg er det en stund siden disse regnskapene ble avlagt, og dermed ikke sikkert revisor kan gi noe fornuftig svar på hvorfor det ikke ble gitt opplysninger om covid-19.

I dokumentanalysen har vi sett på om opplysningene som er medtatt i regnskapet er tilfredsstillende for å opprettholde revisjonskvalitet, herunder gi tilstrekkelig informasjon til brukerne. Funnene våre viser varierende kvalitet på de opplysningene som er tatt med, og i flere tilfeller var det ikke gitt tilstrekkelig informasjon om covid-19 til regnskapsbrukerne. Opplysninger rundt fortsatt drift er også sentralt i denne sammenheng, da driftsgrunnlaget for bedriften kan være usikkert som følge av covid-19. Her finner vi manglende opplysninger i flere av regnskapene vi har kontrollert, hvor vi mener at slike opplysninger burde vært medtatt. Vi konkluderer derfor med at revisjonskvaliteten ikke er tilfredsstillende.

9.4 Besvarelse av oppgavens problemstilling

I dette delkapitlet gis konklusjon på oppgavens problemstilling;

«Hvilken betydning har usikkerhetsmomentet knyttet til covid-19 fått for omfanget av revisors arbeid, herunder sikre tilfredsstillende revisjonskvalitet?»

Problemstillingen er brutt ned i tre forskningsspørsmål som er besvart i kapitlene foran, hvor forskningsspørsmål 1 knytter seg til intern håndtering av usikkerheten rundt covid-19, forskningsspørsmål 2 knytter seg til omfang av arbeid og forskningsspørsmål 3 omhandler revisjonskvalitet. Vi vil i dette kapitlet sammenfatte konklusjonene fra disse tre forskningsspørsmålene.

Med utgangspunkt i den egenkomponert modellen i kapittel 2.1, forventet vi økt omfang av revisjonsarbeid med tanke på usikkerheten covid-19 har skapt. Effektene som følge av covid-19 vil ikke vise seg i regnskapsåret 2019, da det er en hendelse etter balansedagen. Det er imidlertid en usikkerhet som revisor må ha et forhold til, og opplysninger knyttet til covid-19 sin effekt i regnskapsåret 2020 bør gis i regnskapsåret 2019. Resultatene fra spørreundersøkelsen viser at covid-19 har økt omfanget av arbeid både gjennom ordinære revisjonshandlinger som verdivurdering og fortsatt drift- vurdering, men også gjennom økt kommunikasjon med kunde og ytterligere opplysninger i note. Det er derfor ingen tvil om at omfanget av revisjonsarbeid har økt som følge av usikkerhetsmomentet rundt covid-19. Hvor mye det har økt er vanskelig å si, da vi ikke har innhentet data som kan tallfeste dette. Det kommer imidlertid frem av spørreundersøkelsen at majoriteten av respondentene mener at covid-19 i høy grad har ført til økt revisjonsomfang.

Vi ønsket å undersøke om det økte revisjonsomfanget har vært tilstrekkelig for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet. I oppgaven har vi for dette formålet definert revisjonskvalitet som tilstrekkelig informasjon til brukerne av regnskapet. For å opprettholde revisjonskvaliteten har revisjonsselskapene tatt viktige grep internt, da de har distribuert informasjon til de ansatte om hvordan covid-19 skal behandles i regnskapet. Dette innebærer også at det internt er utarbeidet interne arbeidspapir og sjekklister som skal forenkle arbeidet for de ansatte. 68 % oppgir i spørreundersøkelsen at interne hjelpemidler har hjulpet dem i høy eller svært høy grad under 2019-revisjonen.

De interne hjelpemidlene er med på å danne grunnlag for den revisjonskvaliteten som leveres. Som nevnt i kapittel 9.3 har vi i dokumentanalysen konkludert med at revisjonskvaliteten på

opplysninger i regnskapet ikke er tilfredsstillende. Dette fordi opplysningene ikke gir tilstrekkelig informasjon til brukerne av regnskapet, slik at de kan ta veloverveide økonomiske beslutninger.

Konklusjonen på vår problemstilling blir derfor ikke helt som vi forventet ved oppstart av arbeidet. Vi finner at covid-19 har medført usikkerhet, som igjen har ledet til mer omfattende revisjonshandlinger. Dette funnet var i henhold til forventning. Det som ikke var i henhold til våre forventninger var at revisjonskvaliteten ikke har vært tilfredsstillende.

Revisjonsselskapene var kjapt ute med å redegjøre for hvordan covid-19 skulle behandles i regnskapet, men våre funn tyder på at oppfølgingen rundt dette har vært varierende. Det skal imidlertid nevnes at det i flertallet av regnskapene er tatt med tilstrekkelig opplysninger. Etter vår mening er ikke dette nok til å konkludere på at revisjonskvaliteten er opprettholdt, og vi mener derfor at revisjonskvaliteten har vært svekket under pandemien, som følge av at viktige opplysninger ikke er gitt til brukerne.

10.0 Oppgavens begrensninger

Vi oppnådde færre respondenter enn ønsket under spørreundersøkelsen, særlig fra Deloitte med kun én respondent. Som nevnt har vi valgt å utelate Deloitte fra utvalget vårt, både når det gjelder spørreundersøkelsen og sammenligning av spørreundersøkelse og dokumentanalyse. Også fra EY og PwC fikk vi færre respondenter enn ønsket, og det kan derfor stilles spørsmål ved om utvalget er for lite til å være representativt for hele populasjonen.

En sentral del av problemstillingen knytter seg til revisjonskvalitet. I vår oppgave undersøker vi revisjonskvalitet med hensyn på tilstrekkelig informasjon i regnskap/noter med tanke på covid-19 og utfordringer med fortsatt drift-vurdering knyttet til dette. Det vil si at vår vurdering av revisjonskvalitet baserer seg på den informasjonen som presenteres eksternt. Vi har ikke sett på revisjonskvalitet i forhold til utførte revisjonshandlingene eller sett på resultater fra tilsyn som er gjort for regnskapsåret 2019. Det kan tenkes til tilfeller der revisjonskvaliteten har vært tilfredsstillende, at revisor har hatt et forhold til covid-19 og hensyntatt denne usikkerheten i revisjonen, men at dette ikke fremkommer av regnskapet på noe måte. Dette er en begrensning ved oppgaven.

I oppgaven benyttet vi et beskrivende design, og har derfor ikke undersøkt årsaken til forskjeller mellom det revisor oppgir under spørreundersøkelsen og det revisor gjør i praksis gjennom årsregnskapet. Tidsaspektet og årsoppgjøret gjorde det vanskelig for oss å undersøke hva som var årsaken til avvik mellom spørreundersøkelsen og dokumentanalysen.

Videre har vi informasjon om hva det økte omfanget av arbeidsoppgaver består av, men vi har ikke undersøkt hvor mye dette utgjør i tidsbruk. Dette begrenser oppgaven, da vi ikke kan tallfeste hvor store konsekvensene av covid-19 faktisk er. Det skal også sies at her vil det sannsynligvis være forskjeller mellom ulike bransjer.

11.0 Forslag til videre forskning

Usikkerheten knyttet til covid-19 har ført til mer omfattende revisjonshandlinger for å opprettholde tilfredsstillende revisjonskvalitet. I vår oppgave har vi kontrollert revisjonskvalitet med hensyn på tilstrekkelig informasjon til brukerne av regnskapet, herunder informasjon om konsekvenser av covid-19 og opplysninger om fortsatt drift. Som forslag til videre forskning vil vi anbefale å kontrollere revisjonskvaliteten før og etter covid-19, for eksempel i form av tilsynsresultater.

Dette kan også knyttes opp mot noe annet vi har sett på i oppgaven, nemlig utfordringer knyttet til fortsatt drift. Som en fortsettelse på dette kunne det være interessant å se på hvor mange konkurser som er forårsaket av covid-19, og i hvilken grad ledelsen og revisor har gjort en tilstrekkelig jobb i vurderingen av fortsatt drift.

I oppgaven vår har vi undersøkt virkningen av covid-19 på kort sikt, da vi kun har konsentrert oss om regnskapsåret 2019. Til videre forskning kan det være interessant å studere årsregnskapene for 2020, hvor effekten av covid-19 vil vise seg.

Litteraturliste

Aftenposten (2020). *Regjeringen setter inn «de sterkeste tiltakene vi har hatt i fredstid».*

Tilgjengelig fra: [Regjeringen setter inn «de sterkeste tiltakene vi har hatt i fredstid» \(aftenposten.no\)](#) (lastet ned 10.11.2020)

Aksjeloven. (1997). *Lov om aksjeselskaper* (LOV-1976-06-04-59). Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-06-13-44> (lastet ned 11.05.2021)

Altinn (2020). *Må jeg ha revisor?* Tilgjengelig fra: <https://www.altinn.no/starte-og-drive/regnskap-og-revisjon/ma-jeg-ha-revisor/> (lastet ned 14.12.2020)

Altinn (2020). *Årsregnskap*. Tilgjengelig fra: <https://www.altinn.no/starte-og-drive/regnskap-og-revisjon/regnskap/arsregnskap/> (lastet ned 14.12.2020)

Alvesson, M., Sköldbberg, K. (2018). Chapter4: Hermeneutics; interpretation and insight. In *Reflexive methodology: new vistas for qualitative research* (third edition, pp. 1-10). Los Angeles, California. SAGE

BDO (2020). *Åpenhetsrapport 2019*. Tilgjengelig fra: <https://www.bdo.no/getattachment/Om-BDO/Apenhetsrapport/2019/BDO-Apenhetsrapport-2019.pdf.aspx?lang=nb-NO> (lastet ned 15.12.2020)

Bernhoft, A-C., Kvifte, S. & Røsok, K. (2018). *IFRS i Norge, 8 utg.* Fagbokforlaget

Bisnode (2021). *18 prosent nedgang i konkurser i 2020*. Tilgjengelig fra:

<https://www.bisnode.no/kunnskap/vare-tanker-om/nedgang-i-konkurser-2020/> (lastet ned 26.04.2021)

Bourmistrov, A. (2019). Forelesning 13.09.19 «Begrensninger i kvalitetskravene» i faget REG5000 Regnskapsteori og rammebetingelser.

Brønnøysundregisteret (2021). *Konkursstatistikk 2018-2021*. Tilgjengelig fra: <https://public.tableau.com/profile/brreg#!/vizhome/KonkurspningerogTvangsavviklinger/KonkurspningerogTvangsavviklinger> (lastet ned 26.04.2021)

Dagbladet (2020). «Verst tenkelige tidspunkt» for dødsvirus-utbrudd. Tilgjengelig fra: <https://www.dagbladet.no/nyheter/verst-tenkelige-tidspunkt-for-dodsvirus-utbrudd/72051053> (lastet ned 10.11.2020)

DeFond, M & Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*, 58(2-3), 275-326. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2014.09.002> (lastet ned 19.05.2021)

Deloitte (2020). *Om oss*. Tilgjengelig fra: <https://www.linkedin.com/company/deloitte-norway> (lastet ned 15.12.2020)

Den norske revisorforening (2009). *Den norske revisorforenings regler om etikk*. Oslo: Den norske revisorforening.

Easterby-Smith, M., Thorpe, R. & Jackson, P. (2012). *Management Research, 4th edition*. Sage Publications Ltd, Los Angeles.

Ebbesberg, H. (2016). Revisorlovens krav til uavhengighet. *Revisjon og regnskap 5/2016*. Tilgjengelig fra: <https://www.revregn.no/asset/pdf/2016/5-41-6.pdf> (lastet ned 14.12.2020)

Eilifsen, A., Messier, W., Glover, S. & Prawitt, D. (2014). *Auditing & assurance services*. McGraw-Hill, London.

EY (2020). *Årsrapport 2019*. Tilgjengelig fra: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/no_no/topics/attractiveness/aarsrapportfy19.pdf (lastet ned 15.12.2020)

E24 (2021). *Konkursfall i 2020 tross coronakrise*. Tilgjengelig fra: <https://e24.no/naeringsliv/i/dlvPGz/konkursfall-i-2020-tross-coronakrise> (lastet ned 26.04.21)

Fardal, A. (2007). IFRS og norske regnskapsregler. *Magma*, 2007 (3). Tilgjengelig fra: <https://www.magma.no/ifrs-og-norske-regnskapsregler> (lastet ned 11.04.2021).

Finanstilsynet (2013). *Inntektsrevisjon og virksomhetsforståelse*. Tematilsyn 2012. Fellesrapport. Tilgjengelig fra: <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/99c900bbae8a45339b5461c10226248a/inntektsrevisjon-og-virksomhetsforstaaelse-tematilsyn-2012.pdf> (lastet ned 19.05.2021).

Finanstilsynet (u,å). *Virksomhetsregister: Revisor*. Tilgjengelig fra: <https://www.finanstilsynet.no/virksomhetsregisteret/rapporter/?t=936cdf48-b02c-4ad4-83d5-69fc602fa86f> (lastet ned 07.05.2021)

Folkehelseinstituttet. (2020). *Livskvalitet og psykisk helse under koronaepidemien november-desember 2020*. Oslo: Folkehelseinstituttet. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/div/helseundersokelser/fylkeshelseundersokelser/livskvalitet-og-psykisk-helse-under-koronaepidemien--nov-des-2020/> (lastet ned 26.04.2021)

Folkehelseinstituttet. (2021). *Statistikk over meldte tilfeller av den engelske og den sørafrikanske varianten av koronavirus*. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/sv/smittsomme-sykdommer/corona/statistikk-over-tilfeller-av-koronavirusvarianter/> (lastet ned 26.04.2021).

Folkehelseinstituttet. (2020). *Koronavaksine – informasjon til befolkningen*. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/sv/vaksine/koronavaksinasjonsprogrammet/koronavaksine/> (lastet ned 26.04.2021).

Folkehelseinstituttet. (2021). *Vaksine mot koronavirus – COVID-19 Vaccine AstraZeneca*. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/publ/informasjonsark/vaksine-mot-koronavirus--covid-19-vaccine-astrazeneca/> (lastet ned 26.04.2021).

Gassmann, O. & Frankenberger, K. & Csik M. (u.d.) The St. Gallen Business Model Navigator. Working Paper University of St. Gallen. Tilgjengelig fra:
<https://www.alexandria.unisg.ch/224941/7/Business%20Model%20Navigator%20working%20paper.pdf> (lastet ned 03.03.21)

Gripsrud, G. & Olsson, U. (2000). *Markedsanalyse* (2 utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget AS

Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2.utg). Bergen: Fagbokforlaget.

Gulden, B. (2015). *Den eksterne revisor* (9. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk

Hair, J.F, Black, W.C., Babin, B.J & Anderson, R.E. (2010). *Multivariate data analysis 7th edition*. Pearson Education, New Jersey

Helse Norge (2020). *Koronavirus – fakta og håndtering i Norge*. Tilgjengelig fra:
<https://www.helsenorge.no/koronavirus/fakta-og-handtering-i-norge> (lastet ned 09.11.2020)

Helse Norge. (2021) *Koronavaksine*. Tilgjengelig fra:
<https://www.helsenorge.no/koronavirus/koronavaksine/> (lastet ned 26.04.2021).

IASB (1989). *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*.
Tilgjengelig fra:
http://www.actuaries.org/CTTEES_INSACC/Documents/Rio_Item_7c_Rio_Discussion.pdf
(lastet ned 14.12.2020)

IASB (2018). Conceptual Framework for Financial Reporting. Tilgjengelig fra:
<https://incp.org.co/Site/publicaciones/info/archivos/Conceptual-Framework-2018-03042018.pdf>. (lastet ned 19.05.2021)

Johannesen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. Oslo: Abstrakt forlag

Johannesen, A., Tufte, P.A., & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5.utg.). Oslo: Abstrakt forlag

Kjellevold, K. (2018). *Leverer Big 4 høyere revisjonskvalitet enn mindre revisjonsselskaper?* Revisjon og regnskap, 2018(2). Tilgjengelig fra:

<https://www.revregn.no/i/2018/2/dnr02-2018-885> (lastet ned 06.04.2021)

Knechel, W. R, Krishnan, G. W, Pevzner, M., Bhaskar, L. S., Velury, U. (2012). Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing: A Journal of Practice & theory*, 32(1), 385-421. Tilgjengelig fra: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2040754> (lastet ned 19.05.2021).

Konkursrådet (2002). *Styrets handleplikt ved tap av egenkapital*. Tilgjengelig fra: <https://www.konkursradet.no/styrets-handleplikt-ved-tap-av-egenkapital.5304860-300307.html> (lastet ned 13.12.2020)

KPMG (2020). *Hvordan korona-pandemien påvirker regnskapet*. Tilgjengelig fra: <https://home.kpmg/no/nb/home/nyheter-og-innsikt/2020/03/hvordan-korona-pandemien-pavirker-regnskapet.html> (lastet ned 16.12.2020)

KPMG (2019). *Utsatt skattefordel – En veiledning for å skrive ledelsesevaluering*. Tilgjengelig fra: <https://verdtavite.kpmg.no/utsatt-skattefordel-en-veiledning-for-aa-skrive-ledelsevaluering/> (lastet ned 18.12.2020)

KPMG (2020). *Åpenhetsrapport 2019*. Tilgjengelig fra: https://home.kpmg/content/dam/kpmg/no/pdf/2019/12/Aopenhetsrapport_KPMG_Norge_2019.pdf (lastet ned 15.12.2020)

Langli, J. C. (2010). *Årsregnskapet* (9.utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

McSweeney, B. (2000). Looking forward to the past. *Accounting, Organizations and Society*, 25(8), 767-786. Tilgjengelig fra: [https://doi.org/10.1016/S0361-3682\(99\)00046-X](https://doi.org/10.1016/S0361-3682(99)00046-X) (lastet ned 19.05.2021).

Newsec (2013). *Basalerapporten 1. halvår 2013*. Tilgjengelig fra: https://www.newsec.no/globalassets/norway/innsikt/rapporter/basalerapporten/basalerapportene_1-2013 (lastet ned 17.12.2020)

NHI (2020). *Koronavirus (coronavirus), SARS og MERS*. Tilgjengelig fra: <https://nhi.no/sykdommer/infeksjoner/import-og-tropesykdommer/sars-og-mers/> (lastet ned 08.11.2020)

NRK (2021). *Tror Norge er klare med koronapass for EU*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/tror-norge-er-klare-med-koronapass-for-eu-1.15483449> (lastet ned 04.05.2021)

Pettersen, L. I. (2009). Fortsatt drift-forutsetningen. *Revisjon og Regnskap, 2009* (1). Tilgjengelig fra: <https://www.revregn.no/asset/pdf/2009/1-21-5.pdf> (lastet ned 03.03.2021)

PwC (2020). *Annual Impact Report 2019*. Tilgjengelig fra: <https://www.pwc.no/no/om-oss/annual-impact-report.html#1> (lastet ned 15.12.2020)

PwC (2020). *Kontantstøtte for næringslivet – 6 ting du bør vite*. Tilgjengelig fra: <https://blogg.pwc.no/skattebloggen/kontantstotte-for-naeringslivet-6-ting-du-bor-vite> (lastet ned 16.12.2020)

Regnskapsloven. (1998). Lov om årsregnskap m.v. (LOV-1998-07-17-56). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56> (lastet ned 19.05.2021)

Relevante ISA (200, 315, 560, 570, 800, 706). Tilgjengelig fra: <https://www.revisorforeningen.no/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/> (lastet ned 05.12.2020)

Revisorforeningen (2020). *Om Revisorforeningen*. Tilgjengelig fra:

<https://revisorforeningen.no/om-oss/om-revisorforeningen/> (lastet ned 08.11.2020)

Revisorloven. (2020). Lov om revisjon og revisorer (LOV-2020-11-20-128). Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2020-11-20-128?q=revisorloven> (lastet ned 19.05.2021)

Stenheim, T., Sundkvist, C. H, Opsahl, A. (2017). Hva menes med regnskapskvalitet?

Magma (1/2017), 64-68. Tilgjengelig fra: <https://www.magma.no/hva-menes-med-regnskapskvalitet1> (lastet ned 14.12.2020)

Store norske leksikon (2020). *API*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/API> (lastet ned 15.12.2020)

Store norske leksikon (2020). *Sars*. Tilgjengelig fra: <https://sml.snl.no/sars> (lastet ned 10.11.2020)

Thagaard, T. (2009). *Systematisk innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

Tjelmeland, H. (2020). *Enkel lineær regresjon*. Institutt for matematiske fag, NTNU.

Tilgjengelig fra: <https://wiki.math.ntnu.no/tma4245/tema/begreper/regression> (lastet ned 08.05.2021)

Visma (2020). *Årsregnskap*. Tilgjengelig fra:

<https://www.visma.no/eaccounting/regnskapsordbok/aa/arsregnskap/> (lastet ned 14.12.2020)

Visolit (2020). *Hva er Power BI?* Tilgjengelig fra: <https://www.visolit.no/artikler/hva-er-power-bi-vi-gir-deg-oversikten> (lastet ned 16.12.2020)

Appendiks

Tabell 24: Egen tabell. Kollinearitet statistikk

Kollinearitet statistikk		
Variabler	Toleranse	VIF
Regnskapsspråk	.977	1.023
Arbeidserfaring	.971	1.030
Revisjonsselskap	.957	1.045

Avhengig variabel: Stillingstittel

Tabell 25: Egen tabell. Multikollinearitet ved regresjonsanalyse

	(1)	(2)	(3)	(4)	
1) Arbeidserfaring	1	-.161	-.363**	.074	
2) Revisjonsselskap	-.161	1	-.112	-.141	
3) Stillingstittel	-.363**	-.112	1	.162	
4) Regnskapsspråk	.074	-.141	.162	1	

** Korrelasjon er signifikant på 0.01-nivå.

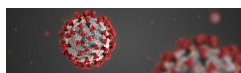
Vedlegg 1: Spørreundersøkelse

Rapport fra «COVID-19 - BETYDNING FOR REVISORS ROLLE»

Innhentede svar pr. 24. februar 2021 20:51

- Leverte svar: **89**
- Påbegynte svar: **0**
- Antall invitasjoner sendt: **0**

Med fritekstsvar

Koronapandemien (covid-19) er en global helsekrise som har fått stor mediedekning siden sykdomsutbredelse i Kina i desember 2019. Innen kort tid spredte pandemien seg til resten av verden, og de første tilfellene av covid-19 i Norge oppstod ved utgangen av februar 2020. I revisjonsbransjen har det vært stort fokus på hvordan covid-19, som er en hendelse etter balansedagen, skal hensyntas i regnskapsavleggelsen for året 2019. Denne spørreundersøkelsen dreier seg om revisjonsbransjen sine oppfatninger av hvordan covid-19 har påvirket revisjonens omfang.

Spørreundersøkelsen er anonym og data vil kun bli benyttet i forbindelse med masteroppgaven vår som avsluttende del av MRR-studiet i 2021. Vi er svært takknemlig for din deltakelse i denne frivillige undersøkelsen. Vi vil gjerne be om at spørsmål besvares så nøyaktig som mulig.

Demografiske kjennetegn

Hvilket revisjonsselskap jobber du i? *

Svar	Antall	Prosent
BDO	13	14,6 %
Deloitte	1	1,1 %
EY	14	15,7 %
KPMG	46	51,7 %
PWC	9	10,1 %
Annet revisjonsselskap	6	6,7 %

Hvilken stilling har du i revisjonsselskapet? *

Svar	Antall	Prosent
Partner	14	15,7 %
Director	5	5,6 %
Senior Manager	9	10,1 %
Manager	19	21,3 %
Senior Revisor	18	20,2 %
Revisor	23	25,8 %
Annet	1	1,1 %

Hvor mange års arbeidserfaring har du innenfor revisjonsbransjen? *

Svar	Antall	Prosent
1	15	16,9 %
2	13	14,6 %
3	6	6,7 %
4	4	4,5 %
5	6	6,7 %
6	3	3,4 %
7	1	1,1 %

Svar	Antall	Prosent
8	3	3,4 % ☐
9	1	1,1 % ☐
10	5	5,6 % ☐
11	2	2,2 % ☐
12	4	4,5 % ☐
13	1	1,1 % ☐
14	1	1,1 % ☐
15	3	3,4 % ☐
16	2	2,2 % ☐
17	0	0 %
18	1	1,1 % ☐
19	0	0 %
20	4	4,5 % ☐
21	3	3,4 % ☐
22	2	2,2 % ☐
23	0	0 %
24	2	2,2 % ☐
25	3	3,4 % ☐
26	1	1,1 % ☐
27	0	0 %
28	0	0 %
29	1	1,1 % ☐
30	0	0 %
Over 30	2	2,2 % ☐

Hvilket regnskapsspråk avlegges de fleste av revisjonskundene dine etter? *

Svar	Antall	Prosent
IFRS	8	9 % ☐
NGAAP	81	91 % ☒
Annet	0	0 %

Kommunikasjon og håndtering innad i revisjonsselskapet

Har det vært sendt ut intern informasjon knyttet til håndtering av covid-19 i revisjonen for 2019, eksempelvis fra fagavdeling? *

Svar	Antall	Prosent
Ja	85	95,5 % ☒
Nei	4	4,5 % ☐

Hvor ofte vil du beskrive at den interne informasjonen knyttet til håndtering av covid-19 i revisjonen har vært? *

Svar	Antall	Prosent
Sjelden	4	4,7 % ☐
Månedlig	32	37,6 % ☒
Ukentlig	32	37,6 % ☒

Svar	Antall	Prosent
Flere ganger i uken	17	20 %
Daglig	0	0 %

Hvilke kommunikasjonskanaler er benyttet av revisjonsselskapet til å gi informasjon om covid-19 relevant for revisjonen? *

Flere alternativer kan velges

Svar	Antall	Prosent
Interne møter	60	67,4 %
Interne kurs	49	55,1 %
Epost	73	82 %
Teams, skype, zoom o.l.	57	64 %
Hjemmeside/portal for revisjonsselskapet	73	82 %
Annet	6	6,7 %

Har revisjonsselskapet utarbeidet interne sjekklister og/eller faste maler på arbeidspapirer for håndtering av covid-19 i revisjonen? *

Svar	Antall	Prosent
Ja	79	88,8 %
Nei	5	5,6 %
Vet ikke	5	5,6 %

I hvilken grad har intern informasjon og hjelpemidler (eksempelvis sjekklister eller maler på arbeidspapir) hjulpet deg ved gjennomføring av revisjonen for 2019? *

Svar	Antall	Prosent
Svært liten	3	3,4 %
Liten	3	3,4 %
Nøytral	26	29,2 %
Høy	48	53,9 %
Svært høy	9	10,1 %

Har du aktivt gjort undersøkelser på egen hånd for håndtering av covid-19 i revisjonsarbeidet? *

Svar	Antall	Prosent
Ja	66	74,2 %
Nei	23	25,8 %

Har revisjonsselskapets nasjonale ledelse tilfredsstillende kompetanse til å adressere komplekse revisjonsspørsmål som kan oppstå som følge av covid-19? *

Svar	Antall	Prosent
Ja	86	96,6 %
Nei	0	0 %
Vet ikke	3	3,4 %

Oppfatninger om covid-19

Har covid-19 ført til mer omfattende revisjonshandlinger knyttet til hendelser etter balansedagen sammenlignet med tidligere år? *

Svar	Antall	Prosent
Ja	81	91 %

Svar	Antall	Prosent
Nei	8	9 %

I hvilken grad har covid-19 ført til mer omfattende revisjonshandlinger? *

Svar	Antall	Prosent
Svært liten	0	0 %
Liten	7	8,6 %
Nøytral	21	25,9 %
Høy	52	64,2 %
Svært høy	1	1,2 %

På hvilke områder har du opplevd økt omfang av revisjonsarbeid som følge av covid-19? *

Flere alternativer kan velges

Svar	Antall	Prosent
Verdsettelse av eiendeler	41	46,1 %
Kommunikasjon med kunde	61	68,5 %
Fortsatt drift-vurdering	78	87,6 %
Opplysninger i note/årsberetning	77	86,5 %
Konsultasjon med intern fagavdeling	23	25,8 %
Inntektsrevisjon	17	19,1 %
Annet	4	4,5 %

Bør regnskapet for 2019 etter din mening inneholde informasjon om hendelser etter balansedagen (covid-19)? *

Svar	Antall	Prosent
Ja	86	96,6 %
Nei	3	3,4 %

Hvilken informasjon bør regnskapet inneholde om hendelser etter balansedagen (covid-19)? *

Flere alternativer kan velges

Svar	Antall	Prosent
Kort informasjon om covid-19	39	43,8 %
Hendelse etter balansedag - ikke påvirkning for regnskapstall i 2019	58	65,2 %
Redegjørelse av effekt på selskapets drift og verdsettelse av eiendeler i 2020	64	71,9 %
Relevans for selskapets virksomhet (selskapsspesifikk informasjon)	68	76,4 %
Fortsatt drift	68	76,4 %
Annet	4	4,5 %

I hvilken grad er betydningen av covid-19 for selskapet opplyst om i regnskap avlagt etter 12.mars der du har deltatt på revisjonsteamet? *

Svar	Antall	Prosent
Svært liten	1	1,1 %
Liten	4	4,5 %
Nøytral	19	21,3 %
Høy	39	43,8 %
Svært høy	26	29,2 %

I hvilken grad er det eventuelt møtt motstand fra revisjonskunder og/eller regnskapskontor knyttet til opplysninger om covid-19 i regnskapet for 2019? *

Svar	Antall	Prosent
Svært liten	36	40,4 %
Liten	36	40,4 %
Nøytral	16	18 %
Høy	2	2,2 %
Svært høy	0	0 %

Har covid-19 fått negativ effekt for selskap der du har deltatt på revisjonsteamet? *

Svar	Antall	Prosent
Ja	68	76,4 %
Nei	21	23,6 %

Hvilke bransjer har covid-19 fått størst betydning for der du har deltatt på revisjonsteamet? *

Flere alternativer kan velges

Svar	Antall	Prosent
Eiendom	5	5,6 %
Handel	23	25,8 %
Produksjon	23	25,8 %
Bygg	9	10,1 %
Helse	5	5,6 %
Reiseliv, hotell, overnatting o.l.	46	51,7 %
Restaurant	33	37,1 %
Andre bransjer	17	19,1 %

I hvilken grad har covid-19 medført utfordring med tanke på fortsatt drift for selskap der du har deltatt på revisjonsteamet?

Svar	Antall	Prosent
Svært liten	11	12,4 %
Liten	34	38,2 %
Nøytral	25	28,1 %
Høy	16	18 %
Svært høy	3	3,4 %

Har noen av selskapene der du har deltatt på revisjonsteamet gått konkurs som følge av covid-19? *

Svar	Antall	Prosent
Ingen	78	87,6 %
1-3 kunder	8	9 %
4-6 kunder	2	2,2 %
7-10 kunder	1	1,1 %
Flere enn 10 kunder	0	0 %

Har covid-19 medført modifisert revisjonsberetning vedrørende usikkerhet om fortsatt drift for noen av selskapene der du har deltatt på revisjonsteamet? *

Svar	Antall	Prosent
Ingen	57	64 %

Svar	Antall	Prosent	
1-3 kunder	23	25,8 % 	
4-6 kunder	7	7,9 % 	
7-10 kunder	0	0 %	
Flere enn 10 kunder	2	2,2 % 	

[Se nylige endringer i Nettskjema](#)

Vedlegg 2: Utvalg dokumentbasert studie

Vedlegg 2. Utvalg dokumentbasert studie

Navn på selskap	Omsetning (TNOK)	Type selskap	Revisor	Med i utvalg
DNF AS	199 434	Bygg	BDO	Ja
ÅLESUND ENTREPRENØR AS	22 188	Bygg	BDO	Ja
MALERFIRMA R HEGGLAND AS	8 351	Bygg	BDO	Ja
FLOVEIEN 4 AS	1 323	Bygg	BDO	Ja
BJERKE RØR AS	41 882	Bygg	BDO	Ja
PIPEREP AS	12 681	Bygg	BDO	Ja
DALABUKTA UTBYGGING AS	4 743	Bygg	BDO	Ja
EGER BYGG PROSJEKT AS	150	Bygg	BDO	Ja
BO ANDREN NORGE AS	196 960	Bygg	Deloitte	Ja
BUSKERUD ELEKTRO AS	26 612	Bygg	Deloitte	Nei
ELEKTROTEK AS	10 388	Bygg	Deloitte	Nei
EIDOS EIENDOMSUTVIKLING AS	3 400	Bygg	Deloitte	Ja
GUPEX AS	50 153	Bygg	Deloitte	Nei
BYGGMESTER ATLE KARLSEN AS	15 630	Bygg	Deloitte	Ja
OSLO VEDLIKEHOLD OG SNEKKERSERVICE AS	6 263	Bygg	Deloitte	Ja
TRØGSTAD HANDELSBYGG AS	1 767	Bygg	Deloitte	Ja
ØYA UTBYGGING AS	193 040	Bygg	EY	Ja
CHRISTER SUNDSTRØM AS	31 790	Bygg	EY	Ja
BLÅHØ ELEKTRO AS	10 776	Bygg	EY	Ja
DYVIG BRYGGE AS	3 186	Bygg	EY	Ja
SKIEN BOLIGBYGGELAG	65 807	Bygg	EY	Ja
ØDEGÅRD-VVS AS	18 271	Bygg	EY	Ja
SJOA LAFT & RESTAURERING AS	6 927	Bygg	EY	Ja
SYDNESPLASS 1 AS	1 136	Bygg	EY	Ja
XERVON NORWAY AS	198 325	Bygg	KPMG	Ja
ERIKSEN MASKIN AS	21 834	Bygg	KPMG	Ja
MA GRUNN AS	8 149	Bygg	KPMG	Ja
SOGNEFJORD INVEST AS	1 143	Bygg	KPMG	Ja
B TELLE EIGEDOM AS	51 490	Bygg	KPMG	Ja
BOB TWA ELEKTRO AS	13 953	Bygg	KPMG	Nei
SKOGEN GÅRD VINTERDRIFT AS	4 695	Bygg	KPMG	Ja
M35 EIENDOM AS	102	Bygg	KPMG	Nei
JR ANLEGG AS	199 009	Bygg	PwC	Ja
POWERLINE NO D.O.O.	27 339	Bygg	PwC	Ja
BRAKERØYA TOMTESELSKAP AS	7 737	Bygg	PwC	Ja
BERGESLETTA UTVIKLING AS	950	Bygg	PwC	Ja
BACKER BOLIG AS	58 525	Bygg	PwC	Ja
MOSVOLD DRIFT AS	15 337	Bygg	PwC	Ja
TJORA EIENDOM AS	3 332	Bygg	PwC	Ja
KOLNES UTVIKLING AS	120	Bygg	PwC	Ja
JAKTLIA 1 AS	193 097	Eiendom	BDO	Ja
LOS EIENDOM AS	5 893	Eiendom	BDO	Ja
RAMBJØRA BARNEHAGE AS	2 138	Eiendom	BDO	Nei
NOBELENG AS	756	Eiendom	BDO	Ja
ENEBAKKVEIEN 150 DA	12 039	Eiendom	BDO	Nei
TEKNIKK EIENDOM AS	3 354	Eiendom	BDO	Ja
NITTEDALSGATA 33 AS	1 335	Eiendom	BDO	Ja
ORV 38 AS	305	Eiendom	BDO	Ja
NORGESGRUPPEN VESTFOLD TELEMAR AS	193 253	Eiendom	Deloitte	Ja
WERGELANDSVEIEN 21 AS	7 807	Eiendom	Deloitte	Ja

BURÅSEN 18 AS	2 991	Eiendom	Deloitte	Ja
EMME AS	1 198	Eiendom	Deloitte	Nei
STASJONEN EIENDOM AS	16 409	Eiendom	Deloitte	Nei
HAUTRA EIENDOM AS	4 567	Eiendom	Deloitte	Ja
H. SANDVIK EIENDOM AS	1 956	Eiendom	Deloitte	Ja
BREDEVANNET AS	550	Eiendom	Deloitte	Ja
BEDDINGEN 16 HJEMMEL AS	179 401	Eiendom	EY	Ja
DIKEVEIEN 52 EIENDOM AS	10 792	Eiendom	EY	Ja
O. H. BANGSVEI 15-19 AS	3 983	Eiendom	EY	Ja
SVEIN HAUGEN AS	1 683	Eiendom	EY	Ja
SHEE HOLDING AS	21 662	Eiendom	EY	Ja
HAGEBYVEIEN 26 AS	6 051	Eiendom	EY	Ja
TANDBERG EIENDOM AVDELING HEGGEDAL FAE	2 594	Eiendom	EY	Ja
ELVERUMEIENDOM AS	1 009	Eiendom	EY	Ja
O G OTTERS LAND EIENDOM AS	157 773	Eiendom	KPMG	Ja
STADIONVEIEN 1 EIENDOM AS	7 942	Eiendom	KPMG	Ja
HANS GAARDER EIENDOM FOKSERØD 1 AS	2 857	Eiendom	KPMG	Ja
FUHR AS	1 120	Eiendom	KPMG	Nei
GUARD HOTELL AS	15 802	Eiendom	KPMG	Ja
LUNDHS EIENDOM AS	4 258	Eiendom	KPMG	Ja
G AASGAARD AS	1 826	Eiendom	KPMG	Nei
DESMET INVEST AS	576	Eiendom	KPMG	Ja
NORSK GJENVINNING MILJØEIENDOMMER AS	194 905	Eiendom	PwC	Ja
AS GABELSHUS	12 915	Eiendom	PwC	Ja
BÅRD SHAUG VEST AS	4 814	Eiendom	PwC	Nei
ONARTUN AS	1 877	Eiendom	PwC	Ja
STIFTELSEN KOMMUNALE BOLIGER	28 265	Eiendom	PwC	Ja
MARINEHOLMEN OCEAN ENERGY AS	7 444	Eiendom	PwC	Ja
FURUHOLTET BOLIGAKSJESELSKAP	3 086	Eiendom	PwC	Ja
SJE HOLDING AS	1 042	Eiendom	PwC	Ja
FONDBERG AS	199 448	Handel	BDO	Ja
SUNNDAL MAT AS	32 610	Handel	BDO	Ja
MØBELMILJØ AS	14 936	Handel	BDO	Ja
GAPI AS	7 890	Handel	BDO	Nei
RODELØKKA MAT AS	56 856	Handel	BDO	Ja
BYPORTEN ELEKTROMARKED AS	21 590	Handel	BDO	Ja
VEEKIOSKEN AS	10 552	Handel	BDO	Ja
Carisma A/S	5 779	Handel	BDO	Ja
IKM INSTRUTEK AS	197 773	Handel	Deloitte	Ja
LOGISNEXT NORWAY AS	28 360	Handel	Deloitte	Ja
VEDUM KØK & BAD AB norsk avdeling av utenla	14 276	Handel	Deloitte	Ja
STRAX AUTO-SERVICE AS	6 800	Handel	Deloitte	Ja
FAVORITTEN AS	66 970	Handel	Deloitte	Ja
ETNE AUTO AS	21 811	Handel	Deloitte	Ja
VIKEBYGD LANDHANDEL AS	9 605	Handel	Deloitte	Ja
ELGA SKANDINAVIEN AS	3 084	Handel	Deloitte	Ja
ALUMECO NORGE AS	187 639	Handel	EY	Ja
PÅL SOMMERSETH AS	69 716	Handel	EY	Nei
SIMEN RUSTEN AS	43 647	Handel	EY	Ja
HL DISPLAY NORGE AS	17 509	Handel	EY	Ja
GJERMUND FURENES AS	93 484	Handel	EY	Ja
THORØD AS	56 271	Handel	EY	Ja
RIKTIGE LEKER AS	31 221	Handel	EY	Ja
LILLEHAMMER TRAFIKKSENTER AS	10 438	Handel	EY	Ja

NEW YORKER NORWAY AS	195 667	Handel	KPMG	Ja
KLEPP AUTO BILVERKSTED AS	41 407	Handel	KPMG	Nei
EXTRA OPTICAL AS	15 211	Handel	KPMG	Ja
MANDAL LAST OG BUSS AS	8 469	Handel	KPMG	Ja
ACNE NORWAY AS	80 615	Handel	KPMG	Nei
NORDVIK GRUPPEN AS	22 497	Handel	KPMG	Ja
SYKKEL AS	11 200	Handel	KPMG	Ja
BELLE AMIE BRUDESALONG AS	5 686	Handel	KPMG	Ja
TOYOTA SULLAND HAMAR AS	199 844	Handel	PwC	Ja
FISKARHEDENVILLAN AS	68 108	Handel	PwC	Nei
BUNNPRIS BAKKEGATA AS	30 591	Handel	PwC	Ja
DUY Q. NGO AS	18 999	Handel	PwC	Ja
NORRØNA STORKJØKKEN OSLO AS	114 403	Handel	PwC	Ja
VEST AGENTUR AS	44 198	Handel	PwC	Ja
GRIMSTAD ELEKTROMARKED AS	23 336	Handel	PwC	Ja
DEKKSTRA BERGEN AS	12 872	Handel	PwC	Nei
NKS JÆREN DISTRIKTSPSYKIATRISKE SENTER AS	180 753	Helse	BDO	Ja
GJØVIK TANNLEGESENTER AS	16 962	Helse	BDO	Ja
STJØRDAL TANNHELSESENTER AS	7 982	Helse	BDO	Ja
IBE HOLDING AS	-	Helse	BDO	Ja
ASKER PRODUKT AS	34 452	Helse	BDO	Ja
VÅR FRUE MENIGHETS ALDERSBOLIGER	10 476	Helse	BDO	Ja
REGULERINGSTANNLEGEN AS	6 008	Helse	BDO	Ja
NICOLES AS	3 778	Helse	BDO	Ja
BERGEN RØDE KORS SYKEHJEM AS	198 014	Helse	Deloitte	Ja
TANNHELSEHUSET HAUGESUND AS	37 570	Helse	Deloitte	Ja
JOBBSHuset HURUM AS	10 170	Helse	Deloitte	Ja
EUREKA KIROPRAKTIKK ASKER AS	5 970	Helse	Deloitte	Nei
STIFTELSEN ATLAS-ALLIANSEN	71 174	Helse	Deloitte	Ja
SANDEN TANNHELSE AS	19 798	Helse	Deloitte	Ja
TANNLEGE PER HAUGE AS	6 450	Helse	Deloitte	Ja
SØSTERHJEMMET LEGESENTER DA	3 264	Helse	Deloitte	Ja
STIFTELSEN BETANIEN HOSPITAL SKIEN	192 774	Helse	EY	Ja
ABCENT AS	30 968	Helse	EY	Ja
KJEVE-ANSIKTSKIRURGI AS	10 640	Helse	EY	Ja
BØ AMBULANSETJENESTE AS	7 144	Helse	EY	Ja
BEREDT AS	54 485	Helse	EY	Ja
NOME AMBULANSE AS	16 128	Helse	EY	Ja
RUBICON BEDRIFTSHELSETJENESTE AS	8 283	Helse	EY	Ja
STIFTELSEN VESTMAR BEDRIFTSHELSETJENESTE	4 458	Helse	EY	Ja
ABERIA OMSORG AS	190 280	Helse	KPMG	Ja
DOMKIRKENS SYKEHJEM	26 161	Helse	KPMG	Ja
HELSE & SIKKERHET SA	10 556	Helse	KPMG	Ja
STIFTELSEN NORSK NØDHJELP	6 706	Helse	KPMG	Ja
JÆREN INDUSTRIPARTNER AS	59 965	Helse	KPMG	Ja
SULA BEDRIFTSTENESTE AS	17 759	Helse	KPMG	Ja
PRIVATKLINIKKEN AS	7 444	Helse	KPMG	Ja
BJARTE GRUNG AS	3 088	Helse	KPMG	Ja
OLIVIA SOLHAUGEN AS	175 235	Helse	PwC	Ja
STIFTELSEN FREDHEIM	41 889	Helse	PwC	Ja
LYNGSALPAN VEKST AS	15 276	Helse	PwC	Ja
SJØSANDEN LEGESENTER DA	5 534	Helse	PwC	Ja
LHL GARDERMOEN DRIFT AS	75 733	Helse	PwC	Ja
AK NORGE WIC AS	28 832	Helse	PwC	Ja

PARTNERSHIP FOR CHANGE	10 671	Helse	PwC	Ja
STIFTELSEN RETO FOR HÅP	2 973	Helse	PwC	Ja
MERÅKER KJØTT AS	196 934	Produksjon	BDO	Ja
HAMSTAD BAKERI AS	35 876	Produksjon	BDO	Nei
NORSK EVERIT AS	12 475	Produksjon	BDO	Ja
BERENTSEN EIENDOM AS	3 200	Produksjon	BDO	Ja
ELPRO SOLUTIONS AS	72 413	Produksjon	BDO	Ja
STJØRDAL MASKINERING AS	20 491	Produksjon	BDO	Ja
TRONDHEIM GRAVMONUMENTER AS	7 928	Produksjon	BDO	Ja
KVANDE & NORDVIK EIENDOM AS	270	Produksjon	BDO	Ja
HÅNDVERKSGRUPPEN AS	189 260	Produksjon	Deloitte	Nei
PETRO ONLINE AS	40 577	Produksjon	Deloitte	Ja
FYRESDAL SAG OG BYGG AS	13 979	Produksjon	Deloitte	Nei
POLARIS TRYKK AS	1 305	Produksjon	Deloitte	Ja
PRODUKSJONSJEFFEN AS	66 823	Produksjon	Deloitte	Ja
EDVIND HANSEN AS	21 890	Produksjon	Deloitte	Ja
ECO MARINE AS	5 901	Produksjon	Deloitte	Ja
COMPOS HOLDING AS	-	Produksjon	Deloitte	Ja
CLAMPON AS	187 793	Produksjon	EY	Ja
ACUSTO INNREDNING AS	47 641	Produksjon	EY	Ja
TYPE IT AS	12 569	Produksjon	EY	Ja
AAGE IVERSEN INVEST AS	-	Produksjon	EY	Ja
LOE RØRPRODUKTER NORD AS	93 115	Produksjon	EY	Ja
FREUDENBERG OIL & GAS TECHNOLOGIES AS	26 208	Produksjon	EY	Nei
HIPAQ AS	3 751	Produksjon	EY	Nei
ORKLA FOOD INGREDIENTS AS	-	Produksjon	EY	Ja
MOELVEN TRYSIL AS	199 897	Produksjon	KPMG	Nei
FRISLID KONFEKSJON AS	40 180	Produksjon	KPMG	Ja
ARCTIC LAVVO AS	7 349	Produksjon	KPMG	Ja
INNOPRO AS	-	Produksjon	KPMG	Ja
FREKHAUG VINDUET AS	86 154	Produksjon	KPMG	Ja
AS MØRE INNREDNING	17 862	Produksjon	KPMG	Ja
KJØKKEN-GARDEROBE-BAD EIENDOM AS	583	Produksjon	KPMG	Ja
TRYGG PHARMA HOLDING AS	-	Produksjon	KPMG	Ja
ETAC BIL AS	198 030	Produksjon	PwC	Nei
NOT VARMFORZINKING AS	57 884	Produksjon	PwC	Nei
ARBA ONE AS	16 563	Produksjon	PwC	Ja
GUNNAR HIPPE EIENDOM AS	2 137	Produksjon	PwC	Ja
H MYDLAND AS	113 370	Produksjon	PwC	Ja
GLOBUS AS	34 145	Produksjon	PwC	Ja
FOKUS PRODUKSJON AS	8 463	Produksjon	PwC	Ja
CONTIGA HOLDING AS	-	Produksjon	PwC	Ja
RAINBOW HOTELS AS	186 881	Turisme-servering	BDO	Ja
SKIEN SPORTSBAR AS	32 996	Turisme-servering	BDO	Ja
FRATI CATERING AS	20 058	Turisme-servering	BDO	Ja
JAC AS	14 537	Turisme-servering	BDO	Ja
BREAKFAST AT TIFFANYS AS	10 797	Turisme-servering	BDO	Ja
WANDERING OWL AS	8 934	Turisme-servering	BDO	Ja
BØMLO HOTELL DRIFT AS	7 568	Turisme-servering	BDO	Ja
PRO BREIVIKA AS	6 234	Turisme-servering	BDO	Ja
TICKET FERIEREISER AS	190 434	Turisme-servering	Deloitte	Ja
DROMEDAR KAFFEBAR AS	43 800	Turisme-servering	Deloitte	Ja
NORSKI AS	30 075	Turisme-servering	Deloitte	Ja
CITYHAVEN AS	21 420	Turisme-servering	Deloitte	Ja

MATFIKSEREN AS	15 539	Turisme-servering	Deloitte	Ja
HAMMERSTEN AS	7 622	Turisme-servering	Deloitte	Nei
LEARNINGHOTELS AS	4 971	Turisme-servering	Deloitte	Nei
GOLSFJELLET EIENDOM AS	696	Turisme-servering	Deloitte	Ja
FLÅM AS	194 100	Turisme-servering	EY	Ja
COMFORT HOTEL PARK AS	33 736	Turisme-servering	EY	Ja
FJORDSAFARI NORWAY AS	16 460	Turisme-servering	EY	Ja
BRIMI FJELLSTUGU AS	12 787	Turisme-servering	EY	Ja
TD PÅ KAIA AS	9 462	Turisme-servering	EY	Nei
FAMILLE STEINKJER AS	7 936	Turisme-servering	EY	Ja
BRATTREIN HOTELL AS	6 224	Turisme-servering	EY	Ja
THE ROOTS AS	2 791	Turisme-servering	EY	Ja
QSC RESTAURANGER AS	180 783	Turisme-servering	KPMG	Nei
FAUSKE HOTELL AS	35 851	Turisme-servering	KPMG	Ja
OTTA HOTELLDRIFT AS	20 598	Turisme-servering	KPMG	Ja
HELMERS & CO AS	13 915	Turisme-servering	KPMG	Ja
FURIA AS	9 350	Turisme-servering	KPMG	Ja
LANTERNEN AS	4 889	Turisme-servering	KPMG	Ja
UGLAND TRAVEL GROUP AS	714	Turisme-servering	KPMG	Ja
SKM HOLDING AS	-	Turisme-servering	KPMG	Ja
ALBATROSS CAMPS AS	190 265	Turisme-servering	PwC	Ja
SUN RESTAURANT AS	36 906	Turisme-servering	PwC	Nei
VISITSWEDEN AS	21 039	Turisme-servering	PwC	Nei
SELMA BAR & PIZZA AS	14 410	Turisme-servering	PwC	Ja
FELLINI PIZZA AS	9 756	Turisme-servering	PwC	Nei
KCR ELVERUM AS	7 694	Turisme-servering	PwC	Ja
KRØSSET AS	5 894	Turisme-servering	PwC	Nei
PIZZA NESODDEN AS	4 413	Turisme-servering	PwC	Ja